

MIKSZÁTH
KÜLÖNÖS
HÁZASSÁG

1

NY. M.

92 M RE
87.534^u
.....

~~RE 416~~

KÜLÖNÖS HÁZASSÁG

REGÉNY KÉT KÖTETBEN

IRTA

MIKSZÁTH KÁLMÁN

ELSŐ KÖTET

BUDAPEST
LÉGRÁDY TESTVÉREK

1901.

Mikszáth Kálmán:

Beszterce ostroma. (Egy külön ember története).

Történeti regény, diszkötésben 13 korona.
Füzve 10 „
Népszerű kiadás, füzve 3 „

A jó palócok. Nagy negyedréti diszkiadás, legjele-
sebb hazai festőművészeink aquarell-
képeivel, ára diszkötésben 40 korona.
Népszerű kiadás, füzve 2 korona, kötve 3 korona 20 fill.

Kisértet Lublón és egyéb elbeszélések.

Remek diszkötésben 12 korona.
Füzve 9 „
Népszerű kiadás, füzve 3 „

Szt. Péter esernyője. Elefántcsont-után-
zatu diszkötésben
13 korona.

Füzve 10 korona.
Népszerű kiadás, füzve 3 „

Országgyűlési karcolatok.

Diszkötésben 6 korona, füzve 4 korona.

Uj Zrinyiász. Bőrdiszkötésben 12 korona.
Füzve 4 korona 80 fillér.

A tót atyafiak. Harmadik kiadás.
Vászonkötésben 1 korona.

**Egy választás Magyarorszá-
gon** vagy a körtvélyesi csiny. Ára 3 korona.

Prakovszky, a siket kovács.
Ára vászonkötésben 1 korona.

**A gavallérok. — Ne okoskodj
Pista.** Ára vászonkötésben 1 korona.

KÜLÖNÖS HÁZASSÁG

BUDAPEST, LÉGRÁDY TESTVÉREK NYOMDÁJA.

KÜLÖNÖS HÁZASSÁG

REGÉNY KÉT KÖTETBEN

IRTA

MIKSZÁTH KÁLMÁN

ELSŐ KÖTET

BUDAPEST
LÉGRÁDY TESTVÉREK

1901.

VIII.
P. o. kung.
1122. st.

92

M 87534

52

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növevények napló
190 é.év 220. sz.

EZT A KÖNYVET AJÁNLOM

GAJÁRI ÖDÖN

BARÁTOMNAK

TARTALOM.

	Oldal.
<i>Első fejezet: Diákok Olasz-Röszkén</i>	1
<i>Második fejezet: Báró Dőry és családja</i>	19
<i>Harmadik fejezet: A régi világ</i>	35
<i>Negyedik fejezet: Milyen lehet a tulvilág?</i>	66
<i>Ötödik fejezet: A talányok embere</i>	95
<i>Hatodik fejezet: A harmadik leány</i>	115
<i>Hetedik fejezet: Hajók ha fel s le járnak</i>	140
<i>Nyolcadik fejezet: Piros rózsza, fehér rózsza</i>	156
<i>Kilencedik fejezet: A nagyasszony gálában</i>	167
<i>Tizedik fejezet: Tóth uram pletykázik</i>	186
<i>Tizenegyedik fejezet: Különös előjelek</i>	199
<i>Tizenkettedik fejezet: A röszkei dráma</i>	210
<i>Tizenharmadik fejezet: Vidonka Józsi</i>	232
<i>Tizennegyedik fejezet: A helyzet bonyolódik</i>	244

ELSŐ FEJEZET.

Diákok Olasz-Röszkén.

Egy még nem is nagyon megsárgult krónika után írom ezeket a dolgokat úgy, amint következnek. Annyira biztosak és hívek az események egyes fő adatai, hogy a neveket se tartom szükségesnek megváltoztatni és semmi cirádát, semmi írói arabeszket nem teszek hozzá. Az, aki a naplójában följegyezte e történetkét, soha se szokott hazudni másoknak se. Hát még saját magának minek hazudott volna? Igaz hát minden sor. Miért rontsam én el nem igazra?

Az áll ebben a naplóban, hogy az úgynevezett zöld csütörtökön két sárospataki diák állított be az olasz-röszkei kocsmába körülbelül most nyolcvanöt éve. Vakációra mentek a szomszéd megyébe, Bornócra és közvetlen ebéd után érkeztek az említett olasz-röszkei korcsmába per pedes apostolorum. Akkor még a diákok nem voltak úgy elkényeztetve, mint most. A taneszközök közt első helyen a nádpálca szerepelt s a közle-

kedési eszközök közt a „gyü két lábam“. Ha-
nem a diákok gyomra már akkor is mindig kor-
gott, sőt még jobban, mint a mostaniaké. A
méta nagy növesztője volt az „etyepetyének“,
ahogy az étvágyat hítták akkor magyarul. A
két diák, — szakállal, bajusszal ékeskedő min-
denik, — nagyon savanyú ábrázatot vágott
a csibukozó kocsmárosnénak arra a kijelenté-
sére, hogy semmi ennivaló nincs.

— Hja — mondá a kocsmáros, aki maga
is értett a culinaris latinsághoz — sero venienti-
bus ossa. Jöttek volna az ifjú urak egy órával
előbb. Olyan pörköltöm volt, hogy a palatinus
is kitörülte volna a tálat utána.

— Hát nem főzhetne valamit a néni hirte-
lenében? — kérde az egyik diák, szeliden föl-
tekintve az asszonyra.

Az nagy füstöt eresztett erre a csibukszár-
ból, aztán így szólt jószívűen :

— Van egy pár idei csirkém odakünn, ha
birnátok belőle fogni vagy leütni kettőt, kirán-
tanám nektek.

No már hogy ne birnának. A pataki diák
még a kísértetet is elfogja (épen ebben az esz-
tendőben fogott egyet leveleki Molnár Pali),
pedig annak teste sincs, a csirkének ellenben
van teste. Ámbár még így husvét táján nagyon
is csekély súlyú és terjedelmű.

Mindegy, a diákok kimentek az udvarra s

hajsztát tartottak a csirkékre, melyek mindenféle ólak, lészák és ölfá-rakások közé szaladtak szét.

Az udvar közepén egyetlen jármű állott, könnyű lócsös magyar szekérke bőr ülésekkel. A lovak hám-istrángja el volt csatolva s fejük egész fülig bentveszett abban a lóvilágban igen népszerű toilette-darabban, amit közönségesen abrakos tarisznyának neveznek s ahonnan egyhangú ropogtatás zaja hallatszott ki.

A kocsi ülésen egy szöske, kékszemű vézna fiucska feküdt hanyatt, a napfényen sütkérezve. Balról egy mandola fát horzsolt a lócs. A fa tele volt halavány rózsaszín virággal s egyet-egyét hullatott belőlök a fiúra, aki fölszedte őket és azzal mulatta magát, hogy nézegette, szakgatta. A kocsis, aki a lovak körül sürgött, ismételten kérde a fiútól:

— Nem száll le, Lajoska?

— Minek?

— Nem iszik egy kis bort?

— Nem.

Hanem a bajuszos pataki diákok akciója mégis felköltötte később érdeklődését. Hogy ne? Hiszen már magában véve nagy pataki diákot látni se mindennapi spektakulum, hát még csirkefogási műveletnek közepette? Leszállt a kocsiról s bámészan követte őket élénk okos szemeivel, amint utána iramodtak a csirkehadnak, hogy valami szögletbe szorítsák őket, ahol

elfoghatók, vagy hogy a botjaikkal leüssék, amennyiben épkéz-láb nem lehetne elfogni.

A vidám hancúrara többen összegyültek az udvarra, a szomszédok átkukkantottak a kerítéseken, a csintalan fehér nép, az Ágnes meg a Panni kiszaladtak az edény elmosogatástól, különben is érdekelte őket a két szemrevaló úrfi, Ágnes ismerte is az egyiket, a „hitványabbat“. (Borzasztó nagy úr volt ám annak az apja.) Azonfelül benézett az udvarra a szolgabírói hajdú is, a Szabó Gyuri. Azt ugyan mindig itt a kocsmatájékán lehet találni. Erre hordja az ördög, aki a gégéjében lakik. Hanem most a vihancolásra, zajra botlott be. Kár is lett volna elmulasztani, mert nagy mulatság, hogy fogják az éhes diákok a csirkét. Hopp, megvan! Ejnye! Az átkozott portékák megint kisiklottak a kezük ügyéből. Lett ilyenkor nevetés, gúnyolódás. No hát, nem tudnak semmit a diákok. Nem is Kövy uramtól kell az efélet tanulni. Jobban tudja azt a róka meg a görény.

Maga a kocsmáros is kijött, ő is nagy csibukszóval, mint a felesége, arcra is hasonlítottak, csak az volt a különbség, hogy az egyik szoknyában járt és a csipőjén tartotta az egyik kezét, a másikkal a pipaszárat fogta, a másik ellenben nadrágban járt és az egyik kezével a pipaszárat fogta, a másikat pedig a nadrágellenzőben tartotta.

— Hohó! Vigyázzanak domini a botokkal, mert le találják ütni a feleségem kakasát s abból aztán nagy baj lesz. Hopp, hopp Napoleon! Szaladj Napoleon!

Aminthogy a kergetett baromfiak között csakugyan ott lődörgött egy nagy bóbitás testes fácánszinű kakas, a hatalmas farkán fölünkörödó egyik hosszú fehér tollán a következő nyomtatott betűs fölirattal: „Vivat Napoleon Bonaparte.“

— Ott azt a fiatalt kell leütni, azt a sáfárányszinűt, vagy azt a fehéret — kiáltá a kocsmáros. — Ni ott szalad az ólak felé.

De a két nagy diák nem birt eredményre jutni, az eldobott husángok is célt vesztettek, mire a kis diák kihúzta zsebéből a parittyaszíj-ját, követ tett bele és meglóbáozván azt a levegőben, hirtelen elereszté az egyik madzagot.

Süvitett a kő, mint a nyíl, szállt, szállt, aztán csak egyet fordult a csirke a saját tengelye körül és összeesett. Épen a kis ostoba koponyáját találta összezúzni; legalább nem sántul meg, sem a konyhakés el nem metszi a torkát, hanem kimúlik szép rögtöni halállal a csirkefaj elleni hadjáratban a csatatéren.

— Valde bene! — lelkesedett a kocsmáros. — Így csak az isten tud löni meg a Döry úr. (Még akkor nem volt meg a makfilkónak ez a mostani személyesítője, mert különben ismerte volna Tell urat a kocsmáros.)

A kis diák másik kövecskét emelt föl s most már a fehér csirkét kommintotta meg vele, hogy azt is rögtön elhagyta a lelke.

— Kell-e még több? — kérde némi színészi pose-zal a kis fiú.

Nevetni lehetett volna ezen. A kevélységén. No nézze meg az ember. Az a csöpp nebuló hogy kineveti ezeket a nagy diákokat: kell-e még több?

Szerencsére nem is hallották, észre sem veték eddig. Mérhetetlen nagy úr a pataki jogász arra nézve, hogy egy *donátista* gyereket észrevegyen. Az oroszlán talán meglátja a hangyát a homokban, a talpa alatt, de a pataki jurista nem láthatja meg a donátistát. Ami nem lehet, az nem lehet. Vannak rendkívüli távolságok, stb.

Mind ennek dacára a zömökebb pataki, a szőke kerekfejű, odalépett a fiúhoz és vállon veregette.

— Ezt jól csináltad barátja az erénynek! Nagyra nőjj, öcsém!

Egyebet nem mondott neki, hanem ezt a keveset aztán legalább úgy megfogadta a kis nebuló, elannyira megnőtt, hogy a szeme szája tátva maradt tőle a kerek koponyájának huszonöt-harminc év múlva, mikor ráemlékezett.

— Hogy hívják a gyereket? — kérde aztán hanyagul, elmenve a kocsis mellett, aki kezdte már leszedni az abrakos tarisznyákat.

— Kossuth Lajoskának — felelte a kocsis.

— Ügyes fiú, — jegyzé meg a kerekfejű egyszerűen. (Először hallotta ezt a nevet, de nem utoljára.) Diák úgy-e?

— Az a.

— Hol?

— Ujhelyen.

Az öregebbik pataki diák, különben finom vézna testalkatú, szelid vékony arcú ifjú, ezalatt összeszedte az elesett állatokat és vitte be nagy diadallal a kocsmárosnénak, de már útközben kikapta a kezéből az Ágnes leányzó:

— Adja ide gróf úrfi, van egy kis forró vizem, mingyárt megkopasztom.

Nagy sürgés-forgás támadt a konyhában. Zsir sistergett, zsemlyét reszeltek, tojást törtek, gyönyörű zenebona diákfüleknek, de a sors más-kép akarta. A sors könyvében meg volt írva, hogy közbe jőjjön valami. Hiszen kis dolog. Elég, ha a macska közbe jön, ha megeszi a pecsenyét. A sors kezében a macska is elég hatalom ilyen esetben a rendes folyamatok kizökentésére. De nem a macska jött közbe, hanem a főszolgabíró úr — akit pedig rendesen nagyobb és gonoszabb csinyekre tart készenlétben a gondviselés.

Volt pedig akkoriban a szolgabíró báró Dőry István uram és abban a szent pillanatban, mikor a csirkét forrázták a kocsmai konyhán, ő

künn ült kastélya tornácán és a bényei előljárósággal beszélgetett. Zsombék Márton, az öreg bíró, Koppantó Gábor és Szabó Mihály esküdtbeliek álltak vala hajadonfővel a színe előtt.

Ő maga különös alakú öreg emberke volt, akár csak egy hegedű, nagy has, kis fej, száraz, vékony nyak. Nem is hinné az ember, hogy katonaviselt ember, pedig az volt és sok tarka macska nyomhatta a lelkét. Nemcsak a mi császárunknál szolgált, a felséges Ferencnél, de egyebütt is; tengereket, országokat bejárt és sehol se hagyott jó hirnevet. Még a szerecseny vadak közt is megfordult. A vén komornyik meséli, hogy egyszer a vad emberek meg akarták enni. Ez igaz is lehet, mert már meg is kopasztották. (Haj nélkül került haza Olasz-Röszkére.) Hogy voltaképen miért nem ették meg a vadak, nem lehet egészen tudni, de mindenesetre kár, hogy meg nem ették, mert akkor most nem volna itt a mi nyakunkon.

Szóval élt és jól megszedte magát a népszirján, e percben ott ült az ambituson, hallgatván a bényeieket, akik többi közt bejelentették, hogy a község borai eladattak. Ott jártak a besztercebányai borkereskedők s megvették egyszerre az egész tíz évi termést a helység pincéjéből. Tömör aranyakon az olvasztott aranyat. Most kellett eladni, mert most van ára a hegyaljai bornak. Az idén volt ugyanis szultán-vál-

tozás Konstantinápolyban. Hogy azt mondják, az új szultán házasodik s mivelhogy — követem alásan — háromszáz feleséget szokott elvenni a parázna fajzatja, háromszáz lakodalom leszen, no, az bizony sok itallal jár.

— Bolond kend Zsombék --- veti oda nevetve a báró. — Hiszen a török nem iszik bort.

--- Ne tessék neki hinni, kérem alásan.

— Aztán mennyit fizettek a borkereskedők ?

--- Kerekesen kétezer forintot.

--- Kutykuruty ! — kiáltott föl a főbiró (ez volt a szokott, kifejezése ha csodálkozott — mert ez a bizonyos Dőry még a békáktól is lopott, ha egyebet nem, hát hangot.) És hova tették azt a tömérdek pénzt ?

--- Otthon van, jó helyen.

— No ! — mordult föl a főbiró — nem jobb lett volna bevinni a vármegye kasszájába, hogy ott a vasládában megőriztessék ?

Koppantó Gergely felelt, őt dőfte meg az öreg biró a könyökével.

— Hát csak azt gondoltuk, méltóságos uram, hogy amit egyszer a téns vármegye elnyel, azt sohase köpi ki többé.

— Hogy mer ilyet mondani a vármegyére ? — förmedt rá a főbiró. — Kendtek könnyelműen jártak el. Jól tudhatnák, hogy Bénye tele van tolvajokkal. Kilopnák ott a bibliai öreg asz-

szony kifogyhatatlan korszából az utolsó csepp olajat is. De volt annyi esze a vén sibillának, hogy nem Bényén tartotta a korszót. És a környék se jobb. Itt barangol Jánosik tizenketted magával és mindenről tud. A múlt héten is azt üzeni be az erdőből a Dókus Antal komámnak, hogy adjon az emberének két oldal szalonnát és küldje el számára az új csizmáját. Dókus elküldte a szalonnát, de a csizmára nézve bizonykodott, hogy nincsen új csizmája, mire visszaüzen Jánosik, hogy ő vele ne bolondozzék a tekintetes úr, mert az új csizma ott van a hálósobájában a dívánra téve. Aminthogy igaz is volt, délben hozta Ujhelyről a bádog levélszelencével együtt a levélhordó cigány és az inas odatette, anélkül, hogy szólt volna róla az urának. Hát ilyen viszonyok közt nem jó a pénzt otthon tartani.

— Jaj, nagyon őrizzük ám, — mentegetőzött az öregbiró, megigazítva hátul hajában a fésüt — éjjel-nappal strázsa van felállítva. Egy ór belül, egy ór kívül.

A többiek is mind bizonyították, hogy strázsa vagyon kívül belül, vasvillásan.

De a főbirónak ez se imponált; ha ők győztek érvekkel, ő is győzte kifogásokkal.

— Mind nem ér az semmit, hallja kendtek, mert a strázsa is csak ember, rá lehet beszélni, le lehet itatni, hamis menyecske személyekkel

a szívét kivétetni s ha egyszer a szívet kiveszik, a lelkiismerete is meginog.

Zsombék Márton uram mind csak mosolygott nagy könnyedén és mégis titokzatosan.

— Gondoskodva vagyon ezekről egyéb-
iránt.

— Hogy-hogy? — pattant fel Dőry István.

— Hm, — felelte az öregbiró és körül nézett, hogy nem hallja-e valahol avatatlan emberi fül s aztán ravaszul hunyorított a szemével. — Nem ott van ám a pénz, ahol őrzik, mert hát egészen másutt van.

E paraszt furfangon aztán elnevette magát a báró és elbocsátá békén az előljáróságot. Épen a hajdu jött a porta felé, hát ő vele állt szóba, minthogy nagy fecsegő és kíváncsi ember vala.

— No hát mi ujság a faluban, fráter? Hol voltál? Mit láttál?

— Két diákot láttam a kocsmában, akik csirkét fogdosnak az udvaron.

— Csirkét? Csak nem nyersen eszik a csirkét?

— A kocsmárosné szabadította rá őket, ki-
rántja nekik, mert éhesek, mint a farkasok. Pedig úri fiúk. Az egyik gróf is.

— Kutykuruty! — kiáltott föl élénken. — Nem tudod a neveiket?

— Nem én.

— No hát szaladj el értük és hozd ide őket ebédre.

Már bent úsztak a csirkék földi maradványai a forró zsírban, mely haragosan hánytá karikáit és pöfögött, mikor a hajdu megjött az úrfiakért, hogy a méltóságos Dőry báró tisztelteti és szívesen látja ebédre. De hogy sietni kell, mert már mindjárt tálalnak.

A diák könnyen kapacitálható az ilyenre. A nagy kanál — mégis csak nagy kanál. Hajlandók voltak neki indulni, de előbb a kocsmárossal akartak végezni és nagy diplomáciával megkönyékezték, hogy nem haragszik-e meg.

— Nevetséges, — felelte a kocsmáros — a bárónál jobb ebéd van. A jobb ebéd pedig többet ér a rosszabb ebédnél.

— Igen, de hát mivel tartozunk a csirkéért? Haragosan felelt föl nekik:

— Aki nem eszik, nem fizet.

— De hiszen a csirke már meg van ölve és az mégis kár.

Erre csakugyan zavarba jött Tóth György uram, még el is pirult, hogy kifognak rajta a diákok, hanem aztán megsimogatta a hasát és nem minden neheztelés nélkül mondá:

— Engem kicsibe vesznek az urak. Hát úgy nézek én ki, mint valami kákabélű szabó? Megeszem én lelkem, galambjaim, három-négy ebédet is napjában, hát a két csirkét is megeszem.

Ergo nulla mentio fiat róluk, quia rögtön non sunt — csak előbb egy kis kovászos uborkát hozok fel magamnak hozzájuk.

Szép nyájas világ volt ez. Elaprózott fény. A diákok még a kocsmárosnétól is elbucsúztak, aki elérzékenyült, mintha húsz éves ismerőseket vesztené és szívére kötötte, hogy visszafelé is eljőjjenek — addig a másik raj csirke is megnő.

Akkor aztán megindultak a kastély felé, melynek veres fedele messziről kimosolygott a fák közül. Istenem, ezek a kastélyok is de mások voltak akkor! Valami hadias kevélység ült a fehérre meszelt falakon. A kert kezdeténél óriás jegenyefák álltak glédában, az udvaron egy páva járkált, cipelve nagy grandezzaival messze elérő szép tollazatának rettentő terhét. Minden olyan méltóságteljes volt. Az ünnepies csend, amelybe csak a fák zúgása vegyül. Ezeké a nagy százados tölgyeké, amelyek felfogják künn az országúton ballagó paraszt-szekerek zörögését. Zizegnek, susognak, néha egy szélrohamban összeverődnek a gallyak, mert még kopaszak s kip kop, kip kop, úgy rémlik, mintha messziről lépegetnének a Rákóczy kurucái.

Hej ez a Zemplén, ez a Zemplén! Boldog annak minden röge. Azok a fölséges árnyékok járnak rajta. Azok nem mulnak el. Ott táboroznak a völgyekben láthatatlan sátrak alatt. Nem

az élőké ez a föld, még az övék most is. Az élők csak azért vannak, hogy a holtak intését várják. Minden bokor, minden talpalatnyi föld felkölti az emléküket. Egy paripa nyerít valahol. Hej mi volt ez? Egy lábnyomot látsz valami elhagyatott pagonyban. Hej nem-e valami sárga csizma taposta ezt? Szóval itt vannak, előlépnek a ködből, az erdő fáai között elsuhananak, a forrásoknál megmutatkoznak. A mitológia is így népesítette be egykor erdeit, forrásait najádokkal, faunokkal, koboldokkal. A keresztény világosság száműzte őket. Üres lett a föld. Óh, jaj milyen üres! De ezen a csöpp darabon helyre állt megint az ős pogány rend, csak nem csúf faunokkal, de pompás daliákkal. Itt élnek, járnak, suhognak, rohannak. Nem tudnak innen elmúlni. De ne is tudjanak. Mert ha ők egyszer elmúlnak, akkor az élők lesznek halottakká.

És ezek a kastélyok, ezek a kuriák! Vedd le a kalapodat vándor utas, ha látod e régi kőrakásokat. Nem a gazda miatt, hisz a gazda esetleg nem sokat ér. Kártyázik, pipázik és bőfög. Ez a gazda. De a ház! A ház a gazda nevéén áll, de nem jelenti csak a gazdát. Nem a mai ember tuskuluma, aki megvette tegnap talán egy ügynök ajánlatára látatlanban, és holnap eladja megint, ha nyerhet rajta. A régi kuria nem egy embert jelentett, hanem embereket, akik azelőtt voltak és embereket, akik ez-

után lesznek. E fészkekből kezdődnek és futnak össze azok a szálak, melyekből együtt a történelem lesz, a végzet titokzatos vetélőjével az idők szövőszékén.

Hiszen, persze, esznek is ezekben a kuriákban. Nagyon kormosak a kémények. Sokat esznek. Tagadni nem lehet, hogy tömérdek izzadsága ment ki a parasztnak e nemesi kéményeken konyhafüst alakjában. A kémény nagy tolvaj. De nyájas a kapu. Vagy hogy épen azért rabló a kémény, mert a kapu barátságos, hogy kinyilik mindenkinek. Hát még mikor nem a bejövőknek nyilik ki! Mikor a tárogató szólt, vagy a véres kardú vitéz végigszáguldott a porta előtt, a legszebb csikóra nyerget tettek, a nyeregbe beült a legdelibb családtag, megcsikorult a kapu a vén pántjai közt, kilépkedett a lovas, fehér kendőkkel integettek utána ősz hajú urak és matronák, selyem cipős hajadon leányok, kicsike flu testvérek, integettek, amig csak láthatták, aztán vagy visszatért vagy vissza nem tért. De az öreg kapu azért megint kinyilott, ha szólott a tárogató, — az pedig sokszor szólott. A fészekben megint megnőtt azalatt valaki . . .

A kerten keresztül vezette a diákokat a hajdú. Még üres, kopasz volt minden, csak egy-egy barackfa nyilott és egy pár fenyő mosolygott zöld pompában. A kertész a meleg ágyak-

ban pepecsért s egy spárgát kapart ki a földből, dicsekedvén a hajdúnak, hogy mekkora nagy, bizonyos fölényes mosolylyal mutatta, mintha mondaná: látod, hogy parancsolok ennek a kutyának (a földnek) és hogy teszem bolonddá. Megtermi a saját akarata ellen. Csak május végére kellene neki és már most hozza áprilisban, mert kényszerítettem rá.

Ezek az úri kertek egyébiránt mind chablonok. Valósággal unalmasak és szomorúak. A boldogtalan növények száműzetési helyei. Az urak jobbágyoknak nézik a növényeket is és velük is kezdik a kegyetlenkedést. Ahol a növény nem enged magán erőszakot, ott a földdel próbálják meg. A zsarnok leleményes, szívsós, kitartó. Igazi idillikus öröm csak az erdőn van, meg a paraszt kertekben, ahol akkor nyílik a mályvarózsa, amikor neki tetszik. Ahol anya a föld és nem szolgáló. Önként tárja ki az emlőit. A Böske vagy Panni belevet egy pár szem violamagot vagy beültet egy ág muskátlit és ha akarja meghozza, ha nem akarja, abban marad. De hát többnyire akarja. Hiszen jó. S van is aztán olyan illatja annak a saját kedvéből hozott muskátlinak, hogy még az unokája is megérzi, ha egyszer ráakad lepréselve a nagyanyja öreg imádságos könyvében. De mennyi nyomoruság a díszkertben, ahol túlságos melege van a fenyőnek, túlságos hidege a

ficusnak. És mindenik boldogtalan és rabszolga. Elsatnyulva, búsan bólingatnak egymásra a citromfák és a szegény különféle exotikus virágok, akiknek itt azt a pártát kell meghozniok s azt a színt, amit más föld gondolt ki és más ég festett meg azelőtt.

Egy filagoriához értek. Hiszen filagoria is van mindenütt. Egy kivágott fa meggyalult tönkje volt benne az asztalka. Az asztalkán egy gitár hevert, kék szalaggal megkötve.

Az egyik diák észrevette és megkérdezte a hajdútól :

— Kisasszony is van a háznál ?

— Igen, a Mariska baronesse.

— No az jó — mondta a kerekfejű.

— Dehogy jó, — felelte a másik — ha kisasszony van és ha gitárja van, akkor bizonyosan stammbuchja is van és ha egyszer stammbuchja van, akkor abba bizonyosan verseket kell belekomponálnunk, az pedig nem jó.

— Te mégis talentum vagy, János, — nevetett a másik diák, a kerekfejű.

— Könnyü neked. Te értesz hozzá — felelte amaz boszusan. — De én inkább vágnék fát, mintsem verset faragjak. Különben te is megkeserülted a *Rákóczy mennybe menetelével* — tette hozzá s vidám kacajban tört ki ő is. Két napi karcer nem tréfa dolog !

Ez célzás volt a kerekfejű egyik költemé-

nyére, melynek Rákóczy mennybe menetele volt a tárgya. Ösmerte ezt az esetet egész Patak. Hiszen nem lett volna baj, csak abban az egyben, hogy épen a Thugut báró jelenlétében történt. Az volt a vers tárgya, hogy szt. Péter belép a mennyek urához, ki bibor palástjában ül égi trónján és jelenti, hogy II. Rákóczy Ferenc megérkezett és a mennyország kapujánál áll, hogy beeresztheti-e? No, természetesen, — parancsolja az Úr élénken, — sőt én magam is eleibe megyek, hanem várj egy kicsit, Péter, fölhúzom előbb az atillámat. Ez volt a point. Thugut báró, a mindenható status-férfi, dühbe jött és a professzor felé fordult: „Ez istencsufolás, meg kell büntetni a nebulót.” Aztán a fiu felé fordult: „Még ha nem akasztanak is föl, nem leszel hosszú életű a földön, — mondá, — mert nem tiszteled atyádat, istenedet.”*

A frissen elhintett kavics vigan ropogott a lábuk alatt. A tavasz balzsamos illata szinte mámorossá tette őket. A fák, növények kilehelésében volt valami csiklandozó, édes.

Most egyszerre megszólalt egy kis harang.

— Siessünk, — mondta a hajdú, — találunk.

* A szegény öreg Thugut báró jó diplomata lehetett, de rossz jós volt, mert a nebulót még én magam is láttam a haza atyái közt, mint legöregebbet a korelnöki széken, a magyar parlamentben.

MÁSODIK FEJEZET.

Báró Döry és családja.

Ugyanakkor föltűnt a vadgesztenyesornál maga az öreg báró, aki sietve jött fiatal vendégei elé és már messziről nyújtotta a kezeit, mintha repülni próbálna feléjük.

— No szervusz! Hát illik az? — rikácsolá kordiálisan. — Hát magyar anya szült benneket vagy valami elvadult kecske ringatott? Hát nem tudjátok ti, kihez kell menni, ha valami faluba érkeztek? Ejnye canis mater! No, hát kik vagytok, mondjátok el röviden.

— Gróf Buttler János — mutatta be magát a nagyobbik, a véznább.

— Kutykuruty! No, derék. Ösmertem a megboldogult apádat. Hasonlitott hozzád. Azaz, hogy te hasonlitasz hozzá. Azaz, hogy mindegy. Együtt voltunk vele Ursitznál a Ferenc császár kíséretében, midőn az békét ment kérni Napoleonhoz.

S elbeszélte míg a tornácig értek, nagy sebesen az egész nevezetes esetet.

— Ah, és hogy tudnak tettetni ezek a királyok. Akinek az isten koronát ad, észt is ad neki. Mert ez az istennek is könnyebb. Egész a francia előőrsökig mentünk, egy ütött-kopott malomhoz, az volt a Napoleon főhadiszállása. Napoleon elébünk lépkedett, megölelte a császárunkat s enyelegve mondá: „Ime, ilyenek a paloták, melyekben felséged három hónap óta lakni kényszerít“, mire szeliden és udvariasan viszonzá a mi császárunk: „A bennök való mulatás mégis jobban sikerül önnek, sire, mintsem azért rám neheztelhetne.“ Ezután ismét megölelték egymást, apád pedig hozzám hajolt és a fülembe súgta: „Mindig azt hittem, hogy a csizmadiaság a legcsúnyább mesterség, mert csirizzel kell benne dolgozni, de látom már, hogy tévedtem.“ Így volt szóról-szóra. Ilyen gúnyoros ember volt az öreged, — ohó, ni hát te kinek a fia vagy? — fordult a másik diák felé.

— A Bernáthé Bornócról. Bernáth Zsigmond.

— Aha! — kacagott fel — te vagy az a híres pernahajder, aki felöltöztetted az úristent magyar kacabajkába. No jó nagy fejet örököltél az apádtól. Azaz, hogy az övé is megvan külön. Egyébiránt a kerek koponyájuaké a jövő. Hát persze haza méggy vakációra?

— Szolgálatjára, bátyám uram.

— És a Jancsi öcsém is veled megy?

— Igenis, szintén a kedves szüleimnél tölti a husvétot.

— De ő neki a gyámja Patakon lakik, úgy-e?

— Igenis, a tekintetes Fáy István úr.

— És mikor akartok hazaérni?

— Még ma éjjel.

— No abból ugyan semmi sem lesz. Hanem itt már csengettek. Hát most már csak menjünk egyenesen az ebédlőbe.

Az ebédlőben már ott vártak a hölgyek: Mariska baronesse, meg a gouvernante, az akkori divat szerint öltözve, görögös frizurákkal; két lelógó és göndörített fürt két felül a halántékon, mint keret övezi az arcot. Csipőjük nincs az akkori hölgyeknek, se tökéletes derekuk. A derekuk majdnem a hónuk alatt végződik. Hanem hát az mégis szép, mert így viselik Párisban és mert mégis csak női test van benne. Aztán kitalálja azt az okos ember, hogy mi van és hol van.

Az öreg úr sietett bemutatni a diákjait, mire a kisasszony félénken emelte föl nagy pilláktól árnyékolt szemét, aztán csakhamar lesütötte megint, megcsinálván az akkor szokásos pirouettet a meghajlásnál. Hideg volt, mint egy jég-hegy, de nem épen csúnya. Az álla egy kicsit előre nyúlt, de gödrös volt, a homloka valahogy

szögletekbe csucsorodott, hanem azért illett neki. A természetéről sem lehetett jó lelkiismeret szerint semmi rosszat mondani. Míg ellenben az a szokása, hogy szüntelenül harapdálta az ajkait, határozottan érdekes volt és az arabs paripákra emlékeztette az embert, amint a zabolát rágják a nyugtalan vérük ösztönzéséből.

— Madame Malipau — nevezte meg a báró a társalkodónét, aki veszedelmesen hasonlított a Csokonay Mihály Dorottyájához. (Lemácsolva majd minden diák magánál hordta akkoriban ezt a verasetet.)

Még egy harmadik szoknya is suhogott a háttérben, amelyik a nyaktól egész a bokáig végig volt gombolva s a főtisztelendő Szeccsenka János helybeli plébános formás tagjait takarta. Csinos, kék szemű fiatal papocska volt, piros pozsgás arccal, a toka némi körvonalaival; beretvált ajkain finom gúnyoros mosoly játszadozott. Inkább hasonlított egy francia udvari abbéhoz a királyság idejéből, mint egy magyar falusi paphoz.

— Ah, gróf Buttler, — szólott a bemutatásnál meghajolva. — Régi, nevezetes familia. Ha jól emlékszem, egy Buttler szúrta le Wallensteint.

— Bárcsak ne tette volna — szólt János gróf szomorú mosolylyal — azóta átok fekszik a Buttlerokon.

— No de most már asztalhoz, gyerekek,

János öcsém, ülj oda a lányom mellé. Te meg a paphoz telepedj, Zsiga fiú. Az majd eltart téged anekdotákkal.

Hatan ültek az asztalnál, de volt egy hetedik teríték is és egy karszék odatéve. Amint az urak letelepedtek, a hetedik teríték gazdája is kijött az asztal alól és fölugrott a székére. Mind a két diák megborzongott. Egy csimpanz majom volt az, akit a gazda kalandos utazásaiból hozott haza Borneóból és azóta kényeztette, szoktatta mindenféle emberi furcsaságokhoz. Mariska kisasszony fölkel és egy asztalkendőt kötött a nyakára, mialatt hálásan pislogott rá a csimpanz.

— Várj még, Kipi, mert még forró neked . . . érted-e, forró még a leveske, Kipi.

Szép csengő hangja volt a baronessnek. A Kipi megértette és elkezdte fújni az utálatos szájával, mancsaival sorba megfogdosva a kést, kanalat, meg a villát, melyek egyre lepotyogtak a földre. Madame Malipau tiszte volt az elejtetteket fölemelgetni. Ezért aztán, mikor a madame nem hallotta, monsieur Malipaunak hívták a szegény Kipit, amely ötletke egyébiránt a Mariska fejében termett és általa kolportáltott a röszskei úri világban.

A leves alatt elbeszélte az öreg báró, hogyan hozta el a csimpanzt Borneóból. A hús és a főzelék alatt áttért a hadi kalandjaira.

Csodálatos pikáns részletekkel tudta ezeket fűszerezni. A csimpanz-történetben is, mint mindenikben, egy-egy szerelmi epizód fordul elő. A legkülönbözőbb színű hölgyecskék, fehérek, feketék s creolok bukkannak ki emlékezetéből s ilyenkor egyszerre oda szól a baronnessenek :

— Mariska fiam, eredj ki a szomszéd szobába !

Mariska fölkel s lesütött szemekkel távozik s csak percek múlva mer ismét bekukkanni.

— Szabad már bejönnöm, apuska ?

Ha azonban valami vaskosabb hely következik, akkor a papot is kiküldi :

— Atyuska, maga is menjen ki a szomszéd szobába. De nehogy a kulcslyukon hallgatódzék !

Különben egész lelkéből katona ember volt. Az ebédlőt csupa hadi dolgok diszitették, kardok, török, puskák és buzogányok, az ebédlői képek is mind az ő izlése szerint voltak összeállítva hadvezérekből, ott lógott a falon Simonyi József obester, a paszományos pitykés dolmányában, a híres magyar eredetű Sarlach Mihály, a legvitézebb tábornok az ármádiában, fehér rendjeles kabátjában, piros pufók arcával, Savoyai Eugen a nyomott körte fejjel; az ebédlőkben szokásos csendélet-képekből csak egy volt, egy szépen festett nagy indájú tők Kupeczkytól.

Tréfálózott nagy szempislogatások közt, hogy ez is katonai portrait. De megsugni csak a legbizalmasabb embereinek merete, hogy ez a Ferenc császár portrait-ja.

De ha nagy fecsegő volt is a hajdani kapitány, nem feledkezett meg gazdai voltáról egy percre sem s míg a szája járt, addig a keze se pihent, egyre töltögette a finom hegyaljai borokat. Mintha égő parazsat inna az ember. Aztán a pirosra, ropogósra sült malacot is behozzák. Ez csak az igazi segítsége a bornak, hogy szinte azt látszik röfögni utólagosan: bort, bort, bort!

A gazda valaha maga is Patakon volt diák s emlékezett némi versezetekre, amelyek arra valók voltak, hogy az italfogyasztás emeléséhez hozzájáruljanak, hogy például Szt Pál apostol Rómába indula és hogy egy bot volt a vállán s botja végén csutora — Fülöpöt is kínálja.

Ezzel a mulatságos nótával aztán mindig meg lehetett kínálni a szomszédot Fülöp helyett és az rendesen meg is itta a Fülöp képviselőtében.

A pap tréfás méltatlankodással csóválta a fejét:

— Ej, ej, domine illustrissime, nem jó a szenteket bántani . . .

— Nem a szenteket bántom én, hanem azt szeretném, hogy a vendégeim jól mulassanak és el ne kerüljék máskor Dőry Istvánt.

Bernáth Zsiga biztosítá, hogy örökre feledhetlen lesz előttük ez a szíves fogadtatás.

— Hát nem kerülitek el többé a házamat?

— Soha.

— Kezet rá, kölykök.

— Eljövünk, kedves bátyám.

— Mondjátok, hogy fusson ki a szemünk, ha el nem jövünk.

— Hát fusson ki — felelte Buttler János.

— Visszafelé is beszóltok?

— Hogyne szólnánk be.

— No jól van hát. Nemes ember parolája nem a Kipi mancsa. (A csimpanz, aki szintén malac-pecsenyét rágicsált, megmordult.) Ej no, Kipi, ne haragudj azért. Inkább elismerem, hogy gentleman vagy!

A bor megoldotta a nyelveket, a diákok is beszédesek lettek. Egyik anekdota követte a másikat. A báró kacagott, hogy a hasát fogta és csak azt kérdezte aggodalmasan, megfogván az elbeszélő diák gombját:

— Hop, megállj csak, nem kell a Mariskának kimenni?

— Nem, nem. Isten ments!

Ezen aztán elszomorodott egy kissé. Mintha kevésre becsülné az elmondandó történetet.

Az adomák mocsári virágok. A pizsokból, mocsárból nőnek ki leginkább. A pataki diák-adoma-kör legbővebben a Thugut kancellár sá-

rospataki látogatásából termett. Mondják, hogy Károly főherceg azt az óhaját fejezte ki, szeretné meglátni a híres pataki diákokat, mikor végighajtat a városon. „Óhajtanám, ha ön intézkednék ez irányban.“ Thugut báró restelte bevallani, hogy nincs annyi hatalma mindenhatósága mellett sem, hogy a diákokat kiállítsa, tehát furfanghoz nyúlt, rendeletet küldött Patakra, hogy mikor bevonul a városba a főherceggel, egy diák se merjen az utcákon mutatkozni. Annak aztán az lett a következménye, hogy ott állt az utcákon az egész kollegium, még a beteg paniperdák is fölkeltek.

— Igaz-e, hogy a marseillaiset énekelték?

— kérdé a tisztelendő úr.

— Hát bizony énekelték némelyek.

— És igaz-e, hogy Thugut betiltotta a diákoknak a marseillaiset?

— Az is igaz, de a diákok más szöveget komponáltak, minden értelem nélkül valót. De legalább nincs betiltva. És most azt éneklik széltében a dallam szerint.

— No, azt magam is szeretném hallani — mondá a főszolgabíró.

— Hát szívesen elénekeljük, ha parancsolja.

— Nem kell a Mariskát kiküldeni? Mi?

— Nem.

— Nos, akkor gyantázzatok előbb. Így ni. Most már halljuk!

Ezzel rágyújtott a két diák a következő zagyvaléokra és fújta olyan lelkesedéssel, hogy még a hajuk is szikrázott :

„Gyúrótábla, rézfazék,
Rántó lábas, vasreszelő
— Frau Mutter ! Frau Mutter !
A kávé,
Krampampuli, limonádé,
Puncs, friss virsli,
Rántás, mártás, jó eledel.
. . . Véber Kádi, Matilde !
Jäger Lizi, tous les trois !
— Matilde ! Matilde !
Patrontás
Aridone Simonide,
Brixit Mátyás,
Setzgetz Vencel.
Amzát húzta
Drei Matador . . .“

A csimpanz fürgén hegyezte füleit az asztal végén, madame Malipau szeme pedig könybelábbadt a fönséges, szivet-lelket pezsdítő hangokra.

— Istenem — szólt — de remek egy fordítás !

Mert az összehalászott szavak valóban nem csak a dallamhoz simulnak jól, hanem az eredeti francia szöveget is utánozzák.

Aridone Simonide . . . Istenem, milyen ütemek ! Nem ront ezeken még a paródia se. Hogy lázad a vér. Egy elvadult óriás lelke rikoltoz. Még a csimpanzban is megmozdul valami és sietve igyekszik valahogy ügyetlenül megszaba-

dulni a nyakában levő asztalkendőtől, mintha ő is indulni készülne a Bastillet lerontani.

A fiatal pap szemei csillognak s valami természetfölötti erőnek engedve ül a zongorához (akkor még fortepianónak hítták), hogy eljátszsza a Rouget de Lisle csodálatos dalát.

— Ilyet is csak egy katona tudhatott komponálni, — hencegett az öreg báró. (S egyet pettyentett az újjaival.) Tudja, madame, mi volna ezután jó?

— A kávét méltóztatik parancsolni?

— Az ördög beszél a kávéról. Egy kis car-magnole kellene az ebugatta . . . Ugyan el tudná-e járni, madame? — tette hozzá jóízűen kacagva s magában dudorászta: „Veto asszony-ság megigérte“.

Madame Malipau elvörösödött és röstelkedve hagyta el az ebédlőt.

De lehetett is az öregre haragudni! Jó vidám csont volt, akiben különösen vegyültek el erények és hibák. Nem volt vele tisztában az ember, mint a Ferenc császár pénzével, hogy ezüsből van-e vagy rézből. Ravaszság, naivitás, kapzsiság, gavallérság, jóság, gonoszság, mind benne voltak, csak azt nem tudni, melyikből hány uncia. A pap, aki jól ösmerte, mert mindennapos volt a háznál, ő tanítván zenére és egyéb szép ismeretekre a baronesset, úgy jel-

lemezte az öreget: „Két ember telne ki belőle, egy szent püspök és egy istentelen lator“.

A diákoknak nagyon tetszett; mert úgy látjuk, lakott benne még egy harmadik ember is: egy vén bonvivant. Derekasán megmelegedtek a fiúk. Különösen Bernáth Zsiga, aki ebéd után még az úgynevezett kurizálásnak is neki ugrott. Odaült a Mariska baronesse mellé és „distrahálni“ próbálta. Ámbár ez igen kínos mester-ség volt Magyarországon minden időben. Se az akkori leány nem tudott hozzá, se a férfi. A leánynak ha szép szeme volt, azokkal beszélt, lesütötte meg fölemelte. Néha nevetett is, de csak úgy félszájjal, hogy a foga ne látszassék, mert a fogat nem illik mutogatni. A férfi embernek is csak két themája volt: az idő, meg „mit álmodott ma?“ Azok a szellemes párbeszéddek, melyek a regényekben előfordulnak, valótlan-ságok. Olyanok, mint a Rafael képein a fák, hogy olyan fák még soha se voltak. A fiatalok keveset beszéltek (a leány aztán asszonykorában beszélte ki magát) s amit beszéltek, az is együgyűség volt. S e közt is nagy hallgatási pauzák tátongtak, melyeket egy-egy ilyen kérdés zavart meg:

„Mit gondol most kisasszony?“

A kisasszony ilyenkor összerezzen.

„Találja ki.“

„Ah istenem ha tudnám.“

A fiatal ember a pamutot tartotta, amit a

kisasszony gombolyított. A pamuttartás volt az első komoly mozdulat a „becsületes szándék” kapuja felé. Tartotta a pamutot és nézte a leányszót. Hiszen elég mulatság volt az.

Ah istenem! Dehogy is fecsegték ők anynyit, mint most. Nem cserélték ki eszméiket, nem voltak nyíltan proklamált elveik. Kivált a leányoknak. E kis alamuszi portékák olyan ostobáknak tették magokat, olyan édes megenni való csacsik voltak, mintha vizet se tudnának zavarni. Hanem azért mégis férjhezmentek.

Maga Dőry is arra tanította a leányát:

— Keveset beszélj, fiam, vagy semmit. Ha valamit elhallgatsz, amit el kellene mondani, azt még mindig elmondhatod, de ha valamit elmondasz, amit el kellett volna hallgatnod, azon többet nem segíthetsz.

A baronesse ma mégis kivételt tett és beszélgetett a diákokkal. Különösen Buttler iránt látszott érdeklődni, akinek egész lényén valami melancholikus lágyság ömlött el.

— Ön, úgy-e babonás?

— Miért gondolja?

— Mert azt mondta a tisztelendő úrnak, hogy átok ül a Buttlereken. Miért mondta azt?

— Mert legenda van erről, és igaznak bizonyul. Családom tagjai mind nagyon szerencsétlenek voltak, még az ősök is azóta.

— Annál több ok, hogy ön nem lesz az.

János gróf szomorúan mosolygott. A baronesse kiigazította magát:

— Legalább valószínű.

— Miért? — kérde ez szórakozottan.

— Mert, ha sokáig esik az eső, valószínűbb, hogy derült nap következik.

— No ebben van valami igaz.

— És tudja-e — fecsegte a leány, — hogy az ön őse a bűneért egy bizonyos időre a purgatóriumba van kárhoztatva, ott bolyong és vezekel a szelleme. Ha egyszer ez a vezeklés véget ér és megtisztul a lélek, a család is föl-szabadul az átoktól.

— Ezt ön a tisztelendő úrtól tanulta, — nevetett János gróf.

— Ön, úgy látszik, nem hisz a szellemekben.

— Isten tudja. Nem gondolkoztam erről. És maga hisz?

— Mindenesetre. És ha itt maradnak estére, megálljon csak, megidéztetem a maga őseit vagy ha nem jöhetne, megkérdeztem az asztal-szellemek által a dolgok mibenlétéről. Akkor aztán mindjárt tisztában leszünk, van-e ilyen átok vagy nincs.

— No, azt szeretném én látni.

— Hát majd meglátja. De ahoz az Izsépy kisasszonyok kellenek.

— Hát azokat én hol vegyem?

— Két vén leány az, mind a kettő kiaszott

múmia, de kitünő médiumok. Fluidum van az ujjaikban. Ott laknak a sárga házban a templom mellett. Este felé el szoktak jönni, — ha valaki van nálunk.

Valósággal úgy van falun. Unatkoznak az emberek és igen kíváncsiak. Mint a futótűz elterjed a hír, hogy Dőryéknél fiatal emberek vannak. Abban a szövegben indul a hír, ahogy a Gyurka hajdú concipialta: „Az egyik gróf közülök.” Hát a másik? A másikat nem tudjuk. Itt van a latitude. A másik tehát nőhet. Mire a harmadik kuriához ér a hír, akkorra két fiatal gróf van Dőryéknél, de az ötödik kuriánál már herceg a másik.

No ezt a két nagy urat csakugyan meg kell bírálni, kicsodák-micsodák, utána kell járni. A kíváncsiság is nagy rugó, de hát még az irigység. És az a vén gonosztevő úgy az úton fogta el őket magának, — vagyis a Mariskának. Oh de nagy imposztor! Hogy nem ég ki a szemök: csodálatos. Hanem már ezt a parádét okvetlenül meg kell nézni.

Az olasz-röszkei kuriák (volt vagy négy-öt) ennél fogva önteni kezdték uzsonna tájban a látogatókat; urak, asszonyságok, fiatal leánykák, aggszűzek egymásnak adták a kilincset a Dőryék kastélyában. Eljöttek a Szirmay leányok, de micsoda bolond szalmakalap volt a fejükön; ott volt a szép özvegy menyecske, Majornokyné.

(Itt sülyedjek el mingyárt, ha nem volt kifestve a szemöldöke.) A szomszéd faluból átkocsizott az Andrásyak tisztartója a testvérével, egy öreg „kameráddal“, aki együtt szolgált volt Dőryvel s tréfásan dicsekedett, hogy ő is láthatta volna Napoleont egynéhányszor, ha lett volna hátul szeme. De minek is számítsam, kik voltak valamennyien.

És nem is érdemes leírni a mulatságot. Minden csak úgy volt, ahogy szokott lenni. Egy szót se mondtak újat. Csakhogy most coteriákra oszlott a társaság. Az öregek bent maradtak quaterkázni az ebédlőben, az idősebb asszonyok elvonultak a szomszéd szobába kávézni, a fiatalok pedig „hogya tetszik“-et és „haragszom rád“-ot játszottak az erkélyszobában. Csak a pap meg a csimpanz jártak-keltek föl-váltva ide oda, hol az asszonyok, hol a leányok, hol a férfiak közé.

HARMADIK FEJEZET.

A régi világ.

Hát biz az akkori társas élet igen szegényes és sivár volt, kivált az asszonyok és a férfiak közti viszony. Hiába zengik krónikások, hogy a só is sósabb volt valaha. E krónikásoknak rossz szemük van.

Az urak vadásztak, kártyáztak és ittak, ha szomjasok voltak, sőt ha nem voltak is szomjasok. Az élet legnagyobb fűszerei, az asszonyok, nem érvényesültek kellőképen. Ki tudja, kié a hiba? Bizonyosan mind a két nemé. Az urak csak ahhoz az asszonyhoz közeledtek, akit szeretőjükké akartak tenni s az asszonyt is csak a férje érdekelte vagy a szeretője, aki most van és legfőlebb még egy harmadik, aki majd a mostanit föl váltja. Az asszonyokban nem igen volt gyönyörködtető lelki tartalom. Inkább csak testből álltak és kis mértékben némi lélekből. A férfi egész életében csak olyan asszonyokkal

érintkezett, akik meghallgatták és olyanokkal, akik kiadták neki az utat. Barátnéja soha se volt. Legfőlebb még komaasszonya volt vagy kettő. Mindegy, hisz úgy se érezte a lelke szükségét asszonyokkal csevegni naponként egy órát. Dehogyan érezte. És hogy az érem másik oldalát is nézzük, az akkori asszonyok különben sem arra valók. Nincs bennök kedély, nincs bennök szabadon kibontakozott egyéniség. Amelyik műveltebb, az szentimentális, amelyik tanultabb, az unalmas. Némelyik latinul is tud. No, az meg éppen borzasztó.

A férfiak szemében kétféle nő volt, szép és csúnya, kikapós és becsületes, de ez a klasszifikáció is csak a harmincadik évéig szólt; azon túl mind csak öreg asszony és mind egyforma: viszi a háztartást és pofozza a vászoncelédséget, kordában tartja az urát, ha kardos, vagy ő van kordában, ha szelid. Azok az illatos szellemű asszonyok, a Boufflers grófnék, a Recamierek, a Geoffrinok és azoknak kisebb-nagyobb epigonjaik, akik a lelkükkel, társalgásukkal derültté és vonzóvá varázsolják a kis nappalit vagy a szalont, még akkor meg nem születtek Magyarországon. A feleség csak a mézes heteken át volt az urának gyönyörűsége, azalatt únos-úntig betelt vele. Azért mondta az öreg Szirmay Antal bácsi, szeretve tisztelt dietai követünk, éppen a minap mondta a szinyéri kertjé-

ben sétálgatva Dőrynek, hogy „a házasság olyan, mint a koszt; aki kocsmai kosztón van, házi kosztra kívánczik, aki házi kosztón van, annak a kocsmai után fut a nyála.“ Tessék elhinni, hogy úgy van. Ezek az akkori feleségek csak hetekig tartottak. Azontúl már csak hasznos élettársak, akik megosztják urukkal a gondokat és esetleg örökösöket szűlnék neki. Ugy, úgy, szegények. Osztják a virág sorsát, mely csak addig diszlik és illatozik, míg le nem szakítják, és azontúl még egy napig. De bánja is azt a virág!

Az asszonyok se bánták. Azt gondolták, hogy úgy kell annak lenni. A férfiak se bánták. Ignoti nulla cupido. Hiszen ott volt a Cicke agár, meg a Mancsi háttas ló; volt kit szeretni. Mit tudták ők, hogy a távol nyugaton az életörömök legmagasabb raffinement-ja az asszonyok társasága. A legbecsesebb nyalánkság. És hogy a megfinomodott Ádám nem mindig csak azért lép a paradicsomba, hogy egy bizonyos almafát megdézsmáljon, de hogy az összes fákban és virágokban gyönyörködjek. A megfinomodott Ádám akkor is tudja élvezni a paradicsom-kert fáit, növényeit, mikor nem éhes.

De nem akarom a régi asszonyokat becsmételni. Hiszen anyáink voltak. Tiszteletreméltók. De kort festek, igazat kell mondanom. Kétség-

kivül sok jó is volt bennök, egyszerűek, igénytelenek voltak.

És végre hogy állunk ma? Hát úgy, hogy azok a régi asszonyok elmúltak partriarchális gyöngédségükkel, gyermeteg lelkükkel és szerénységükkel, de ama bizonyos Geoffrinok, De Lespinasse- és Le-Deffond marquise-k még mindig nem születtek meg Magyarországon. Parfume-jeikkel, melyeket használtak, már a mi asszonyaink is locsolják magukat; ruháikat, kalapjaikat, csipkéiket ide is elszállítják a divatárúsok; szellemük, lebilincselő varázsuk, gazdag szivük, érdekes gondolatviláguk aromája azonban nem bir átlopózkodni a határon.

Mindez pedig csak melleleg legyen mondva, mert ezeken bizony senki se töprengett akkoriban a Dőry házban, sem az uzsonna asztalnál, ahol az asszonyok arról beszélgettek, hogy a bigott szép özvegy Sennyeynének, mikor a tojásokat kiszedte a tyuk alól, nézegetvén, amint szokás, gyertyán át, ha meg vannak-e termékenyítve, az egyik tojásban megmutatkozott a második jövődöbelije, szép, drabális huszárkapitány s ime, rá négy hétre el is jött ő maga, szakasztott az a kapitány és tegnapelőtt volt meg az esküvő Ujhelyen. (Hát mondja aztán valaki, sógorasszony, hogy nincsenek csodák a világon.) Az ebédlőben pedig borközi állapotban a császárt szapulták, ki meglehetős mos-

tohán bánik a nemességgel. (Megesz bennünket az az ember, uraim.)

Izsépy Pál uram (ama nevezetes mumiák édes apja) szemrehányólag hozta föl, hogy már ifjú korában kimutatta a foga fehérét, mikor az apja nagykorúságakor pénzt adott neki, hogy válogasson ki magának egy négyest. Megvette a fogatot: egy kövér lovat, amelyik alig bírt mozdulni, — egy rakoncátlant, amelyik harapott, rúgott és nem akart hámba állni, — egy görhes, soványat, amelynek nem volt jártányi ereje sem — és egy mind a két szemére vak katona remondát. Mikor kérdezi az apja, Lipót császár, látván a lovakat, hogy hát megbolondult-e és hogy mit akar ezekkel az állatokkal, azt felelte: „Felségednek akartam megmutatni; ez a kövér, ez a magyar papság; ez a makrancos ló, amelyet meg kell zabolázni, ez a magyar nemesség: eme kiszarolt gebe pedig a magyar nép.“ És ez a vak ló? — kérdi a császár haragosan. — „Az te vagy, felséges atyám, aki mindezeket nem látod.“ (No, hát én már akkor tudtam, mit lehet várni ő kelmétől; én akkor gárdista voltam odafönt a Burgban. Jujujuj, de szép fiatalember voltam akkor!)

Igy született volna csipős panasz, fájó gravamen, keserű anekdota rakásra, mert különös az a tokaji bor, . . . az már egyszer olyan

nedv, hogy mindig az osztrák ellen lovalja a zempléni embert — hanem a lányok szobájából kiküldték e közben a kis Szirmay Pistát, egy kis csecsebecse fiúgyermeket, akinek nem szabad ott bent lennie, míg a zsebkendőt eldugják.

— No hát kis mókus, jól mulattok odabent?

— kérdezte a báró.

— Mi jól mulatunk, Pista bácsi, hanem a Mariska beteg lett. Bevitték a szobájába. A Verona szobalány azt mondja, hogy hány.

Dőry nyugtalanul rugta ki maga alól a széket. Mingyárt nyugtalan lett, ha a leányának valami baja támadt. Szenvedélyesen szerette.

— Micsoda dolog az, hogy nekem nem szólnak? — pattant föl haragosan kifelé sietve az ajtón.

— A tisztelendő úr mondta, hogy nem szabad szólni — jegyzé meg a fiúcska megijedve.

A társalgás kereke, mint ilyenkor mindig, kátyuba esett s Dőry István valamit morogva, nyugtalanul sietett a leánya szobájába.

Szemben találkozott a pappal.

— Mért nem értesítenek, hogy beteg a Mariska? — mondta mérgesen.

A pap elmosolyodott fanyarul, de némi izgatottságot nem birt leplezni.

— Hiszen semmiség az egész. Nem érdemes

említésre se — szólt. — Bizonyosan a kucsma-gombától lett rosszul. S aztán kenetesen tette hozzá: Az én gyomromat is megfeküdte.

„Az ördög vigye a maga gyomrát“ — morogta a báró és odább ment, de a leányszoba küszöbéről visszafordult.

— Nem tetszik nekem ez a leány, atyuska. Tegnapelőtt is rosszul volt, pedig bevette a csöppeket, amit hétfőn a Medve rendelt neki. Azóta is gyakran látom, hogy egyszerre elhalványodik, a szeme se olyan, mint azelőtt, az ajka szintelen. A doktor hápogott valamit, de nem emlékszem, hogy mit mondott. Maga se emlékszik? Mit? Hogy semmi lényegeset se mondott? Mert ő maga se tudja. Mind szamarak ezek, atyuska. De hát azért mégis csak jó lesz, ha befogat és egy levelet ír a doktornak, hogy rögtön jőjjön. Hiszen az igaz, hogy nagyszámár. De én még nagyobb számár vagyok. Mert ilyenkor mégis olyan a megnyugtató szava a lelkemre, mint a mennyei balzsam. — Csak maga írjon neki! És a két sárgát fogja be az András a könnyű kocsikába, hogy sebesebben ott legyen.

— De nem szükséges, méltóságos uram, ha mondom. Az efféle szédülések gyakoriak a serdülő, mindkét nembeli fiatalságnál és maguktól mulnak el.

— Nem emlékszem arra se, hogy én valaha

hasonló szimptomák közt lettem volna. Én csak a bortól hánytam.

A pap ironikusan mosolygott.

— Méltóságod régen volt serdülő. De reménylem, rögtön meggyőzőm, ha elhozatom a tudós Stahly Ignác jegyzeteit.

— Már is meggyőzött. De azért csak menjek az orvosért!

Ez ellen nem volt appelláta. Benyitott a lánya szobájába, aki bágyadtan, halott halaványan feküdt a divánon, vállfüzője ki volt gombolva, a kedves, szögletes homlokán halálos verejték gyöngyözött. A Verona szobalány volt mellette és Malipau-né.

— Mi bajod, kis báránykám?

— Jaj a gyomorgörcs, apuska. Mindjárt meghalok.

— No no, no no, — nyöszörögte az öreg — (a vén katona rögtön elgyávult az ilyenekre.) Ne mondj ilyeneket, ne rikass meg. Nem lesz neked semmi bajod.

És elkezdte a nagy csontos kezével szeretettel simogatni a homlokát.

— De jó édes kezed van, apuskám.

— Van annak, aki meg nem iszsza — mondá kellemesen érintve a szeretettől, meg azért is, hogy valami olyan vidámat mondjon, amivel esetleg meg is nevelteti az ő kis Mancikáját.

A borostyáncsöppek úgy látszik segítettek. Még se olyan nagy számár az a Medve. A báró kisasszony csakhamar jobban lett, de bágyadt, kimerült maradt.

— Eredj vissza, apuska, a vendégekhez. Most már jobban érzem magamat. Nemsokára én is kimegyek.

— Ej, csak pihenj, szivecském. A világért se kelj föl!

— Hiszen már semmi bajom. Meglásd, hogy még táncolok is ma este, ha el nem ereszted a diákokat.

— Már hogy ereszteném el, ha te nem akarsz. És mondd csak, de ne haragudj, hogy kérdezem, melyik tetszik közülök az én báránynak jobban?

Az öreg leste, hogy fog ez most elpirulni. Hogy festi meg azt a fehér arcot ez a kérdés, mint a tejet, ha egy kis alkörmöst csöppen-tenek bele. De biz nem pirult el, elfogulatlanúl felelte:

— Azt gondolom, hogy a Bernáth okosabb, de a Buttler mintha csinosabb lenne.

— Eszerint a Buttler tetszik? Mi?

— Szeretnéd tudni?

— Igen.

A leány élénken pillantott föl rá.

— Miért?

— Csak úgy.

— No hát, akkor nem mondom meg.

— Úgy is észrevettem.

Mariska elmosolyodott, azzal a kedves grimace-szal a szájszegletein, melylyel a leányok a fitymálást jelzik, mintha azt mondaná: „Csacsi vagy te ahhoz, apuska.“

— Látsz is te egy leány szívbe, apa? Hiszen te a kutunk fenekére se látsz, a múltkor mondtad. Pedig az csak harminc öl mély. Menynyivel mélyebb a leányszív.

Az öreg boldog volt, hogy a lánya kötekeedik vele, hogy már veszekszik is. Madarat lehetett volna vele fogatni.

Az udvarról épen most gördült ki a kocsi. Hopp! Az András megy a doktorért. Utána kellene kiáltani, hogy már maradhat. Fölugrott, kinyitotta az ablakot, de már akkor hol járt az András, por előtte, por utána. No mindegy. Legalább bejött az udvarról egy kis illat a lányos szobába. Orgonafák nyíltak az ambitus előtt; az egyiknek lilafürtös kandi ága épen behajlott az ablakon.

Az öreg visszaült a leánya lábaihoz s elkezdte a kis keskeny cipők sarkát ütögetni a gyűrűs ujjával, mintha kalapácscsal verné s ahogy azelőtt régen szokta játékból, mikor még kis lányka volt, hogy „megpatkolom a lovacskát“.

— Hol is hagytuk csak el? Megállj csak.

Hát igen. Hogy én nem látok be a kútba. De hát kút volna a te szíved? Micsoda beszéd az! Kő az, báránycám, valóságos kő.

— Csak nem akarod ezzel azt mondani, hogy valamikor valakit agyon fog nyomni?

— Csak azt akarom mondani, hogy érzéketlen.

— De szilárd. Aztán ne hidd azt, apuska, hogy a kőben nincsen semmi. Láttad a Kassai Mihály keresztapám csibukján a híres borostyánkövet, amiben egy ősvilági szúnyog van bezárva.

— No az igaz. De milyen okosan tudsz beszélni! . . . Mordizom adta te leány, neked tele van a fejed úgynevezett ideákkal. — Te azt a Scott Waltert olvasod. — Igen, igen, csak ugyan ilyen szúnyog van az öreg Miska komám szopókájában. Hogy jut eszedbe az efféle?

— Hát csak azért mondom, hogy ki tudja, nincs-e egy ilyen szúnyog bezárva az én kőszívemben is.

S nevetett hozzá a csöngetyű hangjával, hogy szinte vidámmá lett az egész szoba.

— Ha, ha, ha! Egy szúnyog! — adta a visszhangot az ő dohogó kacajával a báró. — Egy inci-finci szúnyogocska. No ugyan hamar mászott be oda. De mondhatom neked, ha szúnyog is, súlyos szúnyog. Egy nábob, annyi uradalom mint ahány ujjam. Tíz hercegnek is sok volna. És a szülei már nem élnek. Az egészséget mindjárt átveszi a gyámjától. És azonfelül gróf.

Titulus és vitulus. — Aki többet kíván, kevesebbet érdemel.

Mariska felduzzasztotta az ajkait, mint egy makrancos gyerek.

— Miket beszélsz te? Most már haragszom. Csunya apa vagy. Eszem ágában sem volt a Buttler fiú. Eredj, egy szót se szólok többet. Nem érdemes veled diskurálni.

Az öreg erre föl is szedte a sátorfáját és visszament a vendégei közé vidám arccal, ahol megrohanták kérdésekkel, hogy mi baja Mariskának.

— Eh, semmi. Ostobaság! Valószínű, hogy a gomba közt délben volt egy bolond is. Én szerencsére nem ettem. Az a gazember Hinko István (egy röszkői jobbágy paraszt) hozta prezentbe. Egy huszast kapott érte. No, hát még huszonöt botot fog kapni, mindjárt holnap. De hogy el ne felejtsem. (Kivette a zsebkendőjét és egy görcsöt kötött a csücskén.) Figyelmeztess rá, Gyurka (ez a hajdúnak szólt, ki két boros cilindert hozott a kezében, kettőt a hóna alatt), hogy ez a görcs a Hinko István huszonöt botja. Egyébiránt már jobban van. Tudniillik a Mariska. Egy kicsit nyafkák ezek a mai leányok. Mintha piskótából volnának. Nekem is volt három leány testvérem, de azokat keresztül lehetett volna a házon hagyítani, mindenik épnek kelt volna fel a földről a másik oldalon.

Most már zavartalanul folyt tovább a vendégek mulatozása. Néhányan azalatt leültek a kártyához. Jó magasan ment a játék már ebben a korban is, de még se fajult el annyira, mint egy-két évtizeddel később a pozsonyi dieták alatt, mikor Csernovics és Komáromy ütköztek s egy blatton állt a mácsai uradalom minden erdőivel, szántóival és rétjeivel. A kis kobold, amelyik a kártyában lakik, fölemelte és odahagyította az egyik gazdától a másikhoz. Beh nagy Behemot erejű ördög az.

Közben a diákok is megpróbálták a bucsúzást, de erről hallani se akart a báró.

— No csak maradjatok. Hova mennétek neki az éjnek? Nem bátorságos a mi vidékünkön.

— Azt szeretném én látni, — nevetett Bernáth Zsiga — aki tőlünk ellopna valamit.

— Hiszen tudom én, hogy nem féltek. De jobb reggel menni. Befogatok hajnalban. Addig le se fekszünk az ebugatta.

A gazda argumentumaihoz még hozzájárul, hogy ott künn az udvaron a Csóka Marci bandája rárántott a Bihari egyik keserű nótájára. A kutya Csókának mingyárt megsugják a szarkák, ha vendégek vannak valahol, vagy a kémények füstjéről ösmeri meg.

— Kutykuruty! Be kell híni a Csókáékat!
No, hát most már csakugyan nem lehet el-

menni. A diákok beadták a derekukat. Pedig otthon a mama hogy süti a pogácsát. . . . Talán épen most szedik ki már a rurából. . . . De hiába, nem lehet. Muzsika szól. Vis major.

Egyszerre új vérpezsgés támadt, a Mariska is visszakerül a szobájából, mosolylyal az ajkain, orgonaággal a hajában és a nagy szalonból kezdik kihányani a székeket, kanapékat, aztán hajrá „csináljunk egy kis testmozgást“. Maga az öreg Dőry kezdte meg, átfogva egy mély meghajlással a szép Majornokyné derekát. „Uccu hugom, de vékony“ s úgy megaprózza, megcifrázza, hogy jobban se kell. Erre aztán általános lesz a jókedv, még a vén Izsépy se resztelte táncba vinni madame Malipaut — eleresztve egymást, illegetik, billegetik magukat s nem törődve csárdás-ütemekkel, menuetteszerű csoszogással pipiskednek egymás mellett.

— Holla hó! Hol az a beteg?

Egy kiborotvált képű, vidám kövér emberke áll meg a küszöbön. Csupa elevenesség, csupa kedély. Fenyegetőleg rázta botját a társaság felé, szigorúra kényszerítve púfók arcát, túl igyekszik kiáltani a muzsikát.

— Hm tánc! No persze. Ebből lesz a hektika. No persze. Hát van magoknak eszök, nyitott ablaknál táncolni? De persze a szegény doktornak is élni kell. Köszönöm uraim és dámáim.

— Ni ni ni, a Medve bácsi! Itt van a Medve bácsi.

— Szervus, Náci, — rikkant föl a báró is.

— Hát eljöttél?

— Természetesen. Hát hol a beteg?

— A beteg? — neveti el magát a báró édesdeden, — amott táncol ni!

— E beteg nem beteg. (A doktor szeretett szójátékokat csinálni, s így hangsúlyozta „ebetek nem beteg.“) De hát akkor mért hívtam általad?

— No, mert megint volt egy kis gyöngesége a leánynak. Megijedtem. Egy kis szédülés. A gyomrát rontotta meg vagy mi? De azt nem szeretem benne, hogy egy darab idő óta nem állja a dohányfüstöt. Bizonyosan a tüdeje van megtámadva.

— A tüdeje? No persze. Bizonyosan. No persze. Te jobban tudod mint én. Hát persze. Te ne beszélj, te csak fizess. No mit nézel rám? Fizessed a doktorodat. Hát olyan ostobát mondok én ezzel, hogy bámulsz?

Dőry báró csakugyan mindig bámult a doktornak e fajta fecsegésein és soha se vette azokat komolyan. A doktort csak a paraszt fizeti. Az úr per tu lesz vele; azzal honorál.

Medve doktor népszerű volt a vidéken, dacára a nyájas régi jó világnak, mikor az emberek még maguktól haltak meg, mikor a

kakuk mondta meg, ha kérdezték, ki hány évig él, mikor a javasasszonyok, tudós molnárok és mindenféle amulettek gyógyították az embereket. A Szent György napja előtt talált gyikot, ha valaki egy zacskóba varrva hordta a nyakában, soha se kapott orbáncot se közhvényt. A hideglelés ellen legjobb szer volt, ha kilenc siron meghempergett a beteg. (Részint a borzadály, részint a test meggyötrése folytán kiállott a nyavalya.) A Dokusné tekintetes asszonynak volt egy füve a gálszécsi kertjében, amit ha állat, ember fülébe tettek, mindennemű betegsége elugrott. Csak a hektikát gyógyította a pemetefű. Amennyiben nem használt volna, az esetre is volt egy föltétlen orvosság, csak hogy nehéz volt megszerezni. Ugyanis egy csipetnyit kellett tenni a vánkosba vagy a derékaljba a híres zempléni hajdú, Arnold Pál haló poraiból, kinek esete, hogy a vampir megharapta s meghalt és hogy halála után föl járt és maga is négy embert harapott meg, 1732-ben egész Európát föllármázta.

Ki hitt volna az olyan hókusz-pókuszoknak, hogy „nyújtsa ki a nyelvét“ és „mutassa az üterét“, amelyekkel a doktorok dolgoztak? De Medve doktort még is szerették, mert érdekes kis hörcsög ember volt, aki mindenkivel disputált, veszekedett ugyan, de tele volt amelletts kedélylyel, játszisággal és tréfával. Különösen a

nemesi kuriákban kedvelték. Régebben katona-doktor volt és csinos vagyont szerzett, melylyel Bényére vonult vissza. Mondják, hogy azelőtt Bärnek, vagy Bärmann-nak hítták, a macska is kikaparja az ilyet, semmit se tesz, megbocsátották neki, kivált a nemesek, mert teljesen hozzájuk símult szokásaiban, sőt hozzájuk forrt. Neki volt például a legkülönb tájtékpipa-gyűjteménye a megyében. És hogy voltak kiszíva a pipái! Ördöngösen imponált velök mindenkinek. S azonfelül teljesen otthon volt az orvosi tudományokban is, ami szintén valami.

Ma azonban szokása ellenére kedvetlenség, szórakozottság, zavar ömlött el a doktor egész lényén. A szokottnál is gorombábbnak látszott.

— Üljön le, Medve bácsi . . . Ide, ide!

Az asszonyok is hítták, a férfiak is.

— Hagyjanak békét! Nem vagyok én maguk közé való. Itt csak egy természetes lény van, a Kipi. Gyere ide Kipi, adj kezet a doktornak. Így ni, jó van. Maradj te csak becsületes csimpanz és ne tanulj ezektől semmit.

Ezzel haragosan odalépett a táncolók közé, egyszerűen megfogta a Bernáth Zsigmond kezét és erőszakkal lefejtette a Mariska baronesse derekáról.

— Mit akar ön? — riadt rá a diák szigorúan.

— Semmi egyebet, ifjú úr, mint a zsák-

mányomat. Kisasszony, menjen előre a szobájába . . .

A diák ámulatlan nézett rá, hogy valami őrült tévedt be a terembe. A Mariska azonban mosolygott s ez a diákot megóvta az erősebb föllépéstől.

— De, uram!

— Én Medve vagyok.

— Ugy? Ha ön medve, akkor miért nem táncol ön inkább, mintsem hogy mást akadályoz? A medve tud táncolni. Vagyis legalább megtáncoltatják. Nem értem önt uram.

— A doktor bácsi, — adta meg a magyarázatot Mariska és előre indult.

A táncosok közbevetették magukat, hogy hagyja még egy kicsit táncolni, hiszen nincs semmi lényeges baja, de a kis ember pattogott, rázta jobbra-balra a fejét és hadonászott a kezével.

— No persze. Hát van maguknak jó eszük? Most, mikor reparaturába megy a kisasszony, szeretnének rajta még előbb rontani valamit. De nem engedi a Medve, mert nincsen hozzája kedve.

A baronesse elpirulva engedelmeskedett, Medve doktor pedig kitipegott utána.

— Hát újból megvizsgálod? — kiáltá utána a báró.

— Természetes. Hiszen egész gyönyörűség azt a szép karcsú derekat megkopogtatni.

— Én is menjek ?

— Minek ? Te csak fizesd a doktorodat !

Kis vártatva visszatért a doktor az ebéd-lőbe az iddogáló komposzeszorokhoz. Dőry sietett őt félrehíni.

— Találtál valamit ?

— Nem vagyok tisztában — felelé ez. — Még nem vagyok. Mindössze egy kis elváltozás van jelen a szervezetben, de a baj még nem fejlődött ki.

— Szent Isten, — szisszent föl Dőry rémulten az orvos baljóslatos, zavart arcába nézve, — Ignác, te valamit titkolsz előttem !

Az orvos mogorván vont vállat :

— Egy doktor csak annyit mond, amennyit tud és amennyit jónak lát. Ha neked ez nem elég, arról nem tehetek, hivass más orvost.

Dőry elsápadt.

— Ez annyit jelent, hogy lemondasz a leányom életéről.

— Dehogy. De te azt szeretnéd, hogy fessegjek neked. Én pedig csak annyit mondok, amennyit mondtam.

— Hát mit mondtál ? Azt, hogy még nem fejlődött ki a baj. Azt gondolod, hogy ki fog fejlődni ?

— Bizonyosan ki fog fejlődni.

— Halálra rémitesz.

— Hát ne rémülj meg.

Dőrynek minden hajszála az égnek kezdett meredni.

— Barátom, én rögtön főbelövöm magamat, ha az a leány meghal.

— Meghal? Hát ki mondta, hogy meghal? Mitől halna meg? Nem lesz annak egy csepp baja sem.

— Ignáckám, lelkem, megcsókoljalak ezért a szóért?

— Nem. Köszönöm. Inkább csak fizesd a doktorodat!

— Fizetek, amennyit kívánsz, csak mentsd meg a leányt. És miből gondolod, hogy nem hal meg?

— Mert közönségesen nem szoktak ebbe a nők belehalni.

— Tehát valami asszonyi betegség?

Az orvos a fejével bólintott igent.

— Sápór? Mi?

— Mondtam már, hogy nem lesz semmi baja — és ezzel egyelőre vagy elégedj meg és ne vallass, vagy hozass más doktort és nem bánom, vallasd.

— Jó jó! Ne haragudj. Hiszen tudod, milyen egy apa. Aztán inkább a különös titokzatos arcod rémített meg. A múlt hétfőn is, mikor megnézted, olyan zavart, aggodalmas volt a képed.

— No persze. Szolgálatára. Ezentul majd mindig más pofát kerítek magamnak, amiben a

méltóságos báró úr színe elé járulok. Ha nincs kedvem, hát nincs kedvem és olyan arcot vágnak, aminő nekem tetszik — kinek mi köze hozzá?

Erre aztán megnyugodott a báró s jó kedvét visszanyervén, az asztalhoz tuszkolta a doktort.

— Gyere no. Majd mindjárt megváltozik a te arcod is, ha egy-két pohár tokajit felhőrpintesz. Ide azzal az eszenciával, Gyurka! Aztán telepedj le, csináljunk egy kis whistet.

— Nem iszom, nem iszom, — háritá el a doktor. — Tudod, ilyen kövér embernek nem jó a tokaji. Vigye el az ördög a tokajidat. Benne leskelődik a guta. Adass inkább egy kis savanyú-vizes bort. De ami a whistet illeti, hát bánja a szösz, . . . ámbár még el kellene mennem egy pácienshez. Künn a Rikkantó majorban beteg az öreg juhász. Rák van a nyelvében.

— Azt mondják, hamisan esküdött vele a vármegyén, — jegyzé meg az öreg Izsépy.

— Babonaság, bolondság — felelte a doktor. — No majd benézek hozzá útközben.

Megkezdték a whistet és most már két asztal kártyázott egész a vacsora idejéig, mialatt a falubeli vendégek szétszéledtek, vacsorára csak a diákok maradtak ott, a pap, a doktor, a bényei tisztartó meg a „kamerad“, a nyu-

galmazott Borhy Pál őrnagy. A Szirmai kisasszonyok megigérték, hogy vacsora után megint eljönnek, az öreg Izsépyt eleget marasztalták, de azt mondta, hogy ő is átjön vacsora után a leányaival, akik most nem voltak ott.

A vacsoránál a doktor is visszanyerte vidámságát. A pap szórakozott volt és feltűnően került az orvos tekintetét. Mariska Buttler mellett ült és élénk részt vett a társalgásban, néha kenyér-golyócskákkal is meghajigálva a doktort, aki az orvosi praxis furcsaságairól beszélt.

— Az orvos valóságos Prügelknabe. Azt mindenért ütik. Ha kicsibe veszi a beteg baját, megharagusznak rá, hogy lelketlen kutya; ha nagyba veszi, megharagszanak rá, hogy megrémiti a beteget és még betegebbé teszi. Ha a beteg meggyógyul, azt mondják, hogy magától is meggyógyult volna, ha nem gyógyul meg, azt mondják, hogy a doktor rontotta el. Ejh, cudar egy pálya ez! Hálára ne számitsen az ember.

— De a másvilágon, Medve bácsi, ott majd kipótolódik — vigasztalta a baronesse. — Ott felírják, amennyi szenvedést letörült.

— Hogy fölírják? No persze. Hiszen onnan bocsátják a szenvedéseket az önök hite szerint. Hát minek bocsátják? Talán a dok-

torok kedvéért? No nem is tudtam. De különben is lárifári. Ki tudja azt, van-e másvilág?

— Hát én hiszem, — felelte a Mariska, kitekintve az ablakon a kéklő égbolt felé, mely tele volt csillagokkal.

A pap letette a kést és villát.

— Én pedig meg vagyok róla győződve, hogy van — mondta páthoszszal. — Hogyan lehetne azt képzelni, hogy a lélek, ez a fönséges, megfoghatatlan valami, ne legyen külön választható a testtől és megszűnjön nyomtalanul, mint a kihűlt fazék párája. Lehetséges-e az, hogy e földi pálya után, ahol az egyik ember jó és szerencsétlen, szegény és nyomorúságban van koporsó zártáig, a másik pedig rossz, de bőségben él és mosolyog rá az élet mindennemű örömeivel, lehetséges-e mondom, hogy ne legyen egy felső elbirálás és egy más világ ezek után, ahol ezek kiegyenlítettnek. Isten nem teremthette volna ilyen csonkán, ilyen logika nélkül az ő művét.

— Paperlapap! — ellenveté az orvos. — Ne beszéljen nekem ilyenekben a logikáról. A logika más. A logikához ne szóljanak a papok. A logika a gondolkozó fők istene. Ha van másvilág és van logika benne, akkor ön például okvetlenül a pokolba jut.

— Én? — dadogta a plébános úr elpirulva az orvos szúrós nézése alatt.

A diákok mosolyogtak. Dőry kacagott, a hasát fogta, a baronesse pedig ijedten sötötte le szemeit a tányérjára.

— Ön hát. Mert önnek, mint papnak, logice csak a rossz lelkek közt van helye, akiket megjavítson. Ergo a mennyországban, ahol csak jó lelkek vannak, egészen fölösleges a pap.

— Kutykuruty! — kiáltá közbe a báró. — Ennek az Ignácnak tulajdonképen sok esze van.

A pap láthatólag lecsillapodott a magyarázatra; az öreg Medvének a tréfáit túrni kell. De az öreg megfogta már a csontot és nem engedte, játszott vele, mint a kis kutya.

— De jól van, tegyük föl, hogy van más világ. Ezzel most már az a kérdés ugrik ki, hogy: milyen? Némely népek azt hiszik, hogy lélekvándorlás van. No, hát ez semmi. Ez az a bizonyos „van, de nincs“. — Mert ha lélekvándorlás van, mit árt az most annak a kappannak, aki az udvaron szaladgál, hogy ő azelőtt molnármester volt és mert sok lisztet lopott életében, lelke egy kappanba bellebbeztett. Bánja is ő, ha nem tud róla.

— De hátha tud róla és bánkódik? — szólt közbe Borhy őrnagy.

— De nem tud. Hogy tudna? Hisz ha van lélekvándorlás és a kappan lelke tudná, kiben volt, akkor az ön lelke is tudná, kedves őrnagyom, hogy kiben lakott azelőtt.

— Hm. Ez valószínű.

— Nos, tehát a lélekvándorlásos másvilág nem ér semmit a bűnök büntetése és az erények jutalmazása szempontjából. Nézzük most már a többi másvilágot. Az egyik, amit a törökök hisznek, az árnyékos tubafával a hurik között, a másik, amit a hinduk hisznek, a harmadik a miénk a paradicsommal, a pokollal. A katolikusok meg hozzáveszik ehez a purgatóriumot is.

— Igen helyesen, — bizonyítja Dőry.

— Helyesen? És miért? — vágott közbe az orvos, aki mindig boszankodott, ha félbeszakították.

— No tudod, mert a purgatórium egyenesen az olyan magamforma kvalitásnak van csinálva. Az ember kiérzi az efélét. Én nem vagyok elbizakodva, tudom, hogy a paradicsomba nincs kilátásom, a pokolba pedig még sem szeretnék jutni. De a purgatóriumba talán becsászkálok. Az olyan lelki mosókonyha lehet, de nekem az is jó átmenetnek, hogy onnan majd az elhalt rokonaim beprotegáljanak valahogy a mennyekbe. Huszárhadnagy koromban is gyakran kezdtem a konyhában a Náninál, hogy aztán bejussak a szalonba a Malvi . . . Mariska, eredj a másik szobába!

Mariska gyerekkora óta megszokta, mint a drót baba, ha a rugót megnyomják, az első

szóra futott a szomszéd benyilóba. Úgy eltűnt, sokszor észre sem vette a társaság, ha csak a szoknyasuhogásról nem.

— Pozsonyban feküdtünk akkor, fiatal voltam, nagy kútya voltam, és majdnem olyan csinos gyerek, aminőnek az öreg Izsépy képzeletét magát gárdista korából. Lakott a szomszéd házában egy gyönyörű özvegy asszony és, volt annak egy fitos orrú, elég takaros szobalánya . . . de jó lesz tisztelendő úr, ha maga is elmenekül a szomszéd szobába . . . hanem lélekre aztán, — tette hozzá a szokásos tréfáját — ne tegye a fülét a kulcslyukra.

A pap is szót fogadott, valódi erkölcsi undorral az arcán távozott a kisasszony után.

Az orvos gúnyosan mosolygott, kivette zsebéből gyöngyhüvelyes fogpiszkálóját (valami úri dáma honoráriuma lehetett) s mialatt a fogát piszkálta, — különben is elégedetlen lévén, hogy a disputájában megzavarta a báró, úgy foghegyről odaszólt neki:

— Jobb volna bizony, barátja a tiszták elválasztásának a férgesektől, ha te tennéd oda a füledet arra a kulcslyukra!

A báró hallotta a szavakat, de nem mérlegelte. A szenvedélyes elbeszélő olyan, mint a katona az ütközet hevében, nem is veszi észre, hogy kartács érte.

Elmondta nyugodtan a pajkos élményt s

mire a végére jutott, már kiment eszéből a doktor megjegyzése. Ennek egy pendantja persze rögtön eszébe jutott Borhynak. A kamerad a sok templomú Mailandban töltötte az ifjúkorát a signorinák közt. Ahol Boccaccio annyi színes kalandon ment keresztül, ott neki is akadt. Aztán a diákok is tudtak valamit Sárospatakról. Ott cirkulálnak csak garmadával a bohókás történetek. A suplikáló legátus diákok az ország minden részéből összehordják a pénzt és az anekdotákat. A pénzt a kollégiumnak, az anekdoták megmaradnak a diákoknak.

— No, de most már hívjuk be a számüzötteket. A rosszból is megárt a sok. És a Medve is morog már, hogy nem hagytuk disputálni a pappal. Folytasd, Náci!

A férfiak közti társalgások valóságosan kockákba váltakoztak, mint az ostáblák. Egy fehér kocka, ez volt a vallás, aztán jött egy fekete kocka, ez volt a sikamlósság, utána megint fehér és megint fekete és mindig csak ez a bizonyos két kocka. A pécsi püspök tizenhét esztendeig hordott állítólag egy Mária Terézia tallért a mellényzsebében, hogy egy koldusnak adjon, ha férfi társaságban egy óráig nem hall sikamlós mondást. Végre, nem mondja a krónika, milyen mamlaszok közt ebédelt tizenhét év múlva, hogy mégis kiadhatta. S még gazdagabb bánya volt a vallás.

A kálvinista gúnyolta a pápistát, a pápista a vastag nyaku kálomistát, a lutheránust csufolták mind a ketten. De ami egy félszázad előtt még kegyetlen társadalmi hadjárat volt, az most már csak kedves kötekedéssé olvadt a fehér asztalnál. A lutheránusok tulajdonságai tizenhárom pontozatokban voltak összegyűjtve jó humorral. A lutheránus sárga répát hord a dohány-zacskójában, a fürhéces kocsira bal lábbal lép fel, a pipaszárat este, mikor rágyújt az ágyban, a feleségén keresztül lógatja le stb. Most már nem szedték el egymás harangjait, csak csúfolták, mindeniket külön hangfestéssel. A kálvinista nagyharang azt zúgja vastagon, durván: „Ördög adta teremtetten“, a katholikuské ezt csilingeli: „Jézus Mária — Jézus Mária“, a lutheránus harang pedig a következő mondatot veri ki: „se ide, — se oda, se ide — se oda.“ Az akkori pihent elmék az ilyeneken köszörülődtek. De nem is csoda. Hiszen nem voltak lapok, melyek minden huszonnégy órában szerteszét szállítják az országba a beszélgetési materiát. Politikai események hiszen akkor is voltak, azaz, hogy éppen akkor voltak a legnagyobbak, de azokból csak a világrázó csattanások jutottak a közönséges ember füléhez, nem úgy, mint most, az összes részletek. Napoleon úgy rugott fel egy pár apró trónt, hogy annak hire se jutott el

Olasz-Röszkére. Könnyü keze volt — mintha csak egy mogyorót roppantana össze s nem egy koronát. Egy kis hercegségbe érkezett, ki sem húzta a kardját, hanem csak a ceruzáját és ráírta egy kis papirosra: „Itt a Braganza-ház ma megszűnt uralkodni.“ S ezzel a Braganza-ház örökre el volt fujva a világból. De mit ért az az olasz-röszkeieknek? Mit tudtak ők arról? Annak a ceruzának a percegése nem hallatszott el odáig.

Azért jó ez a két nagy téma, melynek emlőin örök idők óta él az emberiség. A politika újabban betolakodott jövevény.

A doktor új atakot intézett a pap ellen s ha tűzbe jött, vastag kövér nyaka megdagadt, vörös lett, mint a téglá, apró fekete szemei pedig szikrát hánytak.

— Itt van a Brahma vallás, a Budha vallás, a különböző perzsa vallások. Hát melyik ezekből az igazi? És ezeknek a mithoszaik mind másformák a mennyországról. Annyiféle mennyország van tehát legalább is, mint ahány falu Magyarországon. Hát melyik faluban leszünk hé?

— A miénkben, — felelte nyugodtan a pap — amelyet a keresztény vallás ígér.

— És hol van annak az országnak a mapája?

Haragosan ütött az asztalra.

— No no. Ne tüzelj, te vén Voltaire-ianus — csitítá Dőry.

— A szentírásból megismerhető — védekezett a pap.

--- Hagyja el, kérem, azt a szent-írást, azt a papok komponálták. Hogy nem komponálták a papok? Hát ki? Okos ember semmi esetre se. Mert ott van mingyárt az elején, hogy az Isten első napon teremté a mennyet és földet ekképen szólván: „Legyen világosság!” És lett világosság, teszi hozzá a biblia. Hát jól van, de tovább valamivel azt mondja a Biblia: „Negyed napon teremté isten a holdat, napot és csillagokat” és most lesz már homályossá a dolog. Hogyan lehetett tehát világosság mingyárt az első napon, ha az isten csak negyed napon teremté a csillagokat, a napot és a holdat? Nos? Vagy talán valamely más világító mesterség volt három napig? Jó, megengedem. De hova lett? Mi történt vele? Adják nekem elő!

— Ej, ej, Ignác! No, no, Ignác. Csak nem azt akarod ezzel mondani, hogy a papok sinkófálták el azt az izét, . . . azt, ami világított.

— No persze. Semmit se akartam mondani. Én egyszerűen viaskodom, egy fustély van a kezemben, a logika, és azzal ütök.

De voltaképen nem a logika volt a kezében,

hanem egy üres pohár, amiből szórakozottságában egy hajtásra itta ki a bort s amit addig veregetett az asztalhoz, míg egyszer csak levált a talpkarikája és csörömpölve hullt le a padozatra.

Most már a hallgatag tisztartó Borhy Mihály is fölvette a szót.

— Ön tehát azt se hiszi, doktor, hogy a Jozafát völgyében föl fogunk támadni?

— Nem — rikácsolá a doktor. — Hát mi a mennykő támadjon föl a sírokból, ha a test elporlad, a szellem pedig elszáll? Önök mindent összekevernek.

— És azt se hiszi Medve bácsi, — kérde a baronesse, — hogy az elhaltak lelkei láthatatlan alakban itt járnak a világűrben és mindent tudnak felőlünk?

— Nem, kisasszony, azt se hiszem.

Kedveskedően fenyegette meg ujjaival.

— Megálljon, megálljon! Rosszabb maga még Buttler grófnál is. De ma még leckét kapnak tőlem. Mindjárt eljönnek az Izsépyék és akkor behozatom a táncoló asztalkát.

— Azt már én nem várom be. Bolondságokra nem vagyok kíváncsi.

NEGYEDIK FEJEZET.

Milyen lehet a tulvilág ?

— Hát absolute nem hiszesz semmiféle más világot ? — fakgatta Dőry, akit meglehetősen mulattatott a doktor elevensége.

— Nem én, mig egy olyan emberrel nem beszélek, aki már volt benne. De olyat még senki se látott. Még Jézus se járt azóta a földön, mióta a sírjába tették.

— Patakon beszélnek egy esetet — vágott közbe Bernáth Zsigmond — hogy egy lutheránus és egy katolikus pap sokszor disputálgatott arról, mi van a másvilágon. Egy alkalommal olyan tűzbe jöttek, mindenik a maga álláspontja mellett, hogy megesküdtek, aki előbb meghal, eljön bejelenteni a másiknak, hogy kinek volt igaza. A lutheránus pap halt meg előbb. Egy éjjel aztán megnyílik a katolikus pap ajtaja és belép a lutheránus pap siri halványan. Nesz nincs a lába nyomán, csak jön-jön feléje, mint az árnyék, s végre megszólal :

„Se úgy nincs, ahogy te mondtad, se úgy nincs, ahogy én mondtam.“

— Ezt én is hallottam — bizonyítja Dőry.

— Régi történetke.

A doktor megvetőleg legyintett a kezével.

— Látszik, hogy lutheránus volt, se ide, se oda ; se hús, se hal.

— De ha talán nem szabad többet mondani.

— Ejh, ki parancsolhat egy léleknek? Ha már ilyen útra elszánta magát, legalább mondott volna valamit.

— Könnyü ezt így fölállítani, de ki tudja, ha ön lett volna a helyében . . .

— Hát én elmondtam volna. És el is mondom, ha egyszer haza jövök onnan.

— Kezet rá, Náci! Hát mersz-e rá kezet adni?

— Ostobaság, hiszen mondom, hogy semmiben se hiszek.

— De ha mégis van ott valami. Eljössz-e megmondani?

— Ha lehet.

— Becsületedre mondod?

— Top! — kiáltott föl élénken s odanyujtotta a kezét a bárónak.

— Üsd szét diák! Ámbár bolondság az egész. Soha se halunk meg! Tölts a poharakba, Gyurka!

Most aztán tósztok következtek az asztal-

bontásig. A gazda felköszöntötte a diák vendégeit, meg a régi kamerádját. A kamerád ivott a Mariska baronesse egészségére. Borhy, a tisztartó, élteté Napoleont, adjon neki az isten lelki testi egészséget, amellé jó feleséget. (Akkor rebesgették javában, hogy elveszi a Ferenc császár leányát.) A doktor is fölkelt és a csimpanzt köszöntötte fel komoly arccal, mint az olasz-röszkei társadalom kiváló tagját. (Ezt a cinikus doktort egészen megrontotta a francia forradalom — dohogta Döry.) Bernáth Zsigmond a házigazdára eresztett meg egy-két megtisztelő floskulust, elmondván, milyen jó ember, fenkölt lelkű, amitől ez teljesen elérzékenyedett és a kezeit szorongatva rebegte: „Diák, diák, te a vesémbe látsz“, míg végül a papnak nem jutott más, csak a csont, azaz madame Malipau, kit mint kertészt ünnepelt, mivelhogy egy szép virágot nevelt mindeneknek gyönyörűségére. (A tósztot azon nyomban átfordította franciára a baronesse, mialatt a madamenak a könyei hulldogáltak a sajt- és almahéjra, mely a tányért borította.) Ugy látszik, Buttlerben is főtt még valami, de lassan, úgy, hogy az már megmaradt el nem mondott tósztnak, mivel eközben megérkeztek a faluból Izsépyék, az egyik kissasszony balról, a másik jobbról, az öreg exgárdista karján, mintha két meszelőrúdra támaszkodnék, kis vártatva a tűzről pattant Szir-

may leányok is betoppantak, valamint a Pista fiú és mamájuk. Már illedelemből is föl kellett bontani az asztalt.

A doktor előkereste a csontfogantyus botját és bucsúzni kezdett.

— Ej ugyan! Csak nem akarsz gyalog elmenni? — ellenkezett Dőry. — Várd be a tisztartóékat vagy befogassak?

— No persze! Majd én bolond vagyok a kedvedért megbetegedni? A holdvilág süt, egész élvezet lesz gyalog menni. Sokat ettem és sokat ittam.

Valóban úgy szuszogott a doktor, mint egy megtömött lud.

— Hát a Mariskának mit rendeltél?

— Levegőt. Ha a háborúhoz pénz kell, kedves báró, ahogy Montecuccoli mondta, az egészséghez meg levegő kell, levegő és levegő. Ezt én mondom. Járjon künn egész nap a kertben.

— Mikor jössz?

— Valamelyik nap benézek.

Ezzel aztán elment a doktor, a társaság kikísérte egész az ambitusra, amit ő nagyra vett és tréfálkozva mondá:

— Ugy úgy! Tiszteljétek a doktorokat, hogy hosszú életüek legyetek a földön.

Egy kis borúlat mutatkozott nyugat felől az égen.

— Nem akarsz egy esernyőt?

— Nem vagyok én német.

— Hát a kis pisztolyomat nem viszed el az útra? — kiáltott utána Dőry.

— Minek? Akitől én félek, azt nem fogja a golyóbis.

A parkon ment keresztül. Lustán szedte apró, húsos lábait, egy pár kutyavakkantás jelezte, hogy a komondorok észrevették, egy darabig még hallani lehetett ropogni a homokot lába alatt, aztán végkép elenyésztek a léptei.

Ott bent pedig újból sorra került a vacsora előtti program, a „haragszom rád“ meg a „hogy tetszik“; olyan ez, mint a kenyér, nem lehet soha elúnni. Amíg az asszonyi arcok szépek lesznek, mindig szép két játék lesz ez. De mikor már nagyon sokra felgyűlt a zálog, úgy éjfél tájban és már az egész fiatalság kútbaesett, úgy, hogy még az Izsépy kisasszonyoknak is akadt kihúzni való, (a kis Szirmay Pista az egyiket, a másikat a jószívű Buttler gróf kívánta), egyszerre eszébe jutott Mariskának, hogy mi van még hátra.

— Hohó Buttler! Én még ígértem magának valamit.

— Igen, a lelkeket. No ide velök.

Mariska behozatta a szalonba a súlyosabb tölgyfa asztalt a kék szobából, mert a kis rózsafa asztalka, melyen most az ibolyás pohár áll, gyanút kelthetne a könnyűségével.

Mindnyájan összegyűltek az asztal körül, csak a csimpanzt kergették ki; az oktalan lény és még derogálhatna a szellemeknek.

— Asztalhoz, asztalhoz! — hangzik a Mariska vezényszava. — Üljön le Buttler. Add ide a kezedet Ilonka. A tisztelendő úr keze ide jön. Csak maradjon ott Bernáth, ahol van és húzza le a gyűrűjét. Apuska, te nem jössz? Pistikának is szorítsunk egy kis helyet. Vágjanak kérem komoly képet, mert a szellemek nem szeretik se a kétkedőket, se a pajzánokat. Ejnye Buttler, hát ne nevéssen!

Tenyereiket fölrakták az asztalra úgy, hogy a kis ujjaik szakadatlan láncba összeérjenek. Valóságosan kedves az asztalon az a sok különféle kéz; a Szirmay comtessek szép húsos kezeckéi, mintha virág hasadna ki a végükön, a bágyadt, rózsaszín körmökben; érdekes kontrasztot képeznek az Izsépy kisasszonyok kiaszott, száraz, erekkel befuttatott kezei, melyeknek felületén nyargalni látszik a vér.

Az egyik Izsépy kisasszony, a Vilma, behúnyja szemeit, mint az álomjáró, arca átszellemült kifejezést vesz föl (ő a legkitünőbb medium), mire elkezdi csendesen, álmosan, szinte siri hangon előmondani a szokásos imát.

— Amen, — ismétlik a végén valamennyien.

És most már jöhetnek a szellemek. Szabad az út.

Az asztal-kopogtatás a rendes szórakozásokhoz tartozott ezidőtájt. Sőt mint divat dühöngött. Ami azt jelenti, hogy azok is csinálták, akik nem hittek benne, és azok is, akiket nem érdekelt. Ami a dolog lényegét illeti, a szellemekben való hit olyan régi, mint a *csodálkozás* iránti hajlam. De még erősebb rugói vannak. Az ember soha se képes arról leszokni, hogy ő ne legyen. A nagy akarnok örökké lenni akar valami. A halála után is. Hiszen oly önző.

A spiritizmus kétségen kívül oly régi, mint maga az ember, csak más alakban, más magyarázatban, más köntösben jön elő időszakonként, de az első kísértet bizonyosan mégis Kain volt. A rómaiak, a görögök is hittek már az elhalt lelkek kóborlásában s benépesíték a földet szellemekkel. Sőt az isteneiket is lehozták a földre. Kényelmesebb volt így nekik.

A babonás magyar nép, a paraszt, ős idők-től kezdve hisz a kísértetekben, akik fehér lepedőben járnak, megkísértik, megdörmöckölik az élőket, de pont éjfélkor az első kakasszóra eltűnnek. Borzad a látásukra, szóba nem áll velök, és nem hogy idézné őket, ellenkezőleg, ha valamelyik családtag feljárna, inkább misét szolgáltat a plébánosnál vagy viaszgyertyát vesz az oltárra, hogy nyugodjék a bolygó lélek az anyaföldben.

Hanem az urak ! No persze az uraknak valami különös kell. Az olyan elhalt lelkektől, akik rájuk ijeszsenek, megóvják őket a műveltség, hát olyan meghalt lelkeket keresnek, akik mulattassák őket, akik belebujjanak az asztallába és onnan csevegjenek velök.

Elsőbben a magusok kezdték a szellemeket idézni, Cagliostro és társai. De ezek még szérények voltak ; megidézték Asztarót, akinek fix napja volt a szerda (mint a nádorispánnak a csütörtök). Ha szerdán hítták, megjelent s azt a képességet adta a hívóknak, hogy teszenek a föld hatalmasainak. . . . Kár, hogy azóta depossedáltatott a jó Asztarót, holott felszaporodtak a stréberek, kiknek így most már nincsen segítő szellemük, kiknek most már csak *nyelvük* van.

Ami épen az asztalkopogtatást illeti, az Amerikából került most elő. A derék yankeek és missek majd megbomlottak érte. Gondolták talán magukban : Ha mi olyan parvenük vagyunk, hogy nincsenek se lordjaink, se hercegnőink, se királyaink, se hőseink, se páncélos lovagjaink, se nagy íróink, se világhírű asszonyaink és nem vehetjük el Európától az élőket, hát ide hozzuk a megholt nagyjaikat az estélyeinkre, a theánk és a whist-parthienk mellé. Kapva kapnak azon, ami merész, ami szörnyű és hihetetlen. Aló hát, iredj forogj, kis asztalka !

Épen ez a megindulás megy nehezen. A szellemeknek úgy látszik mindenféle kifogásaik vannak, amelyeket el kell találni. Valami antipatikus embernek a keze terpeszkedik az asztalon. A szellemnek már ez is elég, hogy oda ne jöjjön. Sőt lebeszéli a többit is.

De Döryéknél nem kell félni. Ott a két kedvenc, az Izsépy kisasszonyok. Az innenső világban pártában maradtak, de onnanról csak úgy dől a sok kurmacher. Mariska beszéli, hogy még régi breton lovagok, troubadourok is jelentkeznek szórványosan. S erre kevélyek is a kisasszonyok.

Psztt, csönd! Még a szivverés is megáll. Az asztal rezegni kezd, emelkedik és néhány rithmikus mozgást végez.

— Jönnék! — suttogja lázasan a pap. (Már t. i. hogy a szellemek jönnék.)

Madame Malipau maga elé teríti az abécés köröndöt, hogy készen legyen. Egy szót se tud magyarul, minden csalás ki van zárva.

— Kit hívjunk? — kérdezi a pap körülálló öreg urakra tekintve.

— Akárkit lehet? — kérdezi vissza az őrnagy.

— Először magától jön valami médium.

— Hogyan? Médiumot mondott ön?

— Nos igen, a szellemeknek is mediumaik vannak. Azok aztán a mi médiumainkkal állnak szóba.

— Hm. Tehát ügynökök útján megy a dolog?

— Sokszor egész zavar van, mert az alsórendű szellemek közt vannak bolondosak, akiknek kedvük telik a felültetésben s összedarálnak mindenfélét. Különösen van egy kassai bakfis, olyan, mintha jó esze se volna.

— Ki az a kassai bakfis?

— Valami Tóth Rózsika, aki ezelőtt nyolcvan évvel halt meg. Lakodalomban volt mamájával Eperjesen, befordultak kocsijukkal egy mély hegyszakadékba. Pajkos egy fruska és mindig itt lábatlankodik.

Az őrnagy, miközben bajuszát pödörgetné, csodálkozva látta, hogy a leányok össze-nevetnek, jeléül, hogy igazat adnak a papnak a bolondos Rózsikára vonatkozó véleményében.

— De lehet, hogy mingyárt okos szellemet kapunk — folytatá a pap, aki nagy könnyedséggel tudta magát tájékozni a szellemek közt.

— Kit hijjunk ez esetben?

— Hijjuk ide II. Rákóczy Ferencet — indítványozá a tiszttartó. — Ő felségét — tette hirtelen a címet is hozzá, megijedve az asztal egy vonagló megrándulásán.

A pap ajkain fölényes mosoly jelent meg. A tudós mosolya, aki valami együgyűségre bukkant.

— Hja, ha az úgy volna! De a szellemek

különböző sphaerákban tartózkodnak, tekintetes uram. Vannak, akik még nincsenek beosztva és csak ezek kóborognak a földön. Ez némileg büntetés. A Tóth Rozália például már nyolcvan éve van itt.

— Nem is csinál az soha nagyobb carriert!

— jegyzé meg nevetve az öreg Dőry.

— Ki tudja? Nyolcvan év csak egy perc. Azok, akik már sphaerákba vannak beosztva, szállnak az isten felé. A sphaerák közt egyébiránt nagy a különbség . . .

— Szóval nincs egyenlőség a túl világon sem, ott is vannak mágnások és szegény ördögök.

— Épen az, minélfogva nehéz közlekedni a magasabb szellemekkel. Rákóczy esetleg . . .

— Nem ad audiencit.

— Bizony meglehet . . . de bocsánat, kezdődnek a jelenségek!

Templomi csönd támadt, csak az égő gyertyák sercegetek. Az asztal remegni és dobogni kezdett a padlaton, mint egy hánykolódó élő test. Belsejéből mintha sóhaj kelne, valami lágy zsongást vélt hallani a fül.

— Ki van itt? — kérdé Izsépy Anna siri hangon.

Az asztal most neki indult, reszketni látzott, aztán egy rejtélyes kop hallatszott, újra egy, mindig sűrűbben kip-kop, kip-kop, amint

Malipau asszony egy-egy betűre tette hosszú, vékony ujját. Csak akkor maradt ki a kopogás, ha rossz betűn volt a madame ujjá, aki a másik kezével lejegyezte a betűket, melyeket az asztal akart: *Bónis Mihály*.

Egy szabolcsmegyei öreg nemes lelke jelentkezett. Bónis Mihály vagy öt év előtt halt meg és sokszor megfordult annak idején a Dőry-házban. Bernáth és Buttler jól ösmerték az öreget, aki szenvedélyes vadász volt életében. (No ez nehezen szokja meg odafönt, ha nincsenek foglyok és nyulak!)

— Nem beszélhetnénk II. Rákóczy Ferencsel?

— kérdé Izsépy Anna.

A szellem sokáig nem felelt. Az asztal idomtalan mozdulatokat tett, mintha csak pajkos-ságból dülöngélne jobbra-balra; kis vártatva föl-emelte az egyik lábát, majd a másikat, mint valami ficánkoló csikó s aztán mintegy megtelítve a delejes áramtól, rithmikusán kezdett rezegni (mintha egy láthatatlan embernek a foga vacogna) kip-kop, kip-kop.

— Felelet! — suttogták a beavatottak.

A madame jegyezte a betűket, amint következtet.

„Rákóczy Ferenc már volt itt ma Olasz-Röszkén egyszer, egy diáknak a porhüvelyében“.

Minden tekintet, a hitetleneké is, a csodás-

nak és természetfölöttinek a varázsától megbóditva, a diákokra irányult: vajjon melyik lehet? A szegény diákok neki pirultak, mint a főtt rákok s egymásnak integettek a szemeikkel: No minket ugyan megbecsül a Bónis Mihály bácsi, holott mikor élt, mindig szamarazott.

Később azonban azt sugta Bernáth Buttlernak:

— Nem láttad ma a kocsmában azt a cingár kis fiút, aki a csirkéket leparittyázta?

— Dehogyan nem. Csak nem az volt talán az a diák?

— Hátha az volt?

— Nem tudod, hogy hívják?

— Elfelejtettem.

— Ki akarja a jövőjét megtudni? — szólt a tisztelendő. — A medium oly szives és közlékeny . . .

Senki se vállalkozott. Ez nem egészen tréfa; itt vérbe megy a dolog. Csak a kis Szirmay fészkelődött. Gyerek is volt, Szirmay is volt: nem félt semmitől.

— No kérdezze meg, kis grófocska!

— Mi lesz az én sorsom? — kérdezte a fiucska bátor hangon.

Az asztal kikopogta:

„Királyi pompa közt halsz meg“.

Az anyai szemek megteltek édes könnyekkel

a fényes jóslatra * s azontul vakon hitt a kopogó asztalnak, melyről ilyen dús öröm-morzsa hullott le.

Az asztal most meghőköl, mintha hátra taszítaná valaki. Az ideges fluidum mintegy kiszalad belőle. Az ember érzi, hogy most az egész csak egy élettelen fadarab.

— Elment — mondta az egyik Szirmay comtesse sajnálkozva. — Talán megharagudott valamiért?

— Dehogy — feleli a tisztelendő. — Így szoktak. Bekukkannak és elmennek. Még szép tőle, hogy, felelt. De mingyárt jön egy másik. Talán a Róza. Ni, koppant! Hallották? Ez ő. Kip kop. Jegyezze kérem, madame!

— Ki van itt?

A madame följegyezte a betűket.

„Medve Ignác.“

Hahaha! Hihhi! Az Ignác. — Nevettek az öreg urak. No szépen vagyunk. Buttler diadalmas, gúnyos arccal vette le tenyereit az asztalról. No, úgy-e, hogy mégis bolondság? Mariska haragosan ütött a könyökével a kísérteties asztalra: Már megint az a kis Róza bolondozik.

* Csakogy máskép magyarázta az anya és máskép rendezte a sors. E Szirmay István az, aki 1857-ben, midőn Ferenc József császár bevonult Miskolcra, ragyogó diszmagyarban lovagolván a bandérium élén, szélütéstől érve holtan fordult le lováról, tehát csakugyan királyi pompa közt halt meg.

Az asztal, úgy látszik, megharagudott, hogy a baroneszka megütötte a könyökével; nyikorgott és recsegett, mintha sírna, aztán forogni kezdett oly sebesen, mint az ördögmotolla ősszel a mezőkön, miközben olyan éles félelmetes kettyenések hallatszottak hol a belsejében, hol a lábában, néha meg épen a székek valamelyikében, hogy a jelenvoltak megremegtek.

— Ez csakugyan a doktor, — mondá Izsépy Anna átszellemült arccal.

Mind a két Izsépy leány valódi trance* médium volt. Mind a kettőjüknek voltak asztraljaik** a túlvilágon, akik velük közvetlenül is érintkeztek, anélkül, hogy ők tudnák. Csak félig vannak ezen a világon — csak félig ők — másik felerészben az asztral egészíti ki őket. Arcukon, kezükön gyakran mutatkozott vonagló rángatózás. Az öreg Izsépy beszéli, hogy minden egyes seance után olyan fáradtak, kimerültek, mintha egész nap kapáltak volna.

— Csend, hölgyeim és uraim! Lássuk, mit jelent ez?

Az asztal megszelídült most s a kettyenések ritka értelmességgel nyilatkoztak a kívánt betűknél. A madame alig győzte papírra vetni.

* A *trance*-médium a spiritizmus tanai szerint elsőrangú médiumot jelent, aki csak alakra nem változik a seanceoknál, de értelme és tudása megfokozódik.

** Asztral = iker-szellem, aki rokonszenvez a médiummal és mintegy barátjává szegődik.

Mindenki kíváncsian hajolt oda, hogy olvassa :

„Megigértem, hogy eljövök megmondani, mi van a másvilágon. Ne fizessétek a doktorokat. A halál voltaképen jelentéktelen csere. A lélek helyet változtat, a test alakot.“

— Megfoghatatlan! — hüledezett a pap.

Az öreg Dőry aláhajlott megvizsgálni az asztalt s nevetve nézegette az arcokat.

— Melyitek csinálta ezt a turpisságot?

— És mégis furcsa, — tűnődött Borhy őrnagy. — Egészen a doktor észjárása. Igaz lenne, hogy a madame nem tud magyarul?

E pillanatban vágató lódobogás hallatszott az udvaron. S alig rá egy percre kísérteties koppanás az ajtón. Mindenki összerezzent, pedig az ajtókat nem lakják szellemek.

— Szabad!

Egy pandurőrmester jelent meg a küszöbön csákósan, tarsolyosan, karddal az oldalán.

— No, mi a baj, Jeszenka?

— Jelentem alásan, méltóságos főbiró úr, a Medve doktor urat halva találta a Balbó csősz a Bényére vezető dülő úton.

Minden arc elsápadt, minden szembe kiült a rémület üveges fénye. Mind fölugráltak a kísérteties asztalka mögül, maga a báró pedig valóságosan megtántorodott a meglepetéstől.

Még a csimpanz is besömpolygott a kinyitott ajtón és szomorúan nézegette a pandurt.

— Kutykuruty! — dadogta a főbíró. — De hiszen az lehetetlen! Két óra előtt ment el innét. Kitől hallotta?

— Személyesen győződtem meg.

— Láta kend?

— Igen is, láttam.

— No, és?

— Nem ír ez ebben az életben több receptet.

— Megölték?

— Nem vettem észre semmi nyomait az erőszaknak, de az igaz, hogy nem is néztem meg alaposan, siettem jelenteni méltóságodnak, valamint utasítást kérni, hogy mit csináljunk.

— Mingyárt megírom a jelentést az alispánnak, hogy reggelre küldje ki a megyei fizikust. Egy lovas ember nyomban beviszi a jelentést. Értette?

— Igen is. De mi történjék a holttesttel?

— Azt nem szabad megmozdítani, míg én nem látom, esetleg míg a fizikus is meg nem vizsgálja. Hagyott ott valakit?

— Két pandur legényt.

— Megbízhatók? Nem lopnak ki valamit a zsebéből?

— Igen becsületes emberek. Jótállok értük.

— Mik voltak azelőtt?

— Az egyik, a Kázsmári András, a Jáno-

sik bandájából került ide ; ember a talpán, akár az acél ; a másik pedig a Kolompos Józsi.

— Melyik az a Kolompos Józsi ?

— Tetszik tudni, aki emberölésért ült Munkácson.

A főbíró haragosan szegezte rá fürkésző tekintetét.

— És érte is jót áll kend, noha embert ölt ?

— Épen az, méltóságos uram, mert aki már egyszer nagyot csinált, röstel kicsibe fogni.

— Mindamellett kend is visszamegy a holttesthez Jeszenka, és ott őrzik reggelig, míg én kimegyek. Egy hajszálnyit se mozdítsanak rajta. Most éjjel úgy se látnék semmit. Sötét van, úgy-e ?

— Igen, borulni kezd, félni lehet, hogy eső lesz.

— Vigyen ki innen tőlünk egy gyékényt, majd ad a hajdú, takarják be, de óvatosan. Szegény Ignác, szegény Ignác ! Pedig nem is voltunk tizenhárman az asztalnál. Ejnye, ejnye ! Most pedig várjon odakünn, míg megírom a levelet a viceispánnak.

Mig Dőry a kancelláriában megkomponálta a jelentést, ráírván a borítékra : cito, citissime, azalatt a megdöbbent vendégek, ahogy szokás ilyenkor, sápadt arccal emlegették fel a halott utolsó mondásait. Mindenki talált utólagosan valami érdekeset, sőt csodálatra méltót. Volt valami különös ma este azon az emberen.

Mért hozta volna éppen ma szóba a másvilágot? Mert már odakészült szegény. Aztán ki emlékszik, mit mondott Dőrynek, mikor az a pisztolyát kínálta az útra? Azt mondta: „Akitől én félek, azt nem fogja a golyóbis.” — No, hát nem csodálatos ez? Óh jaj, az az ember tudta már, hogy a halállal fog találkozni az úton. Rettenetes okos ember volt, meg kell adni. Olyan doktort soha se kapunk többet erre a vidékre, — isten nyugtassa meg.

Aztán milyen kötelességtudó volt. Istenem, istenem, még a másvilágról is eljött, mert megigérte. De tudják-e, hogy ez világra szóló eset. Még most is megvan a lelkem dermedve. (Ezt az öreg Szirmayné mondta.)

Maguk a diákok is odavoltak az ámulattól.

— Soha sem fogom elfelejteni — dadogta Bernáth Zsigmond.

— Hát maga, hitetlen Tamás, mit mond? — kérde a baronesse Buttlertől, ki falfehéren ödöngött a szobában.

— Megadom magam — felelte elmélázva.

A baronesse odább suhant, a gyertyát megkoppantani. A pap éppen arról beszélgetett a tisztartóval, hogy milyen nagy hátrány a lélekre nézve, ha gyónás nélkül indul rejtélyes útjára s mennyire sajnálja a doktort is emiatt. A Mariska ruhájának suhogására megfordult és néhány lépést feléje tett.

— Mindent tudott, de nem árult el semmit
— szólt a leány halkan.

A tisztelendő úr elbizakodottan mosolygott.

— Én tettem szájára az arany lakatot.

Mindenki sopánkodott, sajnálkozott, csak az öreg Izsépyben dolgozott némi irigység. Ah, milyen érdekes halála volt! Mennyit fognak róla beszélni a megyében! Más ember átmegy az életen észrevétlen és kimegy belőle hasonló módon észrevétlen, mint egy hangya. Egy hangya átmászik például egy fekete kövön, ki látja azt meg? És se a kő nem hagy rajta semmi nyomot, se ő a kövön. Milyen szerencse ez a doktoré! A szegény öreg Izsépy előtt is körülbelül már csak a halál állt, tehát azért volt érzéke az iránt, hogy milyen körülmények közt történjék.

— Fogadni mernék, — motyogta az őrnagynak, — hogy a kassai kalendáriumban nyomtatásban is megjelenik az eset, mert valóban csodálatos. Kíváncsi vagyok, hogy most is benne van-e a lelke az asztalban.

Az őrnagynak a foga vacogott.

— Eleven emberektől soh se féltem, de ez sok . . . Terringette, ezt már nem birom.

Kérte a testvérét fogasson be, de ha lehet, ne azon az úton menjenek haza, ahol az orvos holtteste van. Azt nem bírja meg az idegzete.

Csak a kis Szirmay merte inditványozni, hogy többet kellene kérdezni a doktor szellemétől a túlvilág felől. Az most még mindent elmondana, mert még talán nem tiltotta meg neki az istenke. Kár elszalasztani a jó alkalmat.

A visszatért főbíró ugyancsak kapott a fiú eszméjén. Mert hátha mégis gyilkosság történt. Az orvos lelke esetleg megnevezhetné a gyilkosokat. Ő pedig kívághatná a rezet a tekintetes vármegye előtt, hogy mit tud egy vén katoná. Tenné magát, hogy a szimat erejével kaparta ki a bűntény szálait.

— Helyes, beszéljünk a doktor lelkével. De engem engedjetelek kérdezni.

Erről azonban szó se lehetett többé. A meg-rázó eset lelohasztotta a bátorságot. Még a tájékára se mert menni senki a kopogó asztalnak.

Künn szurok sötétség támadt ez alatt s rá rögtön egy-két eső szem koppant meg az ablakon. Most az is milyen idegbántó volt.

A vendégek egyenkint bucsút vettek, lámpásos embert kérve, aki haza kíséri. A háziúr megmutatta a diákok szobáját s azzal jó éjszakát kívánt nekik.

— Mikor akartok elmenni?

— Mingyárt hajnalban.

— Jó, megparancsolom a kocsisnak.

— És már most el is bucsúzunk, ha bátyám megengedi.

— Hát isten áldjon meg fiuk, de a szavokat ne felejtsetek visszafelé.

A főbíró nem tudott aludni éjjel. A butorok recsegték-ropogtak, a vízzel telt ivó pohara megpattant az éji asztalkán; szóval mindenféle jelek mutatkoztak.

„Jó, jó, megyek már, Ignác pajtás, hiszen mingyárt megyek. Persze, nem jól esik ott a fekvésed, de megyek már.“

Mihelyt pirkadt, fölkelte és kihajtatott a holttesthez.

Nem talált semmi gyanusát. Az öreg Medve aludt, megüvegesedett, nyitott szemekkel és olyan különösen nézett rá, mintha mondani akart volna valamit. Egy csenevész körtefa alatt feküdt, arccal a földnek borúlva. Kétségkívül a szél ütötte meg.

Amint föléje hajolt, meghallotta az óra kegyegését a halott zsebében. Az emberi gépecske még mozgott, az isteni már megállott. Valami keserűség lopózott a báró szívébe. Olyan rossz azt elgondolni, hogy a kontár órás erősebbet, maradandóbbat alkothat, mint a mesterek mestere. Milyen nagy dolog egy ember és mégis milyen semmi. Ez itt például még egy pár órával ezelőtt tudós volt. Most már csak olyan tehetetlen, mint a rög, amin fekszik.

— Jeszenka, szedje ki a zsebéből tárcáját,

óráját, írásait. Azokat itt megnézzük, aztán magamhoz veszem.

Jeszenka kikutatta a halottat, de nem sok értéktárgyat talált; egy pecsétgyűrű volt az ujján ametiszt kővel, az ezüst hagyma, amelyik ketyegett, egy burnót-szelence rózsafából a dr Guillotine arcképével, egy gyöngyös fogpiszkáló és egy pénztárca.

A tárcát fölnyitotta a főbíró s kilencven forintot talált benne bankóban (nem sokat ért akkor a bankó).

— Nincs egyéb?

Még a nadrág zsebében volt egy kulcs, három tallér és néhány rézgaras.

— Azután itt van még, instálom, egy falatka „skartéta“ (ez volt a papircédula neve), de ez is el van már tépve.

— Mindegy, csak adj ide, hátha valami fontos van rajta.

Dőry futó pillantást vetett az eltépett skartétára.

— Semmi — szólt felösmerve a röszei papírását a saját kékes diós-győri papirosán.

Eszébe jutott, hogy ez annak a levélnek a darabja, amit a pappal íratott tegnap délután, hogy a doktor jőjön az érte küldött kocsin, mert a Mariska beteg.

Már épen el akarta dobni, mikor szemébe

villant e töredék: „hallgassa el az igazat a leány apja előtt.“

A báró megütődék: Miféle leány? Miféle apa? Hisz itt csak Mariskáról lehetne szó s annak az apja én vagyok. Hát én előttem hallgassa el az igazat? Miféle igazat?

Reszketni kezdett kezében a cédula, amint kiegyenesített egy behajtást s olvasta: „Bőkezüen fogjuk jutalmaz“ A szó kiegészítése már a következő sor elejére ment át, de minthogy a papir az a része el volt tépve (alkalmasint fidibusznak a pipához), már csak két értelmes szó maradt épségben a „skartéta“ legalján: „csatolok ötven renusi forin . . .“

— Kutasson, — hörgé izgatottan — még lenni kell ott papiroknak.

De az orvos zsebeiben nem volt több. Ha nem iszen ez is elég volt. A báróval szédült a világ. Rettenetes gyanú kavargott a fejében. Szent isten, lehetséges-e? Az a tiszta gyermek . . . Homlokán forró verejték gyöngyözött, pedig csipős áprilisi hajnal volt, alig látható finom ezüst hártya vont a füveket, a kis körtefa gallyai fázósan verődtek össze. A dülő-út másik oldalán egy vékony karcsú jegenye meredt az égnek s azon immár két holló üldögélt, le nem véve szemeit a doktorról. Komolyan, barátságosan gubbaszkodtak egymás mellett egyetlen hajlékony gallyon, mintha maguk-

ban tűnődnének: „Ha most az a négy ember nem alkalmatlankodnék ott, mingyárt a mienk lenne a doktor.“

Közben megérkezett Zsombék Márton, a bényei bíró is forsponton, vele ült Koppantó Mihály és a doktor gazdasszonya. Már hallották a borzalmas hírt és siettek a helyszínére. A bíró körülményes hosszadalmassággal kívánt a méltóságos főbíró úrnak jó reggelt és szörnyen vakarta a fejét Koppantó Mihálylyal egyetemben, hogy épen ezalatt a körtefa alatt kellett kimulnia a tekintetes úrnak. No ez nem jót jelent. Sehogy se ment a fejükbe ez a dolog. Mikor itt annyi mindenféle fa van. Ezen a hosszú úton. És mégis itt hal meg. Szomorú ez, nagyon szomorú.

Máskor talán feltűnt volna Dőrynek, de most másutt járt az esze és csak évek múlva sült ki, hogy miért kifogásolta az előljáróság épen ezt a fát. Mert e körtefa alatt volt elásva bádog ládikában az eladott bor ára, a két ezer forint, amit szemfényvesztésül vasvillás emberekkel őriztettek a faluházán. Sötét arccal hallgatta Dőry az öreg bírót és átadta neki a tárgyakat, amiket a halottnál találtak, kivéven a levélfoszlányt.

— Szállítsák haza a holttestet — szólott aztán — itt nem forog fönn semmi bűntény.

Ezzel felszállt a kocsijába s átadta magát

mardosó gondolatainak. Lassankint minden eszébe jutott. A doktor tegnapi megjegyzése, mikor a papot beküldte leányával a mellékszobába: „Jobb volna bizony, ha te tennéd a füledet a kulcslyukra.“ Mindent megértett most s azt hitte, hogy meg kell örülnie.

— Hajts, hajts! — kiáltá a kocsisnak.

A két pej röpült a könnyü bricskával, mint a szél.

„Megölöm a leányt; haljon meg! — szötte gondolatait az atya. — Minek van itt szégyenre, gyalázatra? De mi lesz aztán, aztán? Hát eltemetik. Igen eltemetik, de mi lesz én velem? Hát azt mondom: az enyim volt, azt tettem vele, amit megérdemelt; nemes ember vagyok, nem tehettem egyebet.“

Ebbe bele is nyugodott volna, ha nem piszkálta volna belül ezer ördög. Egyik szívét tépte, másik a homlokában fúrt, harmadik egy vésővel szurkálta az agyvelejét, a negyedik oktatgatta. Az a negyedik így beszélt:

„Mit ér neked, hogy nemes ember vagy, hogy boszút álltál és megbüntetted, ha soh' se látod őt többé magad körül, ha nem jön reggel az ágyadhoz felkölteni: „jó reggelt, apuska,“ ha nem nevet rád, ha nem simogatja meg a szakálladat, ha nem hallod a csengő hangját az udvaron és többé sehol, sehol e mindenségben? Mit ér neked az, hogy ehelyett azt mond-

ják a hátad mögött az emberek: „büszke ember, ad a becsületre valamit“? Aztán te magad vagy az oka, mért nem vigyáztál jobban? A vér csak vér. Pezseg és lázadozik. Még a víz is fölforr a tűznél. Ki itt a bűnös? Te magad.“

Az ötödik ördög is ott volt (hisz ott van ilyenkor az egész ármádia). Az ötödik ördög azt mondta: „Hallod-e Döry, adok én neked egy jó tanácsot . . . hm egy jó tanácsot . . . merész dolog az igaz, de meg lehet csinálni . . .

Döry még jobban nógatta kocsisát.

— Mozogj jobban, hékás!

Pedig már csupa tajték volt a két ló; száz embert meg lehetne borotválni annyi habbal. Mikor behajtottak az udvarra, lassú remegés fogta el a rudas lábait.

A báró leugrott a kocsiról; egy mindenes legény jött vele szemben kapával és fülkosárral, attól kérdezte izgatottan:

— Úgy-e nem mentek el még a diákok?

A legény tiszteletteljesen vette ki szájából a pipát és a balkezeiben tartotta.

— De igenis elmentek, kérem alásan.

Kapott is aztán ezért a jelentésért egy olyan pofont, hogy kapa, fülkosár és pipa, minden kiesett a kezéből s még harmadnapra is föl volt a képe dagadva.

Az ambituson állt madame Malipau piros

hálóöltönyben, valami fehér ruhadarabot rázogatva.

— Mi újság, monsieur? — kérde a gará-dicsokon fölsiető főúrtól, kinek léptei haragosan kongtak a kőkockákon. — Mi sült ki?

Az asszonyosság már égett a kíváncsiságtól megtudni, természetes halálról van-e szó vagy gyilkosságról.

— Az sült ki — szólt Dőry ridegen — hogy ön egy hanyag csúf teremtés, aki ezen-nel el van bocsátva a házamból. Csomagoljon be mindent és parancsolja meg a kocsisnak, hova vigye.

A madame holthalavány lett.

— De uram, hisz ez lehetetlen. Ön tréfál talán? — dadogta.

Válaszra se méltatta, lihegve, fújva rohant a lánya szobája felé. A csimpanz ott ült a küszöbön, nem messze tőle egy nagy tarka cica mosakodott. Nézték egymást és úgy látszik, nevettek is egymásra.

Dőry fölrugta a majmot (mire az mordult egyet és elsompolygott), föltépte a szoba ajtaját és bekiáltott mennydörgő hangon:

— Kelj föl, nyomorult!

Mariska aludt még hófehér csipkés ágyában; selymes fekete pillái be voltak csukva, szép hosszú haja elbontva, s minthogy a feje a vánkos innenső végébe süppedt, lelógott a

padozatig, az ablakon beszűrődő napsugár nevetve szaladgált ebben a tündér növényzetben.

Az ajtónyitásra, meg a kemény hangra fölrezzent a leány. Kinyitotta szemeit s elmosolyodott, az apját látva.

— Kiáltottál valamit?

Az öreg zavarba jött. Jaj, csak azt a mosolyt ne látta volna! Elvörösödött, szavakat keresett.

— Igen, igen, azt kiáltottam . . . azt mondtam . . .

— Mit mondtál, apuskám?

— Hogy kelj föl, kicsikém, mert beszélni akarok veled.

Hangja szelid volt már és végtelenül szomorú.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A talányok embere.

Tehát elmentek a diákok. Lesz ma öröm Bornócon. Talpon van az egész nemesi kuria hajnal óta. Három testes szolgáló sűrög-forog a konyhán Vidonkáné, a szakácsné, körül. Nem győzi őket küldözgetni, dirigálni :

— Hozz még egy kis cimetet. Add ide azt a jobbik tepsit, he ! Hát a csirkét megspékelted-e már ? Ez a szalonna nagyon meg van pirítva, te számár. Hová tetted, hallod-e, azt a gyömbért ?

Minden fazékban rotyog valami ; a kifűtött kemencébe épen most rakják a kalácsokat, keni őket finom puha tollal, tojás sárgájával az Örzse. Még a férfi cselédség is asszonyi dolgra van fogva. János, az igás kocsis, a mákot döngeti a mozsárban, Jóska, a parádés, mivelhogy finomabb munkára vagyonszerződttetve, vaját köpül, miközben édesdeden ingerkedik, évelődik a viháncoló fehérnéppel.

Ne hallgass oda, te Panka, mert kiesik kezdeből az a tányér. (Panka tojáshabot ver a tányéron.)

A tekintetes úr már szinte hajnalban kiment a puskával, hogy lőjjön valamit a fiuknak — ámbár most nem igen van sokféle. Annál izgatottabb a tekintetes asszony, aki folyton folyvást sopánkodik, hogy milyen cudar időszak, ilyenkor még semmi sincs, az uborka még kicsiny, a melegágy dacára sem nőtt meg, káposztalevél már nincs, hogy levelensültet készítene (pedig Jánoska gróf úgy szereti), a liba még zöld, a kacsza azonképen, gyümölcs, szőlő már elfogyott.

— Jaj istenem, istenem, mit adjak én enni azoknak a szegény gyerekeknek?

A nagyasszony sopánkodására nevetve sziszegnek a fazekak, melyeknek fedelét lágyan emelgeti a hő: roty-roty. A rurából a piruló malac serceg. Egy nagy vaskondérból a lusta pufók káposzta-köpenyes töltelékek hallatják kevély nyögéseiket: pöf, pöf, — míg a tűzhely közepén a lábasban haragos hubogással serceg a zsir és görbiti, kihajlitja, behajlitja a beledobott herőcéket.

De amellett másféle aggodalmak is bántják a tekintetes asszonyt. Nem esett-e az úton valami bajuk? Vajon hol háltak? Nem mentek-e sebesen s nem ivott-e a Zsiguska így fölmele-

gedve hideg vizet? De már jöhetnének is. Ejnye te kis Marci, tudod mit gondoltam?

— Ugyan mit, tekintetes asszonyom?

— Eredj fel, fiacskám, a toronyba és nézd meg, nem jönnek-e már valahol. A kántor úr odaadja a kulcsot, ha azt mondod neki, hogy én kérem.

A Marci rongyos, mezitlábos gyerek, nyáron ostoros néha napján, ilyenkor pedig lepényleső az úri konyhán. Örömet fogad szót, szalad a toronyba. A harangok ugyan elmentek ma Rómába, ahogy az egyházfi, Tormási Jóska mondta, de a torony szerencsére nem ment velök. Marci megtalálja és a lépcsőkön felmenet egyre a Jézus halálán gondolkozik, mivel hát a templomban van és arra a következtetésére jut, belevegyülván a gondolataiba a konyhán terjengő finom szagok is, hogy Jézus talán nem is annyira az egész emberiségért, mint inkább a pataki diákokért halt meg. Csodálkozik, hogy a harangok még se mentek el Rómába. Ez löki szívébe az első kételyt. Aztán visszatér a tekintetes asszonyhoz azzal a hírrel, hogy még nem jönnek, hogy az egész úton nem jön semmi kabátos ember, csak egy úri hintó bontakozik elő a Kucorgónál.

A nagyasszony erre új sopánkodásba kezd, de még a végére sem ér, mikor már behajtat a hintó, amit Marci látott a toronyból, a kuria

udvarára s uramfia kiugrik belőle a Zsiga meg a János. Jézus Mária, hát ti vagytok? Azt hittem, valami becsületes emberek.

S nincs hossza se vége csóknak, kérdezésnek. Mikor indultatok? Még tegnap reggel. Hogy a Döryéknél háltatok. Ösmertem leánykoromban az öreget, nyalka tiszt volt. Hát megnősült? No bizonyosan — feleli saját magának — ha azt mondjátok, hogy leánya is van. De szép-e, hé? Ámbár most már mindenki szép, mert a patika is segíti. Persze ő hozatott haza a hintaján. Emberséges ember, azt látom. Ugorj, Panka, mit tátod itt a szájad, mondd meg Vidonkánénak, hogy lássa el az idegen kocsist mindennel. Ti meg gyertek be már. Apátok is mingyárt itthon lesz. Vagy mit is beszélek? Olyan vagyok, mint a bolond. Néha csakugyan azt képzelem, hogy te is a fiam vagy, János öcsém. Ne vedd rossz néven vén nénédőtől. De hát megnémultatok vagy mi, hogy egy szavatok sincs? Így feleltek ti, hé, a professzornak is?

— Az csak egyet kérdez egyszerre, édes mama.

— De nehezebbeket, úgy-e, szívem? Jaj, nagyon is meg vagytok soványodva. No, majd utána pótoljuk.

Nem sokára megjön az udvarház gazdája is több ts. ns. vármegyék táblabirája s előlről kezdődik ölelkezés, kérdezősködés. Majd a falu-

beli ismerősek, urambátyámék, asszonyénémék kukkantanak be megtartani a szemlét a fiatalok felett, kiknek érkezését gyorsan vitte szét a hír a faluban. Erről beszélnek most minden kéményes házban, ahol muskátli és verbéna van elültetve a kertben, szóval ahol leányok laknak. Milyen víg husvét lesz! Micsoda locsolás! Mennyi multság, tánc. Mert hazajöttek Bernáthéknál a juristák. Ahány penecilus van a faluban, azzal most mind piros tojást karcolnak az ahoz értők.

A nap most már elég hosszú, amint betelnek hőseink az ismerős kuria mosolygós szobáival, a szülei fészek nyájas melegével, a Vidonkáné ételremekeivel, a gálócsi dohány ízével, egyszerre elmosódik a mogorva kollégium emléke, messze szalad Patak ódon várával, házaival, lakosaival, a ködös multaknak leghátuljára s olyanba tűnik föl minden, mintha el se mentek volna soha innen, — legfeljebb egy fél-óra — folytatja mindenik, amit ősszel abban hagyott.

Zsiga kimegy az istállóba, megnézi sorba a teheneket, ökröket, bivalyokat, a kedves hátas lovát, a Lepkét. (Az is fölismeri, nyerit rá.) János pedig elandalogva járja végig a kertet, az ismerős helyeket. Oly boldog, hogy egyedül lehet ott. Még csak a barackfák virágzanak, a cseresznyék, akik hisznek a nap csókjának s kinyitják a kelyhüket az első sugaraira. Beh sok-

szor csalódnak szegények. Mert hátra van még a három rossz szent, akiket a tél, mikor elment, lelökött a szekéréről, tehát csak később bandukolnak utána: Szervác, Pongrác és Bonifác. Persze az orgonafa is nyílik már, de annak mindegy. Az haszontalan úri dáma a fák között, gyümölcsöt nem kell hoznia, ha elvirágzik, megtette a kötelességét, mehet. A nagy, hatalmas tölgyfák lassúk, meggondoltak, még csak nem is rügyeznek, még ők mindig a téllal álmodnak.

János gróf lassan éldelegve ment végig a kerten, a csörgő patak mellett, mely színes kavicsok közt szalad négy öt apró hidacskán keresztül, míg az utolsón túl útját állná egy kőfal, ha nem volna hagyva alúl egy rostélyozott nyílás, hogy azon átsuhanhasson egy másik nagy kertbe.

Ezt a kis patakot szereti legjobban János gróf. Ez hordta az ő üzeneteit oda át a másik kertbe s most is csak odamegy, mindig csak odamegy . . . Épen úgy, mint a János gondolatja.

De mit titkolódzunk annyi okos ember előtt, mikor egészen világos, még a verebek is csiripolják, hogy az a kert Horváth Miklósé, akinek a háza ott fehérlik a dombon, azaz hogy csak egy csücske csillan ki a fenyőfák és nyirek közül s hogy az öreg Horváthnak egy Piroska

nevü lánya van és hogy János grófnak épen az tetszik legjobban ennek az egész nagy világnak a lányai közül.

Az öreg Horváth ugyan egyike a leggazdagabb embereknek a vidéken, de csak egy szegény szücsmesternek a fia s ebbe a rendi világba még nem illik be teljesen. Szokatlan, szégyenletes módon szerezte a vagyonát. Az eszével. A többi úri vagyon vagy karddal van összehozva vagy jegygyűrűvel. Tertium non datur.

Hogy röviden elmondjuk, Horváth Miklós fiatal korában kémiai professzor volt Kassán és olyan szegény ember, mint a többi kollegák, kiket az istenek gyűlölnék. Papi rendben volt, de beleszeretett egy leánykába, tehát levette a reverendát, ott hagyta a professzorságot s minthogy semmit se tudott a világon egyebet a kémiánál és a költészetnél, azon gondolkozott, hogy mi módon csinálhatna a tudományából pénzt.

A költészetből nem lehet, ott van elrettentő példának csokonai Vitéz Mihály, aki lyukas csizmában vándorol Maecenastól Maecenashoz. Átkozottul messze lakik egyik a másiktól. De hát Csokonainak nincs felesége; csak a kulacsai szülnek apró kulacsokat.

Horváth Miklóst ellenben nemsokára ikrekkel ajándékozta meg szép felesége. Világos volt,

hogy valami foglalkozást kell kitalálnia, még pedig nem az ars poetica, hanem a kémia révén. Épen akkoriban örökölt az apjától — egyetlen fiú lévén — vagy hatezer forintot s az az ötlete támadt, hogy a pálinkafőzésre adja magát. De minthogy a közönséges pálinka nagyon olcsó, mert csak a parasztok iszszák, valami mást kombinált ki. Láta, hogy a parasztok nagy alkalmaknál, menyegzőn, keresztelőkor megméyezik a pálinkát s így aztán a „könty“ se idegenkedik tőle. Nos tehát az úri rendnek is gyártani kell egy ilyen külön pálinkát, mert az úri rendnek pénze van, jól meg tudja fizetni.

Legyen a színe a rózsából, az íze vetekedjék a cukorral, de mégis csipős legyen és zamatosabb és végre ne hiányozzék belőle a köménymag mellékíze se, mert a magyar ember szeret böfögni — hát legyen neki az akarata szerint.

Igy pancsolta össze Horváth uram nagy fifikával a *rozsólist*. Üstöket vett és egy szeszfőző gépet hozott Bécsből (épen akkor találták fel) s nagyban kezdte főzni az új szokatlan italt.

Szomszédai, rokonai a fejüket csóválták.

— Meg vagy te bolondulva? Azt gondolod, hogy azt megveszik az emberek? Tudod, milyen lassan mozdul a magyar ember. Hiszen az idea

nem rossz, az ital sem megvetendő, de hol vannak a vevőid?

Horváth furfangosan nevetett:

— A temetőkben.

Azt hitték, meg van bolondulva, pedig az ő esze nem volt hiján az élelmességnek, s mikor látta, hogy az üzlet sehogy se megy, ügynököket menesztett Felső-Magyarországra a papokhoz, akiknek csak azt kellett följegyezni a paróchiákon, hogy hol halt meg valami gazdag nemes úr, aki nagy vagyont hagyott hátra.

Az ügynökök megjöttek a névsorral, mire Horváth uram furmányos szekereket rakatott meg minden megholt uraság számára egy-egy gönci hordó rozsólistával. Az ügynökök elvitték s megállítván a furmányos szekeret a gyászoló kastélyok előtt, begördítettek egy-egy hordót, hogy azt a tekintetes úr rendelte akkor és akkor, midőn erre jártak.

Az örökösök megütődtek vagy meg se ütődtek, mondván, hogy bizony a kastély ura meghalt már azóta, de ha így esett a dolog, hogy pör ne legyen belőle, isten neki, megtartják a hordó rozsólist, ámbár azt se tudják, mi legyen.

— No hát nem fogják megbánni.

És nem is bánták meg.

Igy ment az üzlet erőszakkal, az üres szekerekkel visszatérő ügynökök megint följegyezték útközben a plébániákon az új vevőket. A

gondviselés következetes volt abban az egyben, hogy a nagy urakat folyton kaszáltatta — nem úgy mint a guillotine Párisban, aki csak egyszer csinált ilyen kirohanást ellenük. A lajstrom megint megtelt és Horváth uram furmányos szekerei megint megindultak, mindig több szekér, mindig tovább egész az Alföld belsejéig, túl a Dunán, csaknem Zágrábig, sőt azontúl. Hiszen a jó horvátok is szeretik a jót és szerencsére ők is halnak.

Tíz-tizenöt év alatt annyira fölszaporodtak a Horváth uram üstjei, hogy egész nagy telepen rotyogtak a katlanok hajnaltól estig, a pénze pedig még jobban fölhalmozódott, elannyira, hogy nem tudott vele mit csinálni és mikor Ferenc császár adakozásra szólítá föl a vármegyéket és a nagy urakat a franciák elleni hadviselés költségeihez, Horváth Miklós egymaga annyi ökröt küldött föl ajándékba Bécsbe, mint Szathmár vármegye. Szathmár vármegyéről pedig tudjuk, hogy ezeret küldött, mert megmaradt egy akkori pasquiban :

Ezer ökröt küldött Szathmár a császárnak,
De a császár ezért csak egyet Szathmárnak.

Ugyanis a császár új főispánt nevezett ki abban az évben Szathmárba.

De Szathmárnál jobban megbecsülte ő fel-sége Horváthot, mert nemességet adott neki

a „szilvási“ előnévvel. (Itt van már az első hazugság, mert nem szilvából főzte a rozsólist.)

Horváth most már nemes úr léteire abbahagyta a rozsólis főzését (ami nem dukál, az nem dukál) és a tékozló Czobor gróftól nagy birtokokat vásárolt, itt a faluban telepedvén felnőtt leányaival.

Igy lett az öreg úr gazdag és nemes ember. Mert a magyar nemesség bölcs politikai intézmény volt a maga idejében. Az volt a vérgyűjtő medence. Ha valaki tekintélyre tett szert bármely téren, vagy valamely tőkét összegyűjtött, akár szellemi, akár anyagi, ami erőt reprezentál, lett légyen az oláh vagy német, rögtön bevették a sáncok közé, hogy ami erő van, belül legyen. Azért bírt ez a nemzet olyan sokáig fönmaradni. Mert, aki künn valamit tehetett volna ellene, azt ölbe vitték be maguk közé. Künn a gyöngeség, tehetetlenség maradt. Bölcsök voltak ezek a mi öregeink, meg kellett adni. És ne köpdössetek, kérlek, ti, demokraták, azokra a megfakult, megvedlett öreg címerekre. Mert ereklyék. Ezekből az apró címerekből volt rakva az a barrikád, mely biztosítá annak a nagy, szent címernek a sérthetetlenségét, melynek négy ezüst pólyájában, a folyamaiban ti reméltek egykor halászni s hármas halmára oda álmodjátok a szabadkőmivesi vaskoló kanalat. A magyar nemesség nem volt

puszta rideg fal, mely elkülönzi a kiváltságos osztályt a néptől. Kapu volt rajta, nagy széles ívvel, hogy minden érdem beférjen rajta.

Horváthot azonban minden náobbsága dacára lenézték a nemes urak. Még a többi Horváthok is. A bibiti Horváthok, a felső-bogácsi Horváthok, a nagyváradai Horváthok, a Petricsevics-Horváthok, a Voxit-Horváthok, akiknél ő atyafiságos látogatást tett, sem adták vissza a vizitet, nem azért, hogy rozsólist főzött, hanem, hogy csalárd fortélyokkal lökte ki a piacra, a halottak kontójára t. i. eleinte, mert később már anélkül is jól ment az üzlet.

Házánál csak kisebb rangu nemesség fordult meg, az úgynevezett bekecsbe járók, de ezeket is boszantotta a pompa és néha oda-mondtak valami paprikásat, amit különben jó kedélyével könnyen vett.

— Hát semmi az. A kocsonyának és a nemességnek egy kis idő kell, míg megalszik.

Mindamellett igaz, ami igaz, volt benne valami a parvenüből, egy kis pöffeszkedés, melyről ritkán ment a self-made man.

Már maga az sületlenség, hogy a házat átalakította egy középkori váracscsá. Még ha nem volna is émelygős, egyszerűen veszedelmes most Robespierre, Marat óta az efélével flancolni.

Fedetheti iszen a tornyát ezüst lemezekkel

és rakhatja márványból, de még sem az a bizonyos az. Ott van teszem azt a Bernáth-ház, nincs azon egyéb disz, csak elől négy vén oszlop. De mégis sokat ér, mert az egyik szöglet-szobájában halt meg egyszer Rákóczy Ferenc, Kaposról erre jövet, a feleségével.

Sőt ott is felejtett egy rézzel kivert politúros ládikát, aminőben akkor pénzt tartottak utazó nagy urak, de ebben nem volt pénz, meg mikor reggel pakoltak a hercegnő frájjai, (nő, ugyan ezek is hiába ették a kenyeret) künnhagyták valahogy a vállfűzőjét.* Csoda, hogy összeérte alúl a derekát. De milyen hatalmas szélessé vált följebb . . . No, hát olyan házat építsen Horváth uram, amelyben Rákóczyné ott felejtette a vállfűzőjét. Ez az, ami nem lehet.

De mit bánta ő? Azért csak játszta a *várurasdit*; úgy tett, mint a Döryék csimpanza Röszkén, ki mikor látta, hogy cipellőre vesznek mértéket a Mariska kisasszonynak a formás kis lábacskajáról, ő is odanyujtotta a lábát a vargának. Bátyját, felvonóhidat csináltatott a kastélyhoz s mikor otthon volt, fölhúzták a bástyára a Horváth-lobogót a címerrel, — ami egy ökörfej volt. (Hm, mégis csak egyformán fizetett a császár, ezer ökörért egy ökörfej.) De már

* E két ereklýe még most is megvan a Bernáth Zsigmond fiánál, Bernáth Dezsőnél.

megint mennyivel szebb ime a Bernáth-címer, a karddal keresztülszúrt lábszár kék mezőben.

Ha ebédhez ült, háromszor fujta meg a kürtöt az udvaros a kastély-toronyban, hogy az egész helység azt mondogassa ezekre az idétlen hangokra: „Na, most hozzák be a levest Horváthéknál.“ De mennyivel előkelőbb ennél az a csörgés, mikor a Bernáth-kurián megzörög a kétszázasztendős ezüstnemű, ha hozzáütődik a százasztendős porcellánhoz.

Valami kis keverék volt ez a Horváth a régi professzorból és a mesékből fölszítt várúrból. Igazi komikus hatást tett mindenkire. Az első leányát a Rozáliát is hogy adta férjhez! Kész nevetség. Szép termetes leány volt, akár csak a régi királyasszony, a Mária Terézia. Nagy hire volt mindenütt, mint gazdag parthienak s jöttek mindenfelől az udvarlók, mint mézre a darázsok. Az egész világ kíváncsi volt, hogy ki kapja meg „Rozsólis Rózsit“ (ez volt a csúf neve a „nobel“ világban.)

A gőgös parvenü kijelentette, hogy megveti a rangot, a származást és vagyont, hanem csak olyan okos embernek adja a leányát, aki három kérdést megfejt, amit ő ad föl. A vén majom nyilván hallotta a mesékből, hogy három arany almát kellett levágni előbb karddal a leventének, aki a várúr leányát megkapta.

Hát jött is egy fiatalember Bécsből, valami

nagy eszű, aki megkérte. Azt mondták, roppant jövője van, még kancellár is lehet belőle. Ilyenféle hír előzte meg jöttét.

Hát jól van, meghallgatta Horváth a fiatal ember kérését nyájasan s megmarasztotta ebédre, délutánra igérvén a választ. Asztal fölött beszélgetett vele mindenféle a tárgyhoz nem tartozó dolgokról. Elmondta, hogy azelőtt ő is megfordult néhányszor a birodalmi fővárosban és hogy mindig a „Matschaker hof“-ba szokott szállni. Ebből kifolyólag aztán elkezdte beszélni, hogy milyen érdekes eseményből keletkezett a Matschaker hof elnevezése. Hát úgy keletkezett, hogy mikor, azt mondja, a vendégfogadó fundamentumát ásták, találtak egy pléhládát mélyen a földben. Kiássák, kiemelik, fölnyitják, hát több kisebb-nagyobb matschakerek voltak benne. Innen lett, öcsém uram, az elnevezés.

A fiatal ember nagyon figyelmes arcot vágott és nagyon meglegedettnek látszott, hogy hát megtudta az elnevezés okát, egyéb észrevétele nem is volt. Gondolta türelmetlenül, ime egy ostoba anekdota — menjünk tovább.

Az anekdota ostoba, sőt már akkor se volt új, hanem Horváth uram azontúl egyszerre hűvös lett iránta és ebéd után kijelentette, hogy igen sajnálja, de a leány még nagyon fiatal, még nem adja férjhez.

— Ah uram — szólt a fiatal ember elszó-

morodva — ez csak kifogás, vallja be. Érzem, hogy elégedetlenségét vontam magamra valamiben. Mondja meg kérem őszintén.

Horváth megfogta a fiatal ember kabátgombját, ez volt a kereskedői szokása, ha valakivel bizalmasan beszélt.

— Hát lássa uram öcsém, magából soha se lesz az, aminek én képzeltem. Magában nincs igazi tanulási vágy, de ahelyett van nagyképűség. Magának tehát nincs nagy jövője.

— De uram, hogyan állíthatja azt így egyszerűbe?

— Hogyan? Hát tudja ön, fiatalember, mi az a matschaker? Ön elpirul. Nem tudja. Soha se piruljon azért. Lássa, én se tudom, mi a matschaker. A különbség köztünk csak az, hogy én megkérdeztem volna; amit én nem tudok, azt én megtanulom, de nem vágok hozzá olyan képet, mintha tudnám.

Egy szó, mint száz, a fiatalember menyasszony nélkül ment vissza Bécsbe, de legalább többet tudott egy anekdotával.

Mindez valóságosan megtörtént. A környék minden öregasszonya beszélte, sőt a Kazinczy Ferenc jegyzetei között is bennfoglaltatik. A második kérője Rózsikának egy nagy vállalkozó volt Brünnből, aki, mint üzletember, azt a mellék okot se tagadta, hogy a Rózsika ho-

zományával egész Közép-Európára kiterjeszti a vállalatát.

Az öreg úrnak tetszett a nyílt beszéd és azt mondta szokott mókázó modorával:

— Igen helyes, nagyon helyes, én szívesen adom a leányomat vállalkozónak, mert magam is az voltam. Hanem talán hallotta is ön, hogy én bizonyos fokig bolond ember vagyok. Soha se tessék ellenkezni. Tudom, hogy mondták önnek és igazuk volt. Én csakugyan bolond vagyok. De ez nem veszedelmes örvütségség, ne féljen tőlem. Ez csak egy rögeszme. Én ugyanis egy kérdést szoktam föltenni ahoz, aki a lányomat ajánlatával megtiszteli. És ettől függ aztán a további. Tudom, hogy ez bolondság, eszeveszettség, de nem tehetek róla.

— Igen, hallottam ilyesmit.

— Nos, hát mondja meg nekem, hogy ha Pozsonyból Brassóba mindennap két postakocsi közlekednék, Brassóból Pozsonyba pedig ugyanannyi, ha már most fölteszszük, hogy az út tíz napig tart, mennyi kocsival találkozik ön útközben, míg Pozsonyból egy postakocsin ülve Brassóba ér?

— Hússzal.

— No no, — fiatal ember; gondolja meg jól; nem annyival.

— Akkor talán valami furfang van a kérdésben?

— Biztosítom, hogy nincs.

— Ez esetben kétségtelenül húsz, vagyis hogy az egyik, a húszadik, már épen beért Pozsonyba, mikor én onnan elindultam, tehát csak tizenkilencel! Nem igaz?

— Nem és nem. Igen sajnálom, kedves ifju barátom.

— Engedje meg, uram, hogy nyugodtan kiszámítsam a szobámban.

— Tessék, — mondá az öreg úr gúnyos mosolygással.

A brünni vállalkozó egész nap számított, örülten számított, tele irt számokkal vagy tíz ív papírt, a homlokáról csurgott az izzadság, annyit számított, de nem boldogult, mindig más-más eredmény jött ki. Végre egy szakajtó babot kért a szakácsnétól, a babszemekből aztán, kirakta az induló postakocsikat a pozsony—brassói vonalon, de csak még jobban belezavarodott az egészbe.

Mikor aztán látta Horváth, hogy semmire se megy, megszabadította a bizonytalanságtól.

— Hát lássa, önből nem lesz jó vállalkozó, mert ön nem látja tisztán maga előtt a dolgok következményeit már a második fokon sem. A pozsony—brassói úton ott vannak az előző tíz napon elindult szekerek is, meg a mostani tíz napon elindultak. Eszerint a pozsony—brassói úton negyven szekér van. Ami pedig az ön

mostani útját illeti, ne haragudják, de azon csak egy kosár van.

Ilyen eszelős ember volt ez a bizonyos Horváth. Már-már azt lehetett hinni, hogy férjhez se adja leányát a bolondériái miatt, mikor megjelent a háznál egy csinos huszártiszt, egy Bezerédj nevű, a Dunántúlról. Ismeretes nagy stomfax volt. Nevettek rajta az ismerősök. Ez fog még csak bent sülni. Szegény Bezerédj, bizony nem találta fel a puskaport.

Hanem hát az egész világra nézve váratlanul megfejtette a három kérdést, amit Horváth feladott neki s megkapta a „királyleányt“. Most már a nevetők elé volt odadobva egy nagy talány, hogy birta Bezerédj az öreg fufangját kontrakarirozni? Persze senki se találta ki.

Pedig hát ugyan egyszerű dolog volt alapján. Szép hosszú bajusza volt a kapitánynak. S a hosszú bajusz tovább ér, mint a hosszú ész. A hosszú bajusz nagyon tetszett a Rózsikának. A Rózsika pedig tudta az apjának az összes talányait, hát előlegesen megtanította rájuk a kapitányt.

Rózsika után az ikertestvérré, a Katicára, került a sor. Az öreg most még fufangosabb kérdéseket gondolt ki a pályázók számára, de nem volt velük szerencséje. Mert ahol már egyszer egy kapitány járt, oda eltalálnak a hadnagyok is. A hadnagy pedig nem való komoly

kérőnek, szerényselenség ilyenül föllépnie — az inkább álúton jár. Langvitz Pál hadnagy tehát, akit Bezerédj mutatott be az após házában, egy éjjel szó nélkül megszöktette Horváth Katalint; legalább meggazdálkodta a fíkus kérdéseket. Nem is gazdálkodott meg aztán soha egyebet egész életében.

HATODIK FEJEZET.

A harmadik leány.

Ez a csapás teljesen leverte Horváthot és elkeseredve a világ iránt, elhatározta, hogy a harmadik és utolsó leányát, a legszebbet, akit valaha ez a környék termett, egész elzárva neveli föl kastélyában, férfiak szeme elől elrejtve, mint egy török leányt. Még akkor Piroska kurta szoknyát viselt és azt hitte, hogy a világ az ő udvaruk és kertjük, a nagy dán kutya, az angora macska, a kék pántlikás báránka és még azon felül valami kevés, amit a többi házak fedeleiből lát.

Ennek a nevelési rendszernek aztán megvolt az a következménye, hogy nem hallott csúnya szavakat, nem voltak pajtásnői, nem tanult meg már bakfis korában flirteni, nem voltak pajtásai, de amint a test észrevette: nini, itt a lelket nem engedik fejlődni, hát akkor én mit igyekezzem? — fogta magát, kezdett vissza-

maradni. Pedig micsoda felséges szép test volt. A legbájosabb arcocska, amit képzelhetsz s az a nemesen boltozott homlok az ártatlanság glóriájával! Szelid kék szemei, gyönyörű lenhaja egy aranyabronccsal leszorítva, hogy a homlokba ne nőjön. Hát még az a formás sugár termet! Istenem, mi lesz az, ha egyszer fűzős derekat kap . . . Mert most még csak *röpükét* visel vagy *rütyökét*.^{*} Ámbár az is hogy áll rajta! De lesz még azon olyan is, ami se nem szövött, se nem hímzett, hanem színaranyból öntött, — mert talán egyenesen valami királyfinak nevei Horváth uram.

Az apát elfogta az ijedelem a leányka véznaságán s kivált, mert egy idő óta a neve is lucus a non lucendo. Fehér lett a Piroska. A fülein keresztül lehetett látni, arcán az ereket meg lehetett számlálni. A szemei alatt patkók keletkeztek.

— El kell a Medvét hozatni, nincs másképen.

Csakugyan elhozatta a megboldogult Medvét. Az el is jött, isten nyugtassa meg, s Horváth uram szokott furfangjával elkezdte firtatni, hogy találja ki, miért hivatta.

— Hát mert talán beteg valaki? — mondta az öreg Medve.

^{*} Népies neve azon a vidéken a kis úri leányok vizitkeszerű bő derekaiknak. A *rütyökét* alúl lekötik a szoknyával, a *röpükét* nem; a röpüke szabadon marad s épen nem mutatja a test formáit.

— Meglehet, de önnek kell kitalálni, azért doktor.

Erre bezeg dühbe jött az öreg Medve:

— Mit? Hát az úr nekem is talányokat akar föladni? No hát maga a beteg. Azaz bolond.

Igen goromba volt az öreg doktor.

— No no, ne tessék azért haragudni. A Piroska színe nem tetszik nekem, a testalkata se; sápadt, gyöngye, törékeny, nem fejlődik. Azt szeretném tudni, mi baja van.

— Azt az úr tudhatja jobban. Mit szokott csinálni naponkint?

Itt aztán elszámlálta a napi teendőit, hogy ekkor és akkor kél, aztán tanul, aztán zongorázik, aztán ebédel, aztán megint tanul, aztán hímez, aztán vacsorál, vacsora után meséket mondanak neki, míg elalszik.

— No most már megmondta az úr, miért beteg. Szerencsére még lehet segíteni.

— Ah, orvos úr, az isten áldja meg . . .

— Ne az istenre utalványozzák az ilyesmit!

— vágott közbe a doktor. — Hallgasson. A kisasszony piros lesz, mint a rózsa, de meg kell tartania, amit rendelék. Különben pedig elpusztul.

— Parancsoljon — hebegte a megszeppent apa.

— Hogy hívják azt az erdőt, ami ide látszik az ablakból?

— Az a Bernyés.

— És kié az?

— Enyém.

— No hát a kisasszony mindennap kimegy abba az erdőbe száz napon keresztül. Ön vesz neki egy kis fejszét, s azzal a fejszével mindennap kivág egy akkora nyírfát, mint a karom, az így kivágott nyírfákat mind egy rakásra hordja a tisztáson, s mikor a századikat is oda vonszolta már a többi közé, akkorra olyan piros lesz, mint a legszebb rózsa.

— Mit mond ön? — hüledezett Horváth.

— Hiszen az lehetetlen. Ezzel a gyöngye-
ekkel vágassak én fát, mint egy napszámos-
sal? Komolyan mondja ön azt? Nem, nem
akarom őt kiereszteni a falak közül. Férfi sze-
mek elé. Megfogadtam. Minden lányomat el-
lopták. Ezt az egyet, ezt a legszebbet nem en-
gedem. Ez maradjon az enyém.

Dr. Medve vállat vont.

— Tegyen ön ahogy akar. De azt még egy-
szer mondom, hogy vagy a száz kis nyírfa
kell neki vagy pedig egyetlen egy nagy diófa.
Amiből a koporsót csinálják.

Erre aztán megadta magát az egykori rozsó-
lisfőző és a szép lánygyermek megszabadult
fogságából, mindennap gyalog ment ki kis po-
lituros nyelvű fejszével a Bernyésbe, hogy ott

egy nyír bakfist levágjon. Többnyire apja kísérte, csak ritkán a nevelőnője.

Egyszer épen olyan napon (a bohókás Ámor intézi az effélét), amikor a nevelőnővel ment, a diákok is t. i. Bernáth Zsiga és Buttler János, akik még akkor csak az alsóbb klaszsisokat tanúlták, ellenállhatatlan kedvet kaptak valami fészeknek a kiszedésére, amelyről a bojtár locsogott előttük, leirván a helyet, ahol van. Az erdő ugyan nem az övék, hanem iszen épen azért virtus azt a fészket kiszedni.

Történt hát, hogy a kis lány ütögette, vágta a mára kijelölt fát s épen arról gondolkozott, ha közbe egy kis pihenőt tartott, hogy ugyan fáj-e az annak; hát hogy is ne fájna szegény fehér fának, hiszen néha nedvet is ereszt, az pedig a könnye vagy a vére. A nevelőnő ilyenkor erdei virágot szedett a kicsikének, voltaképen saját magának, mert egy szentimentális német kisasszony volt, nagy orral, nagy lábakkal és olyan csontokkal, melyek alkalmassá tennék őt olyan „hosszú lurkók“ anyjává lenni, aminőkből Nagy Frigyes apja csinálta hires kollekcióját. Anyjának valaha Goethe udvarolt és hm, ki tudja? . . . E kis családi legenda rontotta meg Frida kisasszonyt s vitte ellenállhatatlanul a romantika felé és most is ennek lehet talán fölróni, hogy virágok után őgyelegve, valami kipirosuló kökörcsin után egy kéklő jácint, a

jácint után egy sárga verébfű, olyan messzire elcsalta növendékétől, hogy mikor Piroska két úriasan öltözött fiút látván kilépni a fák közül, rémülten fölkiáltott: „Frida, Frida!” abból a szegény Frida egy szót sem hallott.

Ah, az igazán borzasztó jelenet volt. Soha se lehet azt többé elfelejteni. A Piroska a fát dőngette, arca ki volt melegedve, homlokán az izzadság gyöngyözött.

A két fiú, aki nem tudta az erdőből a kijárást, így okoskodott:

— Menjünk a favágó felé. A favágó kivezet bennünket.

Buttlernek volt egy réz kétgarasosa; azt szánták a favágónak pálinkára.

Egyszerre kitárult előttük a jelenet. De milyen csodálatos ígésző az a sugár kis lány a fejszével, az a gyönyörű lilium termet ívbe hajladozva.

János gróf lábai a földbe gyökereztek. Idősebb volt Zsigánál, olvasgatott már egyet-mást az erdei nymphákról. Azoknak lehetett ilyen politúros fejszécskéjük.

A leány megrezzent a harasztuhogásra s amint szétnyiltak a gallyak, rémülten kiáltott föl, elejtven a fejszét: — Frida, Frida! Futni akart, de nem birt.

Zsiga legelőbb értette meg a helyzetet.

— Ne féljen kisasszony, — szólt hozzája

szeliden — hiszen mi nem bántjuk magát. (Közelebb lépett hozzá.) Hát ne fordítsa el a fejét, ne reszkessen. Inkább adok magának valamit. Nézze, kis tojások.

A gyermeki kíváncsiság győzött, odapillantott. A Bernáth Zsiga kezében öt pirinyó tojás volt, egy kicsit pirosba játszó, olyan szépek, mint a pettyegetett márvány; de nem lehet azt kimondani, milyen szépek voltak.

Piroska elmosolyodott, de azért nem mert a tojáshoz nyulni.

— No csak vegye el. (Odanyújtotta neki az egyiket.)

Piroska most már fölbátorodott és elfogadta :

— Igazán nekem adja ?

— Persze. Mert épen jó ; nem tudnánk elosztzkodni a pajtásommal, de így kettő jut egyre-egyre. Ugy-e kenyeres ?

Ezt a Jánostól kérdezte. Piroska is a Jánosra nézett. János elpirult fülíg és azt felelte zavartan :

— Ami engem illet, én a magam részét egészen odaadom a kisasszonynak, ha neki örömet okoz.

Oly jó, meleg hangja volt ennek a János fiúnak ; a leányka szíve megtelt hálával iránta.

— Nem, nem, a világért se fosztanám meg.

S hangja édesen csengett a fák között, a madarak vidám csicssergéssel feleltek neki a lom-

bok közül. De mennyi madár van itt! Piroska kezdte nem érteni, hogy mitől félt, mikor hát itt annyi madár van.

— Maga úgy-e a Horváth kisasszonya? Maga az a nagy szépség? — csintalankodott Zsiga.

— Én vagyok — felelte.

Olyan ártatlan volt még, hogy el se pirult, úgy ösmerte be.

— Hallottam már én maga felől. A béres-nénk beszélt eleget, aki azelőtt a magok kastélyában szolgált, de az azt mondta, hogy üveg alatt tartják. Tudja, mint a bogarakat Patakon a muzeumban. Mindig úgy képzeltem magát, hogy valami gombostűre van felszúrva, üveg alatt. (És nevetett hozzá a rossz kópé.) Azért aztán meg is ijedtünk a barátommal, hogy valami tündér, mikor itt láttuk fát vágni. És mért is vág maga fát?

— Mert rám parancsolta az apám.

— Ejnye, de furcsa apja van magának.

Közben János is közeledett s megszólalt:

— És úgy-e nehezen megy?

Szomorúan mosolygott.

— Nagyon nehezen. Mert nemcsak ki kell vágnom a fát, hanem el is kell vonszolnom odáig.

Balra mutatott a kezével egy tisztásra, hol már vagy tiz-tizenöt kivágott fiatal nyírfa hevert fonnyadt lombozattal egymás mellett.

János gróf csakugyan olvasott már mesét ilyen kegyetlen apárul. És annak is olyan vára volt.

— De reménylem, csak nem kell az egész erdőt kivágnia? — tudakolá János, ki nagy érdeklődést mutatott.

De azért a kis lány mindig a Zsigára nézett, ha neki felelt is. Pedig a János volt a szebb fiú, piros, hamvas arccal, nagy ábrándos szemekkel. Az álla még akkor sima volt, mint a leányoké, csak az ajka fölött mutatkozott már egy kis előrevetődő árnyéka a bajusznak.

— Oh dehogy — szólta Piroska nevetve és lehajolt a fejszéjéért. — Száz fát kell csak kivágnom s akkor vége.

János most odalépett hozzá, egész közel.

— Engedje meg, hogy ezt a mostani fát én vágjam ki maga helyett. Adja ide a kis fejszét.

Piroska beleegyezőleg hunyorított.

A fejszéért nyúlva kezével megérinté a leány újjait, az hirtelen elkapta, mintha parázs égette volna meg.

Most már aztán bezzeg máskép szólta a fejsze. Recsegett-ropogott a fa, kongott, zúgott, hasadozott. Aztán hogy illett a fejsze a kezébe, mert hát fiú. Olyan szép volt vele. Meg se izzadt, ki se pirult, csak úgy könnyedén ütögette, mintha porolná. Istenem, de erős lehet.

Még egy vágás, no még egy és a fa tompa zuhanással elterül a gyepen. Milyen hamar. Igazán csak játék.

Akkor aztán megfogták ketten a Zsigával, nem úgy, mint a Piroska szokta, vonszolva, hanem a levegőbe kapták, egyik a boldog végét, másik az ágas végét, szaladtak vele nagy csörtetéssel, míg nem oda értek és a többi holtak közé csapták, — akiknek mind meg kellett halni és még az utána következők is így halva jönnek egész százig és mind ez csak azért, hogy egy vén diófa életben maradjon. Már t. i., amelyikből az a koporsó készülne. . . . A fák történelmében is vannak hát olyan igazságtalan számárságok!

A két diák most elbucsúzott a kisasszonytól, aki szinte sajnálta már, hogy elmennek.

— Hát maguk igazán nem zshiványok? — kérde szeliden, nyájasan, de némi csodálkozással.

— Talán azt hitte?

— Engem mindig azzal ijesztettek, hogy az erdőn zshiványok vannak.

— Meglehet, hogy vannak, kisasszony, — szólt a kis Zsiga sértődve, — sőt igaz is, hogy vannak, de azok másképen néznek ki, szóval mi nem vagyunk zshiványok. Mi a szomszéd házában lakunk. Én Bernáth Zsiga vagyok, syntaxista, a barátom pedig gróf Buttler János, rhetor a pataki iskolában.

— Kár, — mondta naivul.

Buttler elmosolyodott.

— Hát inkább szeretné, hogy zshiványok legyünk?

— Inkább, — felelte a leány, a szemeit lesütve, — mert akkor soha se félnék többet a zshiványoktól.

Mire a nevelőnő előkerült fölbokkrétázott kebelével és koszorúval a fején, kezeit ábrándosan lógatva, már akkor hűlt nyoma volt a diákoknak.

— Ni, maga már kivágta a fát, el is vitte. No ez egészen derék. Szemlátomást erősödik, gyermekem. Óh, hogy fog a papa örülni.

Piroska épen szólni akart a diákokról (hiszen rendkívüli epizód volt az életében), de a nevelőnő csodálkozása tetszett neki. Az is jó, hogy az apa örülni fog. Hát hadd örüljön a szegény apa, inkább nem szól semmit. Mert az is megeshetnék, ha a diákokat említené, hogy Frida mindent kitalálna s azt mondaná gúnyosan: „Ah hát így vagyunk, kisasszony, a feladatot mással teljesítette; de szerencsére van itt még elég fa, tessék kívágni a következőt.”

Piroska tehát mélyen hallgatott az erdei jelenetről itt is, otthon is s estefelé a nagy harminc holdas parknak egész végéig sétált, ahol egy rozoga fal határolta el a Bernáth kerttől. Gondolta magában: „Odaát laknak a fiuk, de

sokért nem adnám, ha átláthatnék most, hogy mit csinálnak.” A kis madár-tojást amit tőlük kapott, nagy titokban elásta egy helyen a kertben, azt hitte, hogy abból is úgy fog onnan kikelni a kis madár, mint ahogy lesz a picinyke magból a viola virág.

Aztán megint egyformán folytak a napok egész héten, hol a nevelőnő, hol az apja ment ki vele délutánonként az erdőbe, hol mind a hárman. A leány csakugyan épült, erősebb lett, a kék karikák eltűntek a szeme alól s finom lehelletszerű pirosság vegyült az arc fehérségébe. Örült az öreg Horváth és nem győzte ismételtetni: Hja, a Medve nem bolond ember, érti a mesterségét. A Piroska piros lesz, mint a rózsa.

Egész szenvedélylyel ragaszkodott most már a doktor különös receptjéhez, sőt napról-napra vastagabb fákat jelölt ki a kicsikének; hadd izadjon, hadd fáradjon; az egészség is csak tőke; gyűjtsön belőle minél többet.

Türelmetlenül várta, mikor lesz még pirosabb, még üdébb, elevenebb, erősebb. Egy nap csak úgy unalomból megszámolta a kivágott fákat a tisztáson, épen harmincnégy volt. Nos, tehát még hatvanhat van hátra. Hm, milyen csodálatos a tudomány! Ki hinné azt, hogy ezekből a fehér fákból piros festéket lehet kicsalni az emberi arcra.

— De harmincnégy fa, — mormogta —

hogyan lehet az, hiszen még nem régen kezdtük? Ez egy kicsit sok. Ugyan, kisasszony, — szólt haragosan Fridához — nem tudja, mikor kezdték a kúrát?

— Épen ma egy hónapja.

— Az ördögbe is, harmincnégy napos hónapok nincsenek a kalendáriumban. Az lehetetlen, kisasszony.

— Bizonyosan tudom.

Elkezdték számítani a napokat, mikor volt itt az orvos, hát kisült, hogy harminc nap előtt. De levágott fa mégis harmincnégy van.

— Hogy lehet az, kis jószágocskám?

— Nem tudom, apa.

— Nem vágtál ki néha kettőt?

— Jaj, apa, az az egy is mindig sok volt.

— Talán valami fatolvajok, gallyszedő parasztasszonyok — vélte Frida kisasszony.

— Eh, bolondság! A fatolvajok elvinnék a kivágott fát. Azaz ki se vágnák, hanem vennének a kivágottból. Ha kevesebb volna a kivágott fa harmincnél, azt érteném, de így igazán rejtélyes. Sőt kitalálhatatlan. Nem gyanítasz semmit, fiacskám?

— Nem, apa.

— Ha babonás volnék, azt kellene hinnem, hogy valami hebehurgya tündéred van, aki így akar téged megsegíteni; mikor te otthon pihensz,

vágja helyetted a fákat, hogy a kemény fejsze meg ne törje puha kezecskédet.

Piroska arca kigyúlt vérvörösre. Ezer fában sincsen annyi festék. Látszott, hogy valami gondolat lopózott fejébe. Most már gyanított valamit. Csak a diákok tudnak erről. A diákok közül volt valamelyik. De ugyan melyik? Ugy dobogott a szíve, hogy azt hitte, kiugrik.

Ez a picinyke esemény igazi fejtörő nagy probléma volt a kastély lakóira nézve. Hiszen oly kevés történik velök. Az öreg úr különben is gyanakodó volt a Katica esete óta, s dús fantáziáját nagy mozgásba hozta minden kis jel. Piroska szórakozott volt s elmélázó. Ha a nevelőnő megszólította, összerezzent. Estenként sokat forgolódott, mozgott ágyában, míg elaludt, nappal a magányt kereste; egyedül bolyongott a kertben a patak mentén. Talán mindig az az egy kérdés kínoztta, hogy „melyik?” Oly szomorú volt vele és mégis oly boldog. S hogy megváltozott azóta minden. Másképen zúgtak a park fái, mást énekeltek a madarak; valami különös szellő suhogott a lombok között . . . és hogy csörgött, hogy fecsegett a kis patak, amely *onnan* folyik . . .

Egyszer csak mit lát rajta? Hát egy kis papirhajó úszik a vizen, viszi nagy mormogva színes kavicsok közt az erecske sebje, néha oda paskolja egy-egy kőhöz, néha még is akad, be-

fonódik valami vadszeder indába, de megint jön egy hab és kiemeli, úszik odább-odább s nini, a hajóban egy piros virág van, akkora mint egy kis gomb, szikrának híjják a kertészek, hogy nevet ott, hogy himbálózik . . . de jó neki, vajon hova utazik a szikra ?

Hopp, megállj, kis szikra !

A leányka lehajlik a víz fölé és elfogja a papirhajót. Kiveszi a szikrát a belsejéből, hát még egy papircédula is van mellette és higgyjen-e szemének, ez van rajta írva: „Jó napot Piroska kisasszony.“

A szikra hát megérkezett.

A leányka tapsol a kezével: Itt vagy kis szivecském, kis szikrácskám, édeském. Hozzám jöttél úgy-e, hozzám ? No hát, jó dolgod lesz, belenyomtatlak a kis imakönyvbe. Úgy-e, a diákok küldtek ? De melyik, de melyik ?

Megijedt, összerázkódék, mint a tetten ért bűnös, midőn a bástyáról egy ismerős hang szólítá :

— Kisasszony, kisasszony, az erdőbe !

Frida állt ott a bástyafokon felöltőkkel, kappal és ernyőkkel. Sietve rejté keblébe a szikrát és a kis papirhajót bedobta hirtelen egy bokorba, melyet cifrasásnak híttak ; hosszúkás késpengéhez hasonló, fehércsikos levelei voltak.

A lépcsőkön egy inas a kis fejszét hozta elébe :

— A fejsze ki van csorbulva, kisasszony, jó volna, ha útközben kiélesíttetnék a kováccsal, a mi köszörűkövünk elromlott, a fejsze pedig nem fog már. Tudja a kisasszonyka, melyik a kovács? Vagy én is elmenjek?

— Hát jőjön el maga is, Márton. És az apa?

— A tekintetes úr kiment vadászni, de az erdőben majd fölkeresi.

A kovács a falu végén székel, hogy semmit se gyűjthasson föl a szikrákkal, melyek néha az ajtón, néha egy lyukon át, mely szándékosan erre a célra volt hagyva a műhely háttérében, ömlöttek ki. A kovács, Apró Márton uram, nevezetes persona volt, aki sokat adott magára és foglalkozására. Általában az akkori kovács műhelyeket és kovácsokat nem lehet mai szemmel nézni. A kovács volt a legtöbbet tudó ember a faluban, utána jött tudásban a földesúr, vagy a pap és csak a legvégén ballagott a kántor vagy nótárius. A kovács műhely pedig pótolta a kaszinót és ujságot. A nagyobb földesurak, a falu mágnásai kipárnázott székeket tartottak maguknak a kovácsműhelyben s délutánonként, ha megúnták magukat, oda mentek öblös tajtpipáikkal szórakozni. A székeket kihordta az inas körbe a patkoltató oszlop körül s úgy ültek ott kevélyen pöfékelve, mintha a főrendiházban volnának. Az egyik szurtos kovácsinasnak nem

volt egyéb dolga, mint parázstüzet hozni, ha valamelyik pipa kialudt.

A kovács műhelyekben mindig voltak lovat patkoltató vagy kerékráfot forrasztó utasok, akik a nagy úton sok mindenfélét láttak, hallottak s azt a kovácsmester patkoltatás közben bizonyos elsajátított tehetséggel mind kiszedte belőlük, néha a tekintetes urak is beleszóltak, kérdezősködtek s véleményt cseréltek. Aki versatus akart maradni a világi eseményekben, annak nem volt szabad elhanyagolni a kovács műhelyt. Egy mai hirlap minden rovata idejött; a mulatságosak, a hasznosak és a tanulságosak. A gazdának jó volt tudni, hogy melyik vidéken milyen buza-termés volt és hogy fizeti az odavaló zsidó. A politikus kombinációt fonhatott abból a hirből, hogy a zabot nagyon veszik Erdélyben. A zab emelkedő ára háborut jelentett. A „napi hireket“ pótolták a különböző mulatságos esetek, melyeket a kocsi-javíttatók elbeszéltek nevezetes gyilkosságokról, pikáns házasságokról. Pozsonyban, aszongya, meghalt valami grófné, aki minden vagyonát, nagy kincseit a kocsisára hagyta; a másik patkoltató furmányos beszéli, hogy Szécsényben egy Szilassy nevű úrnál olyan hatalmas kosokat látott, akik megkergették a bikákat. Mindezeket jó tudni. Az embernek esetleg kedve szottyán olyan kosokat szerezni — vagy olyan grófnét.

Apró Márton uram épen a műhely ajtó előtt valami szürke lovon babrált valamit, lehajolva a lábaihoz, mikor a hölgyek oda értek.

— Piroska, ne menjen közel — inté a nevelőnő — mert valami szikra beleesik a batiszt ruhájába. Az pedig nagy baj lesz.

Piroska pedig gondolta: „van már az én ruhámban egy szikra és az nekem elég bajom.”

A Márton inas rákiáltott a majszterre:

— Hopsza, ugorjon fel majszter úr, egy kis munkát hoztunk!

— No, mit akar kend? — kérde az kelletlenül.

— Hát nem látja, hogy a nagyságos Horváth kisasszony van itt?

— Iszen nem vagyok vak — felelte a majszter flegmával.

— Hamar hát, élesítse ki kegyelmed ezt a kis fejszét.

— Nem érek most rá — felelte mogorván.

— Hogy hogy? Nem ér rá? — csodálkozott az inas.

— Egy beteg ló van a kezem alatt — magyarázta a kovács. — A kisasszony pedig egészséges. Hát az egészséges várjon, mert a beteg elsőbb.

A kovács nyugodtan kötögetett valami péppel megkent rongyot a ló hátsó ballábára, mert a lógyógyítás is a kovácsok mesterségéhez vágott.

Az inast szörnyen boszantotta a kovács udvariatlansága.

— No hallja, maga szépen becsüli meg a kisasszonyokat, akik ide alázkodtak.

— Hát minek alázkodtak ide? — nevetett a kovács. — Mi közöm nekem a kisasszonyokhoz, Márton drusza? A kisasszonyok nem hordanak a cipőiken patkót. Én a vas embere vagyok. S ők a vasat csak a derekukon viselik. De azt a vasat a szabó csinálja oda. Épen a szabó, ez a hitvány faj. Ez mer a vashoz nyúlni. Valóságos lealázása a kovács-mesterségnek. Semmi közöm a kisasszonyokhoz!

A nevelőnő szerencsére egy szót se értett magyarul, mert különben sértődve távozott volna innen, Piroska egy kicsit szepegett, s mint egy ijedt báránypók hátrált lassan-lassan egész az útra.

De a kovács általában nem volt rossz ember, csak a szája járt mindig ellenzéki irányban. Lepocskolt az mindent a világon, papot, bírót, felsőbbiséget, de megsajnálta egy megázott macskát s zord téli éjjeleken nyitva hagyogatta a műhely ablakát, hogy a verebek bemehessenek éjjelre melegedni.

— No, hol az a fejsze? — szólt oda, a lóval elvégezve dolgát. — Mit? Ezzel a kis fejszével a kisasszony szokott dolgozni? Hát meg vannak az urak habarodva? Jaj, lelkem galambom, nem olyannak való ez, aki ká-

vét iszik! Egyebe sem volt a szegény zsellér-embernek, csak ez a kis szerszáma — s erre is ráteszik a kezüket. Mondhatom bolond módi, akárhol szedték. A minap is itt járt a kis Buttler grófocska, hogy üssem nyélbe a szekercéjét, No, hát adja isten, hogy igazuk legyen, hogy ezentúl az urak vágják föl s aprózzák a mi fánkat. Ugy is ezer esztendeig vágtuk mi az övékét.

Az inas aggódva pillantott kis úrnőjére, ha megértette-e ezt a gonosz beszédet, s igen csodálkozott, hogy az örömtől sugárzó megdicsőült arccal áll ott. Soha se mondott még neki ember olyan édeset, mint a kovács, hogy Buttlernek fejszét csinált.

Tudta már, ki vágja helyette a nyíreket a Bernyésben. S mindent tudott ezzel. Egyszerre okos lett, ravasz lett, előrelátó lett, mert ezt az egyet megtudta, az első, az egyetlen nagy titkot . . .

Még erős is lett. Ma már semmi se volt a fát kívágni a Bernyésben. Úgy csattogott a kis fejszéje, hogy az öreg Horváth messziről meghallotta.

Mire odajött s részvéttel kérdezé: „Nem fáradtál el, pehelykém?“ az vigan felelte:

— Akár az egész erdőt ki tudnám vágni.

— No hála istennek. Ebből láthatod, kis szivem, hogy a munkában erő van.

— Hát te, apuskám, mit lőttél?

— Egy nyulat meg egy cigányt — felelte az öreg mosolyogva.

— És meg is halt? — kérde ijedten.

— A nyúl igen, hanem a cigány csak megsebesült. Gombát szedett a jámbor a csalitosban, és én valami feketét látok, zörren a bokor, puff, bolond fővel odalövék.

— Sírt-e nagyon szegény?

— Jajgatott eleinte, de aztán odaadtam neki kárpótlásul a nyulat.

— És megelégedett vele?

— Úgy látszik keveselte, de aztán megnyugtattam: „Lásd te bibaszt, sokkal rosszabbúl is üthetett volna ki, hogy te maradsz halva és a nyúl menekül meg. Azonfelül a nyúl nem kapta volna meg az elesett cigányt, ahogy most te megkapod az elesett nyulat.“ No ezt aztán maga is belátta.

Az öreg úr kedélyesen kacagott vadászka-landján. Különben is vidám, jóképű ember volt, értelmes szürke szemeiben valami sajtóságos pajkosság játszadozott. Csak a ruházata volt különös. Mondják, hogy az Andrássy grófokat utánozta. Az pedig nevetséges dolog. Mert azok sovány magas alakok, méltóságteljes járásúak, ez pedig egy kis pocakos emberke volt kurta nyakkal, kurta lábakkal. Goethe-féle kabátot viselt, a nyaka körül egy fekete selyemkendő

volt csavarva egész füléig, míg ellenben a nadrágja az akkoriban divatos gráci szövetből készült; az alapzat szürke volt s rajta a mintázat egy stajer vadász puskával, kutyával. Az embernek a lábszárai valóságos képtár voltak a sok egyforma vadász és kutya elől-hátul nagy látványosságot képezett, nem csoda, ha a falusi gyerekeknek mindig nagy örömet okozott, ha ebben a nadrágjában ment végig a nagy utcán. Sőt a helybeli írigy kutyák sem tudták megbámulni a nadrágra festett testvéreiket némi közbeszólás nélkül.

Frida egy szép vadrózsát talált ma s azt e szavakkal tűzte a Horváth gomblyukába:

— Ilyen lesz a mi Piroskánk hatvan nap múlva.

Horváth meghajtotta magát, ez a figyelem kedvesen lepte meg, a kisasszony keze után nyúlt és megcsókolta.

Általában ő is, mások is sokra becsülték Goethe egykori ideáljának leányát, mert épen akkoriban dühöngött javában Európaszerte a Goethe-kultusz. No, de ki is tombolhatta magát ez a kultusz, kivált a gouvernanteokon, mert alig volt egy a kontinensen, aki ne állott volna fölmenő ágon valami összeköttetésben a halhatatlan költővel. Különben is fránya gyerek lehetett ő excellenciája. Volt vagy húsz szerelmi viszonya és azonfelül ráfogtak még vagy ezret.

— Ad vocem hatvan nap — mondá élénken az öreg úr. — Jó, hogy említi. Megszámláljuk a fáinkat.

A fa megint több volt azóta hárommal, mint amennyit Piroska kivágott az utolsó megolvasás óta.

Horváth úr fölpattant ingerülten.

— Eh, ez mégis boszantó! Itt valaki garázdálkodik az erdőmben. Nézzék, megint kivágott három fát és ide rakta a többi közé. Ki lehet az és mit akarhat?

Egy kürt lógott a nyakán, zöld zsinóron, belefűjt. Az éles hang keresztül metszte a sűrű lombozatot és bejárta az egész erdőt. A madarak elnémultak egy percre, mintha találgatnák, „mi lehet ez“ s az erdő oly hallgatag, oly síri, ha a madarak nem csipognak, hogy szinte ijesztő. Kis vártatva visszafelelt egy másik kürt, az erdőkerülőé, aki jelentette ezzel, hogy hallotta és jön.

Egy negyed óra múlva ott állt puskával, csikos tarisznyával, gubában egy drabális természetű ember, a bajsza egész az álla hegyéig csüngött le.

— Istók, mi dolog az? — förmedt rá a földesúr, — valaki kivágja a növendék nyárfákat, mikor a leányom nincs itt és oda cipeli a rakásra.

Istók a fejét rázta:

— Az az egy már nem lehet, mert meghallanám a fejsze hangját.

— Már pedig ez így van, Istók, csak nem akarsz abban megcáfolni, ami egészen bizonyos?

Istók keresztet vetett magára:

— Akkor azt csak az ördög teheti, tekintetes uram, — felelte babonás ámulattal, — valami nesztelen pokolbeli szerszámmal.

— Az ördög? Miféle ostoba beszéd ez, Istók. Minek volna az ördögnek a fa?

— Hát, kérem alásan, csak kell, hogy vegye valahonnan a fűteni valót a katlanok alá.

— Szamár vagy, Istók, — nevetett rajta Horváth, — hiszen nem viszi el a fát. Aztán az ördögnek nem is kell, hiszen ott van a kőszén a föld alatt.

— No az már igaz, — hebegte Istók megnyugodva, — hánem azért mégis csak varázslat lesz a dolog, mert a paraszt hazavinné, ha kívágná. A parasztot én is ösmerem, a tekintetes úr is ösmeri, tudjuk róla, hogy hazavinné, de a gonosz szellemeket se én nem ösmerem, még talán a tekintetes úr sem, hát nem tudjuk a szokásaikat.

A köznép a század elején teljesen a papok befolyása alatt állt s be volt gubancolva lelke, erkölcse a babonában, mint az Ábrahám báránya az iszalagok közt. Épen tavaly nagypénteken történt a helységben, hogy egy ván-

dorló órást (mert akkor még vándor órárok jártak megigazgatni egész környékek óráit) két legény agyonvert a kaposi úton öt forintért, amit nála találtak. Az órás táskájában a műszerek közt volt egy darab szalonna is, amiből az egyik gyilkos legény falatozni kezdett, mire borzadva kiáltott rá a másik gyilkos: „Mit csinálsz az isten szerelméért, hiszen ma péntek van?” Mire az undorral dobta el véres kezével a kárhozatos ételneműt.

— Mindegy, — folytatá a földesúr, — akárki vágja is a fákat, Istók, de azt az egyet megmondom, hogy mától kezdve itt rejtőzz el, ne törődj az erdő többi részével és ha valakit megcsipsz, kötd meg, hozd hozzám. Mert ha csak egy fa dől el még itt tudtod nélkül, annak igen siralmas vége lesz rád nézve. Megértettél-e jól?

— Igen, megértettem, tekintetes uram.

Istókat akarta megijeszteni, de a kis Piroska sápadt el erre a parancsra. Istók csak a fejét vakarta és golyót, puskaport kért az urától, mert, mi tagadás benne, ő eddig a puskát csak disznek hordozta a vállán, földi teremtmények ellen elég volt a két izmos karja, de most ki tudja, miféle csodákkal és szörnyekkel léssen dolga és a golyó mégis csak golyó.

HETEDIK FEJEZET.

Hajók ha fel s le járnak . . .

Piroska a nagy örömből váratlanul fordult be a legnagyobb szorongatásba. Jaj istenem, a szegény Buttlert megfogják. Talán meg is lövi az a rettenetes bajuszú ember, az az Istók. Szűz Mária, szent anyácska, segíts rajtam, gondolj ki valamit helyettem! Érezte, hogy meg kell mentenie Buttlert. De hogyan? Kire bizza titkát? Inkább meghal, mintsem valakivel közölné. Ha talán irna neki? De ki vinné el a levelet? És aki vinné, az már kitalálna mindent. Megmondaná az apjának, kikiáltaná az egész világnak.

Alig várta, míg haza érnek, szaladt mingyárt a kertbe, a virágaival tanácskozni; azokkal is, amelyek ott nyiltak szerteszét, két sorban a gyalog utak mellett, de kivált azzal az egygyel, mely a keblében fonnyadozott, kivette onnan és sokáig nézte a szikrácskát, meg a kis patakot, mert övé az érdem, mert ő hozta a fehér hajóban.

Hej, ha az a hajó vissza tudna menni
Mit szólnál hozzá, te ezüstös patak?

A patak fecsegett-csevegett, felelgetett, de ki értené azt? Pedig bizonyosan jó tanácsot mondott. Letépett egy szegfűt, beledobta a vízbe. A kis habok összezörögtek körüle, fölemelték, de mit ér, ha mégis csak a régi úton vitték lefelé, lefelé, ki a kertből, el a mezőkre.

Arra jött most a kertész a gereblyéjével, meg a nagy ollójával. Egy becsületes német volt Kassáról — akit azért csapott el, mondják, az abauji főispán, mert a délszaki növény-palántákat a jeges verem fölé ültette el; maga az abauji főispán azonban azt állítja, hogy azért kergette el, mert a legfölségesebb virágait elküldözgette a szeretőinek Kassán. No hát ez nem olyan nagy baj; Horváth fölfogadta, ebből az egy bajból évről-évre gyógyítja az idő a kertészt.

Piroska megszólította:

— Kertész bácsi, úgy-e maga okos ember? (A kertész bólintott rá, hogy: igen.) Maga mindent tud. (Még erre is bólintott a kertész.) Meg tudná-e csinálni, hogy ez a patak ne arra folyjon, hanem emerre?

A kertész gondolkozott:

— Hát hogyan tudnám megcsinálni? Ha egy gáttal elrekeszteném a vizet, hát visszafordulna a medrében.

— No, csinálja meg !

— Minek ?

— Hogy lássam.

— Nem érek most rá játszani, kisasszonyka, meglát az úr és megharagszik.

— De ha szépen, nagyon szépen kérem. Összetette a kezecskéit.

— Nem tehetem most, majd vasárnap.

— De most szeretném (és toppantott a lábával, kis arcocskáját haragosan összevonta s kezét a csipőjére tette.) Forgós teremtetten, parancsolom. (Ezt a szakácsnétól tanulta a kicsike.)

A kertész szívéből kacagott, gyönyörködve nézte, milyen szép így.

— Ejnye hát még se fél tőlem ? Hát tudja mit, Müller bácsi, hozok magának egy kis zsák dohányt az apáméból.

Ez már több volt, mint amennyit egy kertész szíve megbír. Müller bácsit egy ludtojásnyi gyémánttal se lehet megvesztegetni, mert az csak kő, de a dohány más. Az plánta. A plánták pedig hozzá vannak nőve egy kertésznek a lelkéhez.

— Hát jól van no, kisasszonyka !

Hozott egy deszkát, összeszedett néhány követ és megépítette a gátat nagy ügyesen.

— No most már elmehet Müller bácsi.

A víz gyült, gyült a gátnál, valóságosan

nagyra növekedett. Amint észrevette, hogy nem mehet át, elkezdett zajlani, morgolódni, nyaldosta a deszkát, verdeste a partokat s széles hullámgyűrűkben ütődött vissza, aztán egyszerre csak meggondolta magát, hogy az okosabb enged és visszafordult; először csak kis darabon ment visszafelé, megállt makacsul odább, mintha mégis restelné. A szembe jövő víz meglökte egy kissé, de aztán az is visszafordult vele s megint mentek egy gondolatnyi darabon, míg végre valóságosan visszafelé folyt az egész patak.

Piroska most fölirta ceruzával egy cédulára: „Vigyázzon magára, ne menjen többé az erdőbe helyettem fát vágni, mert ott elfogják.“

Aztán elszaladt a hajóért, mely a sás közt volt, belegyömöszölte a cédulát és nyomtatékul rátett egy hófehér szegfűt.

— És most már eredj utadra, kis hajó! Szűz Mária anyácskám, segits neki!

Rátette a vízre, a víz sebbel-lobbal, andalító csörgéssel, csobogással vitte-vitte a Bernáthkert felé. Piroska pedig, mint ahogy egy bűnös a bűn színhelyéről, futott ahogy birt a kastély felé.

Eszébe se jutott az a borzasztó lehetőség, hogy az alatt az apja épen ott sétál a galgonya falak közt, melyeken a kertész nyeseget s kérdezi tőle: Nem látta-e a Piroskát?

— Odalent játszik a pataknál; épen most csináltam neki egy gátat.

— Gátat? Miféle gátat?

— Erővel azt kívánta, hogy fölfelé menjen a víz.

— Hm — dörmögte az öreg úr s ott hagyva a kertészt, indult a patak felé. Ni, csakugyan fölfelé megy a víz, s egy fehér papirhajócska úszik rajta. Mi az ördögöt talált ki az a kis fruska? És ő maga nincs is itt: Piroska! Piroska! — kiálta s ment szapora léptekkel egyenest a hajó felé.

János gróf tűkön ült ezalatt. Súgta azt az ő szive, hogy történik valami, vagy levelet hagyitanak át a falon vagy virágot (s ez jelenti az igent), ha semmi se történik, az jelenti a „nem“-et, ha pedig oda talál jönni a falhoz estefelé Apró Márton uram, a kovács, hogy egy sűrűbb rostélyzatot illeszsen a fal aljára, melyen át nem férhet papirhajó, ez azt jelenti, hogy az apa kezébe került a küldemény. János gróf egész nap ott őgyelgett a pataknál a fal körül várván a jeleket. Végre mit lát egyszer? Valami olyant, amire nem gondolt, jön a víz vissza, haragos mormogással, fehér tajtékot lökdösve a partokra. Sime a víz tetején nemsokára jön a fehér hajó is. János észrevette, szive repezett örömében. A hajó tetején egy fehér szegfű volt s a szegfű tetejére ráült egy bolondos méh.

Buttler elolvasta a levelet s kabátja gomblyukába tűzte a szegfüt. Másnap aztán, mikor a víz megint rendesen folyt, új hajót menesztett új levéllel. Köszönte a Piroska értesítését s megígérte, hogy nem megy többé a Bernyésbe fát fágni, hanem mégis elmegy arra, hogy bár messziről láthassa.

Harmadnap a Horváth-kertből érkezett válaszhajó levéllel. Meg volt magyarázva benne, hogy egészségi okokból kell kivágnia Piroskának a száz fát s csak magát csalná meg, ha valamely furfanggal kijátszaná az orvos parancsát.

S ez így ment most már napról-napra, levél ment, levél jött, csupa ártatlan értesítések jelentéktelen eseményekről, elbeszélnek az álmaikat, újságot is irnak egymásnak, „ma kinyílt a mi kertünkben az aloé“, „ma új kalapot kaptam Bécsből, olyan furcsa vagyok benne.“ A hajó meghozta rá a jámbor feleletet. „De szeretném benne látni. Most próbálom lefesteni képzeletből.“ „De szeretném magamat látni.“ Ez így ment vagy három évig, ha vakáció volt és ha a postillion d'amour nem makacskodott. Mert néha, kivált hév nyárban (épen mikor a vakáció volt) egyszerre kiszáradt a kis patak s elvágta az összeköttetést a két ábrándos lélek között.

Ezalatt csak ritkán láthatták egymást, leg-

feljebb a határban egy percre, ha Piroska apjával a mezőről jött. De ez is csak annyit ért, hogy a kis gróf elment mellettük és köszönt, az öreg úr biccentett a fejével, Piroska pedig elhalványodott. Társaságba nem vitte a leányát Horváth, Bernáthékkal pedig épen ellenséges lábon állt. Csak néha mentek a templomba. De még az istenük is más templomban lakott. Horváthék lutheránusok voltak. Ez pedig nagy válaszfal volt az akkori urak közt. Szerencse az országra.

Ha az *elaltatási* politika idejében a protestáns urakat is szívesen látták volna az udvarnál, vagy az udvarhoz szító nagy dinasztia főuraknál, ha azokkal is barátkoznak, ha becézgetik őket, mint a katolikusokat, ma szépen néznénk ki. De a protestáns nagy urak hála istennek hidegséget tapasztaltak az udvarnál, tehát visszavonultak a kastélyaikba s minthogy udvari politikát nem űzhettek, csináltak unalmukban nemzeti politikát, a kis protestáns urak pedig szintén nem kapaszkodhattak ösztönük szerint a katolikus mágnásokhoz, ahol disgrata perszonák voltak, beálltak tehát a saját rangosabb elégedetlen hitfeleikhez zajongóknak s táplálták azt a kis pislogó tüzet, mely negyven év múlva aztán egy hatalmas széláramlatban minden oltáron fellobogott, — hogy ne legyen többé a világ végéig eloltható.

Szóval Bécsben mindig ostoba politikát űztek. Ott csinálták Magyarországnak a vezéreket. Fölhíttak valakit ad audiendum verbumra, jól lekorholták, haza küldték. A Burgban élvezték az ilyen dorgálási jeleneteket a király tanácsosai. Azt mondogatták egymást közt: „Orrot kapott a császártól.“

Szamarak voltak. Nem orrot kapott az, hanem „vezéri buzogányt.“

Az öreg Horváth is a Prónayakkal, Radvánszkyakkal, a Zayakkal és a Keczerekkel tartott. Minden évben beutazta őket, tanácskoztak, terveztek, disputáltak, de az rendesen májusban volt, mikor Piroska egyedül maradt otthon, minél fogva a diák nem vehette semmi hasznát. Nem volt ő neki más patronusa, csak a patak.

A negyedik évben aztán hosszabbak lettek a levelek. János leirta a gondolatait, érzéseit, sóvárgását, boldogtalanságát. Piroska is erről irt. Nem csak az aloé nyílt már, de az ő szivük is. Megvallották egymásnak a szerelmüket s vitte a kis patak heteken át a fogadalmakat: „Szeretlek, szeretlek, siromig szeretlek.“ „Leszel-e a feleségem?“ „Csak a tied, senki másé.“ Végre az ötödik vakáción már nagy lett Piroska, szép, virágzó, karcsú hajadon, piros, mint a rózsa, üde, mint a hajnal. János gróf pedig kész férfi lett szép kis vékony bajuszszal, körszakállal — tíz hónap múlva már elvégzi a jogot s házasodha-

tik. A hajójáratok ezeket a kérdéseket szellőztették. Megírta, hogy a gyámja Fáy István, (akinek a felesége Bernáth leány) igen jó ember, már tud a dologról és hogy jövőre körülbelül pünkösd táján nagykorúsíttatja, s ezzel maga veszi át birtokait, hogy tehát nincs már semmi akadály, ami elválasztaná édes Piroskájától, csak még az ő apja, akit furcsa embernek ver a hír. Ha valami szomorítja az életét, hát az a gondolat: mi lesz vele akkor, ha az apja megtagadja kezét, vagy olyan talányokat ad föl, melyeket ő nem tud megfejteni? Se nappala, se éjjele emiatt, már két éve nem látták nevetni társai, „szomorú Buttlernek“ híjják a patoki lányok. A Horváth kertből érkező levelek váltig vigasztalták, hogy nem olyan zsarnok az öreg úr, amilyennek képzelik és hogy csak a nővérei iránti szeretetből mustrálta úgy a kérőket, mert jó férjeket akart nekik. Nagyon hátafárasztó volt ezeknek a leveleknek a hangja. Az egyikben ott ragyogott ez a mondás: „Ha pedig az apám bele nem egyezne, akkor is a tied leszek, követlek ahová viszel; elhagyom a szülei házat akarata ellen is te érted. Te csak írd meg, hogy akarod-e?“

János gróf erre visszafelelt:

„Nem akarom, szívem, mert én boldoggá akarlak tenni s az atyai áldás, ha megvan, nem látszik meg a boldogságban, de ha nincs meg,

— nem látszik meg a boldogság a szülei harag árnyékától.“

A vakáció legutolsó napján, mikor már úgyszólván befogott a kocsis, jött meg az utolsó hajó a válaszszal:

„Légy jó reménységgel, kedves János; húsvétig, mire megjössz, igyekszem apa szívét meghódítani s addig kigondolom a módot, miképen férhetsz hozzá te is. Apám szereti a klasszikus költőket, Ovidiust és Horatiust, ezzel nagy kedvében járhatsz, olvasgasd őket. Isten veled, gondolj reám sokszor, sokszor.“

Ez volt ennek az ábrándos szerelemnek a gyerekes története. Öt év alatt tízszer se látták egymást s csupán egyszer beszéltek az erdőben az első találkozásnál s mégis ismerték egymást a levelekből. Kitárult azokban egész lelkük s bár a hajócska nem bírta el nagy terheket, hosszú ömlengésekkel teleírt iveket, csak cédulákat, e rövid, ennél fogva átgondolt tömör gondolatok és üzenetek, melyeket egymással váltottak, otthon a szerelem melegén kiterjeszkedtek, megnőttek, egész kötetekké dagadtak, mint ahogy a lenyesett orgonaág lecsukott színtelen virága otthon a pohárban szétnyílik s hatalmas lilafürtjeit kibontja háromszor akkorákra.

Ma tehát, mihelyest leszállt a Dőryék hintájáról, mingyárt a régi lett, epedő türelmetlen szerelmes. A fák, a tárgyak, a hegyek, minden,

de minden ő rá emlékeztette, alig várta a délutánt, hogy lemelessen, édes mélézással lépegetett a Horváth-kert felé a patak mentén s aztán a nyilásnál elbocsátotta előre elkészített hajóját. Tudta, hogy odaát Piroska már várja.

„Megérkeztem. Emlékezz ígéretedre.“

Csak másnap remélt feleletet, mert a víz kicsi volt, egy egész nap kell, míg felgyülik a gátnál. Úgy is történt: a válasz másnap érkezett.

„Isten hozott! Látogasd meg apámat husvét másodnapján délután. Kérj meg tőle. Majd meglátjuk a többit.“

Nevezetes három nap volt ez a diákra nézve; hogy hát minden eldőlt husvét másodnapján. Lehetséges-e, én istenem? Nehezen várta a döntő órát és mégis fázott tőle. Mert hátha azt mondja az öreg úr, hogy „nem“ és a reményt is elveszi tőle. „Ejh, a reményt el nem veheti — bátorítá magát — a remény megmarad még akkor is. Voltak pillanatai, amikor szerette volna kitolni a terminust, de nem lehet, mert Piroska így kívánta, hát így lesz. Egy kicsit gyáva természetű volt. Nem egyszer kellett magát megbiztatnia husvét másodnapján, midőn a Horváth-kastélyba indult lassú, bizonytalan léptekkel, nagy szivdobogással. „A macska fél, de én nem félek.“ Szépen meggondolta, mit fog mon-

dani, hogyan kezd, de mire a váracs kapujához ért, egyszerre szédülni kezdett a feje s látta, hogy a kastély tornya elkezd sebesen forogni, aztán lehajítja magát az épület tetejéről, leugrik a bástyákra, onnan a kertbe pottyan és szalad, szalad már messze a mezőn, a szintén szaladó zöld buzák után.

Vissza akart fordulni azon a cimen, hogy rosszul érzi magát. De szabad-e neki visszafordulnia? Egy Buttler grófnak? Soha. Még ha a fejét levágnák se. Megerősíté magát e gondolatban s mint egy Mucius Scaevola, kezét kinyújtá a kalapács után, mely láncon csüggött le az ajtóról. Most már bátor volt és kemény. Csak az elhatározásokhoz nem volt lelki ereje, inkább tervezni szeretett, de ha bent volt a cselekedetben, többé nem hátrált. Nehezen vált meg a félelemtől, mint valami kedvenc ruhadarabjától, de ha egyszer levetette, többet nem ismert rá.

Háromszor-négyszer kopogott a kalapácscsal, mire megjelent Márton inas és a kémelőlyukon felösmervén őt, bebocsátotta.

— Itthon van a tekintetes ur?

— Itthon van, tessék hozzá befáradni.

Az inas egy szobán vezette keresztül, mely tele volt mindenféle görebekkel, gépekkel, reortókkal, ez volt az öreg kémiai laboratóriuma. A másik szoba az írószobája. Épen irt

valamit, de rögtön abba hagyta. A ludtollat a füle mellé szúrván, sietett a jött eleibe, meg-
rázván annak mindkét kezét nyájas barátsággal.

— Én Buttler János vagyok.

— Igenis, igenis — mondá ez szaporán.
— Van szerencsém ösmerni a méltóságos gróf
urat látásból és igenis örülök, tessék helyet
foglalni és megmondani nekem, hogy mivel
szolgálhatok, igenis.

János gróf elpirult egy kicsit, aztán elkezdte
kerülgetni messziről, amint otthon kitervelte,
hogy voltaképen egy igen kényes, fontos do-
logban jött, de másképen is már régen óhajtott
volna megismerkedni a „kedves urabátyjával“,
mert azt hallotta, hogy nagy kedvelője a poezis-
nak, Horatius Flaccusnak és Ovidius Nasonak,
akiket ő is szeret.

— Hm, tehát Ovidius Nasot szereti, azt
hittem, hogy . . .

— Oh, én minden poétát imádok — foly-
tatá hévvel Buttler — és már régen tettem
volna tiszteletemet, ha nem félek attól, hogy
alkalmatlan vagyok.

— Oh, a világért sem, a világért sem. De
lássa, a prózairók se megvetendőek. Igenis, a
prózairók. Az egyikben azt olvastam tegnap,
hogy a megaraiak segílyt akartak kérni a
lacedemoniaktól, mert éheztek s küldöttjeik meg-
jelenvén Spártában, szónokuk gyönyörű be-

szédben igyekezett szomszédjaikat meggyőzni, hogy a rossz termés folytán segítségükre szorultak, igenis egy nagyszabásu beszéddel . . . Melyet meghallgatván a lacedemoniak, ekképen válaszoltak: „Menjetek haza jó emberek és mondjátok meg otthon, hogy küldjön a nemzetségtek más követeket, mert a ti beszédetek oly hosszú volt, hogy mire a végére jutottatok, elfelejtettük az elejét és közepét és azt is, hogy mi van benne.“ Mire hazamentek az üzenettel a megaraiak hosszú orral és hetek múlva jövének új követeik ezzel a mondással: „Semmink se termett, éhezünk, segítsetek rajtunk.“ Megvetőleg szólt oda egy spártai: „Ejh, minek az a sok fecsegés! Elég lett volna, ha az üres tarisznyát fölmutatjátok“ . . . Hát igenis, igenis. Elég lenne talán, ha méltóságos uram öcsém is ilyes valami tárgyat mutatna . . .

Nohát ez volt a legkönnyebb. A Piroska arcképe ott függött a falon. Az első hosszú ruhájában festette le egy vándor-piktor.

Gróf Buttler vakmerően oda mutatott a falra.

— Igen is értem, igen is . . . Ön a leányom végett jött, igen is.

— Szeretem őt, — mondá az ifjú egyenesen, mély bensőséggel.

— Úgy? Tehát nem Ovidius Nasot, hanem őt . . . igen is őt. Nos, ez eddig egészen rend-

ben van, de hát audiatur et altera pars, hát hogy vagyunk a leánynyal? Igen is.

S egyszerre megkomolyodott, szigorúra vált az arca.

— A kisasszony is szeret engem.

— Honnan gondolja?

— Tudom.

— Honnan tudja? (Élesen nézett a szeme közé, mint egy kriminális bíró.)

— Hát elmondok önnek egy titkot. Már öt év óta leveleztem vele és megirta a leveleiben.

— A hajókon? — kérde az öreg közbösen.

— A hajókon, — dadogta a gróf meglepetve, hogy Horváth már tudja azt.

— No, hát az nem ér semmit, — kacagott föl az öreg úr kedélyesen, — mert én is elmondok önnek cserébe egy titkot, — hogy azokon a hajókon én leveleztem öcsém urammal öt év óta.

Buttler gróf hátra tántorodott és elhalványult.

— Lehetetlen az.

— Igen is, nem lehetetlen, mert úgy van. Piroska leányom egy betűt se tud ezekről a levelezésekről, igen is. Ha meg akar ön győződni, lépjen ide.

Fölvette a levél kéziratát az asztalról, me-

lyet akkor hagyott félbe, midőn Buttler belépett s oda tolta szeme elé. Mintha mennykő sújtana a Buttler szívébe. Megismerte, hogy ez az irás jár a hajón, ezek a szép, finom gömbölyű betük, ámitják már öt év óta.

NYOLCADIK FEJEZET.

Piros rózsza, fehér rózsza.

Mig szive vonaglott a fájdalomtól, szemeiben a harag villáma gyúlt ki.

— Uram, tekintetes úr — szólt lázasan, tompán, szinte hörögve. — Ön cudar játékot űzött velem évek óta, ezt számon kérem öntől.

Orrcimpái remegtek, arca elsápadt s tekintetében vészjósló fény lobogott.

Horváth gyönyörködve nézte, hogy milyen szép férfi így. Mért is nincs egy ilyen fia!

— No, no, no, fiatal ember — mosolygott fölényesen, jupiteri nyugalommal. — Ön túlságosan heveskedik, igenis, de nem vehetem rossz néven, mert juvenus ventus.

— Semmi ventus — vágott közbe Buttler gróf gúnyosan. — Ön nemes ember lett, nemes emberek pedig még ősz haj alatt sem intézhetnek el ilyesmit latin közmondásokkal.

Az öreg Horváth még csak a szemével se hunyorított.

— A nemes emberek, igen is, de a nemes embereknél vannak még magasabb skálák is, fiatal úr, például a nemes apák, igen is. Hát én apa vagyok s midőn azt láttam, hogy valaki a leányom szívéhez akar férni, meglehetős romantikus úton . . . csergedező patakok, bokrétás hajócskák, igen is . . . nos, akkor jogom volt így gondolkozni: Hm, a leányomat akarod tőlem elrabolni, hát állok elébe és megösmerlek előbb, hogy ki vagy, mi lakik benned.

A fiatal gróf lehorgasztotta finom, hosszúkás fejét, jeléül annak, hogy ez az argumentum nyomta le.

— És én öt évig leveleztem, bele élve magamat egy gyermekleány lelkületébe, egy agastyán eszével és tapasztalataival incselkedtem önnel, vagy is te veled, édes fiam, mert hiszen csak nem akarod visszaszíni a per tut, amelyre egymást följosogítottuk a levelekben?

A gróf fölszisszent e tréfára, annyira bántotta, de még se szólt, várta lázasan kóválygó fejjel, mi fog következni.

— Öt év nagy idő, édes fiam, kiismertelek teljesen. Az volt az eltökélt szándékom, hogy legkissebbik leányomnak magam választom a férjét és én téged választalak, igenis.

Mind a két kezét feléje nyújtotta szeretettel és megölelte, János gróf szomorúan nézett rá, mintha nem értené az egészet.

— Mordíztom adta, hát mi bajod? Mért vágsz olyan savanyú arcot, mintha a füledet haraptam volna le? Hát így néznek ki a ki nem kosarazott kérők, mi?

— Egy egész világot rombolt ön össze, — felelte János gróf végtelen bánattal az arcán, — és én most már attól tartok, hogy céltalan utat tettem ide és bocsánatot kérek . . .

— Lári-fári! Hát Piroska? . . .

— Óh, ő alig ösmer engem, hiszen ő végre is egy másik kisasszony, egy idegen és semmi esetre sem az, akivel én ösmerős voltam, akinek a lelkét, egész lényét éveken át mintegy átöntöttem a magam lelkébe.

— Ne légy fantaszta, édes öcsém. Ami megtörtént, az megtörtént. Ezen már csak egy módon lehetne segiteni.

S jóízű mosoly játszott az öreg dereses bajsza körül.

— Hogyan? — kérdé az ifju gépiesen.

— Ha engem vennél el feleségül, igen is, de tudom, hogy ez a modus vivendi se tetszik neked.

De már erre János is elmosolyodott.

— Aztán, látod, az igaz, hogy nem a Piroska levelezett veled, de az is igaz, hogy ő akart veled levelezni. Az első hajót, melyen a cédulát küldte, hogy ne menj többet a Bernyésbe, mert elfognak, ő maga tette fel a vizre,

én észre vettem az uszó hajót, kihalásztam és átírtam az üzenetet tudtán kívül a saját írássommal, őt pedig, elkerítvén a kertnek azt a részét, ahol a patak foly, nem bocsátottam soha többé oda.

— Hát azt hiszi bátyám — kérdé János gróf élénken — hogy nem idegenkednék tőlem?

— Ha hiszem-e? Hát bolond vagyok én, hogy évekig levelezek egy diákkal, a magam passziójából? Hiszen azzal az erővel, a kassai püspökkel is korrespondeálhattam volna, aki okosabb ember és nekem atyámfia. Tudtam azonban, hogy a leány szeret.

— Ah, istenem, ha igaz lenne — sóhajtott föl János.

— Mibe akarsz fogadni, hogy igaz?

— Hogy lehetne azt megtudni?

— Ugy, hogy megkérdezzük.

— De mikor?

— Most mingyárt.

— Itt én előttem?

— Előtted.

— Nem, nem — tiltakozott a gróf. — Mingyárt meghalnék, ha azt mondaná, hogy nem szeret.

— Ejh, halnál az ördögöt!

S ezzel kinyitott egy ajtót, végig lehetett látni egy egész sor szobán.

— Piroska! — kiáltá. — Gyere be, gyere be!

Egy perc se mult, dehogy, egy félperc se, dehogy, inkább egy egész örökkévalóság elmúlt; midőn végre ruhasuhogás hallatszott a szomszéd szobában. János gróf valami felsőbb természeti parancsnak engedelmeskedve behúnyta szemeit, érezte az üditő áramot, mely velejött, bizonyosan a szoknyácskáinak a csapkodása okozza azt a hűs szellőt, érezte a napfényt, amint a leeresztett zöld zsaluk bordáin át hosszú, arany vásznakat nyujtott be.

Aztán megcsendült egy édes hang:

— Itt vagyok, apácskám, mit parancsolsz?

Most egyszerre fölnyitá szempilláit és ahogy látni vélt azelőtt behúnyt szemmel, most azt hitte, hogy nem lát a nyitottakkal.

Csak úgy a ködön keresztül, látományszerűleg, állt ott az ajtóban Piroska, de mintha nem is volna eleven, csak úgy a képe szállt volna alá a falról és az ajtó lenne most a rá-mája. És az öltözete is más most. Egyszerű karton ruha van rajta, de milyen jól áll neki, aztán fehér kötény és a ruha újja felgyűrve a könyökén túl, a két cseresznye-virág szín karja lelóg lankadtan, mintha el volna törve, még a feje is lehorgasztva, a nyaka is eltörtnek látszik, de mégis olyan gyönyörű — hogy lehetetlen ránézni.

— Hittalak, szivecském, mert egy komoly dologról kell most határoznunk. Gyere ide közelebb. De micsoda különös öltözetben vagy?

Végig pillantott magán, a kötényén, a kezein és olyan piros lett, mint a bibor, aztán gyorsan kezdte legyűrni a ruhaújjakat a karjaira.

— Künn a konyhában pepecseltünk a Fridával — rebegte — és nem tudtam, és . . . Oh Istenem . . .

— No, mi az? El akarsz szaladni? Ohó! Nem oda Buda, gyere csak, gyere . . . Így ni, hozzám!

Megállt az apja háta mögött, fölágaskodott egy kicsinyt, hogy állát az apja vállára akassza, így csak egy kevés látszott az arcából s e bástya mögül vetett titkon egy pillantást a vendégre.

— Hát találđ el, mért van itt most nálam Buttler gróf?

— Nem tudom, apácska, nem tudom — szólt csöndesen, fojtott hangon.

Buttler előre lépett, gépiesen, gyámoltalanul, mint az alvajáró; a száját kezdte mozgatni, érezte, hogy mondania kell valamit, de az öreg úr leintette.

— Majd megmondom én, igenis. Feleségül akar elvenni. No, úgy-e bámulsz? Hát már most én azt mondtam, tőled függ, ha szereted,

menj hozzá, ha nem szereted, ne menj hozzá. Ime, felelj neki szived szerint!

A leány ösztönszerűleg lekapta a fejét, mintha egy spanyolfal mögé kuporodna le. Az öreg válla mögött láthatatlan maradt.

A beállott csöndben a szívek dobogását lehetett hallani.

— No ne légy gyerek, felelj hát!

Összeszorítá az ajkait és hallgatott. Csak a vén óra ketyegett a falon és a pondus járt lustán, lassan ide-oda.

— Ejh no, még se felelsz? Aztán mit bujpsz ide a hátam mögé? Nem kuckó az én hátam, Eredj, most már haragszom.

Az ablak felé lépegetett, mire a leány fedetlenül maradt, mint mikor egy gyenge virág mellől elveszik a karót. Olyan furcsa érzés, hogy úgy magánosan van, egészen egyedül . . . reszkető lilium ilyenkor a kevély lilium.

Gépiesen ment az apja után s fejét, oda szorítá a mellére.

— Jaj, úgy szégyenlem, de úgy szégyenlem, — szólt elhalón.

— Hát talán nem határoztad még el magadat? Gondolkozási időt akarsz?

— Nem.

— Mit nem? Hogy nem határoztad el magadat, vagy hogy nem akarsz gondolkozási időt?

— Nem tudom, nem tudom, — hajtogatta álmodozón.

Az öreg úr türelme szakadni készült, ráncok gyülekeztek a homlokára.

— Oh te kis gyáva lélek, milyen asszony is lenne még belőled? Még gyerek vagy. Igazán magam is belátom, hogy még korán van ez a dolog. És ez is egy válasz; ha szeretnéd Buttlert, erőt vennél a szégyenkezéseden, mert, lásd, a szerelem erősebb a szégyenlősségnél. Végeztünk. Elmehetsz, ha tetszik, a szobádba . . .

De a leány görcsösen tapadt apja kebléhez. Aztán egyszerre csak átölelte a két karjával a nyakát és kezdte a nagy fejét lehúzni a saját szájához, amire az öreg dörmögött valami olyasfélét, hogy a gránit fülbevalójával megkarcolta.

— Csak ebben a ruhában szégyenlem úgy magamat, — súgta neki.

— He he he he, — kacagott föl édesdeden az öreg. — Oh, csacsi, kis csacsi (és megcsókolta a kis csacsi száját). Hogy azt mondja, csak ebben a ruhában szégyenli magát. Oh, Éva, Éva, te bohókás Éva! Micsoda bolondságokat oltottál a nemedbe. Hát eredj, no, öltözz föl, ahogy tetszik; aztán megállj csak, nem is szükség felelned; ha szereted Buttlert, legyen a hajadban piros rózsa, ha nem szereted, fehér rózsa.

Erre aztán kisurrant Piroska. Buttler fölsóhajtott: „Nem jön az már vissza.“ A harmadik szobában megcsendült valami pajkos dal, amit akkor hoztak Párisból:

A grenoblei kapu fáján
Egy kis veréb csiripelt ebéd táján
Tra la! Tra la
De furcsa kis veréb vala.

Aztán mindig tovább-tovább, elmosódva hallatszott a dal, míg végre elhalt.

Az öreg úr a pipáját szortyogtatta, aztán tömte, Buttler pedig szóvalán álmódzásba merült. Hol remélt, hol nem. Szédítő gyorsasággal nyargaltak fejében a gondolatok. Most öltözik, most kapcsolják föl a fűzőjét, most adják föl a szoknyáját, most küldte el a szobalányt, hogy hozzon hamar egy rózsát az üvegházból. De milyet mondott? Fehéret-e vagy pirosat? A szobalány már tudja. Boldog szobalány. Türelmetlenül nézte óráját. Milyen sokáig nem jön. Talán el se jön, csak beüzeni az inastól, hogy a feje fáj.

— Hát mikorra gondolnád a lakodalmat?
— kérdezte közben az öreg, hintázva a nagy hosszúszerű pipát a levegőben, hogy a tapló nagyobb tűzre gerjedjen.

Buttler fölrezzent:

— Tetszett valamit mondani?

De e közben már kialudt a nyirkos taplós az öreg megint a tűzkővel kezdett bajlódni,

ami olyan komoly foglalatosság, hogy nem tűri meg az érdeklődés elágazását.

— E pillanatban nyílt meg az ajtó s belépett a szobába Piroska. De milyen nagy volt a meglepetés, mikor szakasztott abban a ruhában jött vissza, amelyikben elment, — csak épen hogy a hajában nevetett egy piros rózsa.

— Hát ez az a remek toilette? — támadt rá az öreg fejcsóválva.

— Igen, apa, mert elhoztam a legyezőmet.

Ah, a legyező! No persze. Ez hiányzott neki. Hogy el lehet amögé bújni, kecsesen, szemérmetesen, jobban, mint az apja válla mögé. Ej lám, a legyező, ez a csuf, álnok kis fegyver. Ez adja meg a bátorságot. Most már egy csepp se volt félénk, — vagy legalább lehetetlen volt észrevenni.

— Ah, asszonyok, asszonyok! — kiáltá az öreg, szemeit tréfásan az ég felé emelve, — milyenek vagytok!? Tehát fegyveresen jöttél? És a nyilatkozatot is hoztad, de mint szépítő csecsebecsét a hajadban.

Aztán Buttler felé hunyorított vidáman.

— Látod mit mondtam. Eredj most már, csókold meg a menyasszonyodat.

Buttler megdicsőült arccal tántorgott hozzá, mintha ittas lenne, a leány maga is egy lépést tett felé, lehajtotta előtte, odanyujtotta a fejét kissé fátyolozott hangon szólva:

— No, hát vegye el a rózsáját.

Buttler remegő kézzel húzta ki abból a gyönyörű lenhajából.

— Köszönöm.

És megcsókolta azt a helyet, ahol a rózsza volt. Feltűzte gondosan a gomblyukába. Mire a leány odahajtott a fejét, ahol a rózsza most van.

Az öreg pedig megint hintázta a pipáját a taplóval és megint megkérdezte :

— Hát igenis, igenis, mikorra gondoljátok a lakodalmat ?

KILENCEDIK FEJEZET.

A nagyasszony gálában.

A lakodalom? Ki bánja azt! Az a szomjúság még csak útban van; az csak holnap, holnapután jön meg . . . Most még boldogok az egymás nézésében, ha a kezüket egymáséban tartják, ha a kis karton szoknya megérinti a János lábát, ha egy hajszál leoldódik a frizúrából és János gróf sajátkezűleg visszaigazíthatja. Most még ez mind kimerítetlen, cukros csemege. Hát még az a sok kérdés és az a sok édes és ravasz felelet. De csak olyan ravasz, hogy a két napos macska is átlátna rajta.

— Emlékszik-e, mikor a kis madártojást adták az erdőben?

— Óh, hogy ne? Hiszen akkor szerettem meg.

— Lássa, én is akkor.

— Igazán?

— Hát nem hiszi?

— Hiszem, hiszem. No inkább hiszem, csak ne vágjon olyan bús szemeket.

— Úgy? Nem tetszenek a szemeim?

— Dehogy. Hisz nem azt mondtam.

Mindent szeretnének tudni, mindennek utána járni. Mint mikor a gyermekek a vízben turkálnak s minden színes kavicsot megnyalnak, hogy nincsen-e cukorból.

— Aztán mit gondolt, kis Piroska, mondja meg, mikor meglátott?

— Hát eleinte azt gondoltam . . . Mit is gondoltam? Hát azt gondoltam, hogy locsolni jött?

— Az igaz, hiszen ma locsolni kellene. Akarja?

— Mit gondol? Hiszen az nem szokás az izék . . . hiszen tudja . . . az ilyenek közt.

— Igazán csak a locsolásra gondolt, de lélekre, Piroska, nem sejtett semmit?

— Igazat mondjak?

— No mondjon! — esengett lágyan, csöndesen János gróf.

— Hát gondoltam, hogy mit akar.

— Tehát sejtette, hogy szeretem?

— Hallottam a kovácstól.

— A kovácstól? Hogy lehet az?

— A kovács mondta, hogy maga ott köszörültette a fejszójét, amelylyel a fákat vágta helyettem, ez hatott meg.

— Én hát fejszével kerestem meg a kenyere-
remet, mint a napszámosok.

— Mit? — biggyeszté el az ajkait Piroska
durcásan. — Hát kenyere vagyok én magának?

— Dehogy, maga a mézes kalácsom, — de
én boldogságot akartam mondani; bocsássa meg
a nyelvbotlásomat.

Szóval ezt a sok dolgot mind tisztázni kell
előbb, közbe-közbe megneheztelni, duzzogni,
pörölni, kibékülni, a legkedvezőbb földi ese-
ménynek tartani, ha az öreg úr lehajlik a száz-
fiókos almárium legaljára, hogy ott új csutora
után hajkurászson; azalatt nem néz ide, könny-
nyen sikerülhet egy kis merénylet. S ha egy-
szer ezt a mézet megkóstolta valaki, az már
azontúl el van veszve az okos dolgokra nézve.
Eddig egymást nézték, egymás tekintetét keres-
ték, kölcsönösen barangolt lelkük e mélységek-
ben, egymás pirulásán, halaványulásán éldeleg-
tek; most jön a második stádium, most már
az öreget lesik, az öreg úr a fő, mikor néz
felre, mikor tekint ki az ablakon felhőket kons-
tatálni. (Ostobaság! Vannak is most már felhők!)
A harmadik stádium akkor áll be, mikor beáll
az este, a lefekvés órája és szépen el kell bu-
csúzni, nyugodalmas jó éjszakát kívánva, haza-
menni, a Piroskát pedig ott hagyni. Hát ez az-
tán a szekatura! Első nap még csak hagyján,
hanem már a második napon kezd valami láza-

dási hajlam csirázni a lélekben. S milyen gyorsan nő ez a plánta! Hogyne: hiszen a szerelem napja süti. A bűbajos helyzet tűrhetetlen állapottá fajul és — most ugrik ki már az a kérdés, hogy mikor lesz a lakodalom?

Hát mikor legyen? Junius végénél nem lehet hamarabb, mert addig a jogot kell végezni, hogy kész ember legyen János gróf. Hiszen voltaképen pünkösdkor is meglehetne az esküvő, de milyen furcsa lenne, hogy a Piroska férje egy diák, ő maga pedig egy diákné. Még tán pasquilt is írnának rájuk a pataki tógátusok. Igaz, hogy akár el se menjen többé Patakra a jogot végezni, mert egy Buttler kész ember a tudomány nélkül is, kész ember, mikor születik, de mit szólna ehhez Kövi professzor, aki annyira szereti Buttlert? És a gonosz tógátusok erre is megcsinálnák a versezetet. Mégis csak hadd legyen a lakodalom junius végén, Péter Pál napján.

Ebben állapotok meg. Persze még addig sok víz foly el a Latorcán, de sokat is kell elvégezni. Már most mindjárt tömérdek tennivaló szakadt a nyakukba. Értesíteni kellett levelekben a rokonságot, megrendelni Kassán, Bécsben tömérdek encse-bencsét a kelengyéhez. Egy csatlós mindjárt másnap lóra ült, hogy a hirt megvigye Fáy Istvánnak, a Buttler gyámjának, Patakra, ki is ékes epistolákban válaszolt úgy a

menyasszonynak, mint a vőlegénynek, küldvén nagy meglepetésül Buttler János grófnak a már előre kieszközölt és a fiókban tartott nagykorúsítási engedélyt, azonfelül a saját beleegyezését és atyafiságos üdvözlét; ő maga is jönne személyesen húgocskáját megcsókolni, ha a köszvényes lába nem kötné az ágyas házához, így azonban küldi a hires smaragd nyakéket, melyet a Buttler grófnék mint menyasszonyok szoktak megkapni a vőlegényeiktől. Ez a násfa — jegyzé meg a post scriptumban — egykor a XII. Károly svékus király anyjáié vala és az mondatik felőle, hogy kiváltképen való szerencsét hoz a viselőjére.

Ugyancsak ez a csatlós volt megbizva, hogy Patakon bemenvén a Bujdosó Mihály ötvösmester boltjába, onnan két vastag arany karikagyűrűt hozzon, egy nagyobbat és egy kisebbet.

Egy másik csatlós is nyeregbe ült a Buttler úrfi levelével. Bozosra szólt a levél a Buttler tisztartójához, hogy pénzt, fáradságot nem kimélve, azonnal hozzá lásson a kastély és a park kicsinosításához, mert junius végén odajön és állandóan ott marad lakni. A kertész pedig ültessen sok virágot, mert olyan is lesz vele, aki a virágokat szereti. Különösen úgynevezett szikra-virágokkal kell bevetni a fák között nagy területeket. Valamint ne feledkezzék meg a tisztartó úr a tóru sem, amely kitisztítatván, új

halakkal láttassék el. Nemkülönben célszerű volna, ha tisztartó úr kontaktusba bocsátkozván párdényi uradalmi tisztartómmal tettes Nogáll Ferenc urammal, valamint erdélyi uradalmaim prefektusával, tettes Gábor József urammal, ahol számos fülemilék vagynak, hogy azok részben a bozosi parkba áttétessenek és ott szépen énekeljenek, stb.

Horváth majdnem halálra nevette magát e levélen, melyet az új gazda megmutatott neki.

— No, kíváncsi vagyok a fülemiléidre, miképen tétetnek át és fognak-e szépen énekelni. Hanem ami a tavat illeti, ott még elmulasztottál valamit a parádéból. Heliogabalus császár, mikor házasodott, rózsaojjal töltetett meg egy egész tavat, úgy, hogy félmérföldnyire szagos volt az egész környék.

— Én is megtöltessem?

— Bolond vagy. Hiszen annyi rózsaojj most nincs is a világon, egész vagyondod rámenne, meg az enyim is a tetejébe.

Már három napja volt boldog ember János, már a levelek is talán mind megérkeztek a címekre, amelyeket Horváth küldött szét a rokonoknak a szerencséről és még mindig titkolózott Bernáthéknál. Végre elérkezett az utolsó nap, holnap reggel már indulni kell Patakra; az asszonynéni már sütötte az útipogácsát meg a libát a tarisznyába és még mindig nem tud-

tak semmit. János eléggé restelte, de félt a kellemetlen pillanattól, tudta, hogy Bernáthék menynyire nem kedvelik a rozsolis-főzőt, hogy tizenkét év óta nem érintkeznek egymással.

De mindegy, anélkül még se mehet el, hogy a jó öregeknek ne szóljon. De miképen adja elő, hogy minél kisebb keserűséget okozzon s minél simábban átessék rajta. Nagy ravaszul besompolygott hát a konyhába, ahol a nagyaszszony foglalatoskodék, (épen ebben a szent percben ütötte pofon a mindenest, aki egy kis csirkére rátaposott és megölte.)

— Épen nektek sütöm a libát, fiacskám. Ez az egy nőtt meg csodálatos módon előre és szépecskén meghizott, a vesztére. Ha még egy pár napig hizlalhatom, sokra viszi, de hasztalan, a professzorok nem várnak. No nézd meg, milyen szépen pírul bent a rurában.

— Köszönöm asszonynéni, de nem vagyok kíváncsi.

— Tudom lurkó, mert Olasz-Röszkén Dőryéknél kiszálltok ügye és nagy trakta lesz? Csak aztán bele ne habarodj abba a csinos leányba.

— Túl vagyok én már azon, asszonynéni.

— Mit mondasz? — kapta föl a fejét a nagyaszszony.

— Azt mondtam, hogy nem szeret már engem az asszonynéni.

— Ej, ej, édes fiam, hogy mondhatsz olyat? Mindjárt a szemed közé loccsantok valamit ezzel a varecskával!

— Rám se néz, asszonynéni, — nyöszörgött ravaszúl János gróf.

— Már hogyne néznék rád, édes fiam? Hiszen most is rád nézek.

— De fogadni mernék, hogy a kezemet már három napja nem látta.

— Mi? Talán megütötted a kezedet?

— Nem látta, hogy mi van rajta?

— Talán pokolvar?

— Nem bíz az, hanem nézze csak édes nénike.

S ezzel mint a dicsekvő gyerek, kinyújtotta a jobb kezét, melyen ott csillogott a családi rubinköves pecsétgyűrű mellett egy sima karika.

Bernáthné kezéből kifordult a főzőkanál, szemeit ijedten meresztette a látományra.

— Kinek akarod azt adni, hé?

— Ezt már csak a halálnak. Ezt már kaptam.

— És kitől, he?

A csalafinta János csak mosolygott.

— Találja ki a néni.

— De nem találgatom én édes fiam, hanem úgy rád hányok ezzel a poroló-pálcával, ha mindjárt meg nem mondod, hogy olyat még nem kapott eleven gróf. Hát ezért neveltelek és szerettelek én gyermekkorod óta?

És egyszerre elöntötte édes, jóságos szemeit a könnyápor.

János gróf most már elkezdte a kezeit csókolni, hogy megengesztelje. Majd odahajolt a füléhez és megsugta a kedves nevet, amelyben benne van az ezüst arany csengése, a drágakövek villogása és a világ minden melódiája: „Horváth Piroska, Horváth Piroska.”

Az asszonynéni szótlanul intett, hogy kövesse a szobájába. János szinte meghökkent, hogy talán le fogja térdepeltetni — valami fahasábra, mint azelőtt, mikor kicsi volt.

— Beszélj el mindent, hogy történt, — mondta ridegen, szinte kevélyen.

János elbeszélte mindent, elejétől egész végig mindent, mindent.

— És ez már három napja volt?

— Igen, néni.

— És azóta tudtál hallgatni?

— Hiszen elég baj volt az nekem, mert a szegény Piroska el akart ide jönni, de én nem mertem szólni maguknak.

— Nem helyesen tetted. Mert ha a hóhér leányát veszed is el, ha egyszer a tied, akkor az enyém is. És hozzám akart jönni szegényke?

— Igen.

— És mit mondtál neki?

— Hogy félek, nem látnák szívesen.

— Mit, ezt mondtad? — pattant föl haragosan és fölszakította az ajtót. — Panna! a fekete selyem ruhámat!

— Csak nem akar elmenni . . . oda?

— De épen és pedig mingyárt és el sem jövök, míg el nem hozom.

János gróf ámulatlan tekintett rá, az asszony-néni-e az, vagy talán — hiszen minden csodában hitt már — az a szelid asszonyi alak elevenedett meg, akinek a képe a bozosi kastély falán lóg, aki mikor meghalt, egy élő hozott a napvilágra, magát ő érte a halálnál beváltotta.

Bizony csak a Bernáthné nagyasszony volt, de János gróf mégis összetévesztette s valami szent és titokzatos erő kényszere alatt a nyakába ugrott.

— Mamácska, oh mamácska — suttogta és megnedvesedett a szeme.

A nagyasszony pedig csakugyan gálába vágta magát, szépen megcsinálta a divatos wuklikat fölvette a selyem ruháját, meglocsolta a zseb, kendőjét rózsavizzel, fölrakta a gyémántos kösöntyűket, a fekete gyöngy fülbevalót, melyekről az a hír volt, hogy csak a brittek koronáján vannak ilyenek. Aztán megparancsolta a huszárnak, hogy négy lépésnyire vigye utána a fekete csipkés mantillát és katonásan lépjen, soha se maradván sem távolabbra, sem nem jutván közelebbre, mert hogyha eltévesztenéd ilyen-

olyan eb fajzatja, ezzel a parazollal hasítom a fejedet két egyenlő részre.

A nagyasszony amilyen egyszerű volt otthon, olyan dáma tudott lenni, ha akarta, hogy a Hofburgba is beillenék.

Csak várta, várta János az ambituson, hogy előjön a Piroskával, de már az uzsonna ideje is elmúlt, még mindig nem mutatkozott. Ugyan mit tud ott csinálni annyi ideig? A nap is kezdett immár leszállni. Nevetve szaladgált a nagyasszony vödrökben kirakott leanderein az imént, de már elmegy, nem várja tovább . . . S ez olyan furcsának, természetellenesnek tetszett Buttler előtt, hogy a nap nem várja meg a Piroskát.

Közben előkerült a mezőkről az öreg Bernáth a Zsigával, persze mindgyárt a nagyasszonyt tudakolták.

Mit feleljen nekik? Lehetetlen eltitkolni az igazat.

— Biz az elment a Horváthékhoz.

— Megbolondult? — kérde az öreg Bernáth kurtán.

— Dehogy; én bolondultam meg, kedves bátyám.

És most még egyszer el kellett mondani a nagy titkot, hogy eljegyezte Horváth kisasszonyt; most másodszor már nem is esett nehezére (mindent megszokik az ember), sőt az

igazat megvallva, valóságosan tobzódott a részletek kiszínezésében.

Az öreg úr kevés szavú volt, csak ennyit felelt az egészre :

— Ejnye, canis mater !

A Zsiga fiú azonban majd hanyat esett a nagy álmélkodástól.

— De hiszen ez mesébe való. És én ebből semmit se vettem észre ! Előttem is mindent eltitkoltál. No megállj, te alamuszi !

— Bocsásd meg, kedves Zsigám, de magam is úgy jöttem bele, mint ahogy az alvajáró följut valahogy a torony tetejére.

— Nos, és adott-e föl valami talányt az öreg Horváth ?

— Volt egy, de ő maga fejtette meg. A kerti patakon, kis hajókon küldöztem Piroskának leveleket s ugyanigy küldött ő válaszokat öt évig. Most mikor szerelmet vallottunk egymásnak, ezen az alapon állítottam be az apjához. Képzeld megrökönyödésemet, mikor az öreg úr kijelenti, hogy ezekről a levelezésekről Piroška semmit se tud, mert ő, az apa, levelezett velem öt év óta, csak azért, hogy leánya jövőendő férjét kiismerje.

— Ejha, — motyogta az öreg Bernáth. — Aki ilyen jó apa tud lenni, az nem lehet dibdáb ember.

Megkapta ez a részlet ; sehogy se hagyta

nyugodni. Fölkelt a párnás karosszékből, melynek oroszlánkörmökön álló lábához mindig oda volt támasztva a messzelátó, hogy erről a magaslatról, ha kedve van, megláthassa künn a mezőkön szanaszét dolgozó jobbágyságot. Fölkelt és föl s alá járt az ámbituson, morgott, disputált önmagával, néha hallani lehetett egy-egy hangosan kiejtett félszavát.

„Igazságos“ Bernáthnak hitták a vármegyében. Kevély volt erre a névre. De éppen azon tűnődött: megérdemelte-e mindig? Nem volt-e túlságos igazságtalan ez ellen a Horváth ellen?

Végre jött a nagyasszony, Piroska nélkül, vig volt, eleven, friss volt, mint a halcsik, oly fürgén, könnyedén szaladt föl a lépcsőkön a ropogó szoknyaiban, akár egy tegnap hozott menyecske.

Az öreg Bernáth eléje tipegett, enyelegve, mintha semmit se tudna.

— Hol jártál, anyókám?

— Kertek alatt, apókám — felelte vissza a gyerekek ismeretes versecskéjét travestálva.

— Mit láttál, anyókám?

— Hát azt láttam, apókám, hogy mi mind a ketten nagy szamarak vagyunk.

— No, no és miért?

— Hogy azt a kedves, megenni való Horváth családot elhanyagoltuk, kigúnyoltuk, megvetettük, ahelyett, hogy egy életen át kiélveztük volna.

Minthogy épen ezen rágódott az öreg táblabíró is, nem szerette, hogy az asszony is fölhozta, mit szól bele valaki hosszú hajjal az ő titkos gondolataiba? Sietett a kérdést eltaszítani maga elől.

— Ej, ej, anyjuk lelkem, hát még mit tapasztaltál?

— Azt, hogy a mi Zsigánk egy nagy mafla, mert el hagyta vinni az orra elől, ami legdrágább, legszebb, legbecsesebb nőtt ezen a környéken, ahol ősidők óta minden termés jáva a Bernáthoknak szokott jutni.

Ezen aztán nevetett az öreg is, a fiatal Zsiga is, csak János gróf feszengett, nyugtalanodott, míg végre nagy félénken megkérdezte: hogy hát a „termés“ miért nem jött el?

— Mingyárt eljön, megígérte, csak azt mondja, átöltözik és megeteti a madarait. Itt fog uzsonnálni minálunk. Hej Örzse, Panna, Borka egy, kettő, három! Forralj hamar fiam egy lábas tejet! Te pedig nézd meg van-e elegendő pörkölt kávé? A szép csészéket szedd le az almárium tetejéről és a világos damaszk abroszszal terítsd meg az asztalt a Rákóczyné-szobában. (Oda csak a legbecsesebb vendégeit vezette be a nagyasszony.)

Maga is térült-fordult, futkosott almáriomtól almáriomhoz, onnan az éléstárba, mindenütt volt valami különösség eltéve, itt egy csomag-

ban piskóta, a kamarában néhány fűrt szőlő, egy szekrény alján finom cukorkák a híres bécsi udvari cukrásztól, Nelweisztól valók. Lónyay Mihály uram küldte harmadéve az aranylakodalmára.

Ide-oda való futkosásában összejött az apókával is, épen az ebédlő küszöbén keresztezték egymást, majdnem föltaszította a nagyasszony, amiért aztán engesztelésül megsimogatta futtában az ősz szakállát. „No hát ne haragudj, vén mizimázi és békülj ki azzal a becsületes jó Horvátthal!”

Az öreg haragosan lökte el a nagyasszony simogató kezét:

— Ugyan ne avatkozz! Mit tudod te azt?

— Hidd meg pedig, jó ember és örömet okoznál ennek a János gyerekek is.

— Hiszen csak ne főzte volna azt a rozsolist — morgott az öreg úr.

— Hát olyan nagy bűn rozsolist főzni? Lám én mennyi kotyvadékat főztem életemben és mégis szeretsz.

— De te nem csaltál vele.

— Dehogyan. Mikor beteges voltál, borju hússal csináltam meg a káposztatölteléket s vajjal főztem a csíkot; mikor kérdezősködtél, megesküdtem, hogy zsirral van.

— Jó, jó, azt hiszed, nem ismerlek. Képes volnál az embert megmérgezni.

Ezzel csak azt nyerte, hogy a nagyasszony elpityeredett, könnyen eltört az ő mécsese, ezt most már meg kellett reperálni, nehogy kisírt szemekkel találja a szép vendég, akit várnak.

— Csak legalább ne sirj. Mert azt nem tudom nézni. Tudom a ravasz politikádat. Jól van, hát majd meggondolom ezt a Horváth dolgot.

Csakugyan jött a Piroska nem sokára a Frida kisasszonynyal s az öreg úr úgy viselkedett vele, hogy az anyóka szíve repesett örömeiben: „milyen jó ember az én uram.“ Az asztalnál ő töltött neki vizet, ő emelte föl a leesett asztalkendőjét, ő mulattatta mindenféle történetekkel, nem is engedett vele mást beszélni, — úgy, hogy János gróf elkezdett a végén dühbe jönni: „Ugyan hát ne vegye már el a menyasszonyomat egészen.“ Mire aztán megpuhulni látszott az öreg úr és alkudozásba bocsátkozott a Jánossal, hogy átengedi egy csókért, de persze azt a Piroska adja. Buttler gróf nagy húzavonák után kiutaltványozta az egy csókot a kincstárból és Piroska se volt engedetlen, régi mód szerint átfonta két habkarjával az öreg úr bozontos fejét és egy kiadós csókot cuppantott a piros orcájára.

De még most se vonult el, a lehetetlen öreg úr, dehogy vonult, egyre Piroska körül legyeskedett, zsámolyt hozott a lába alá, megmuto-

gatta neki mindenféle ritkaságait, elmesélte neki azoknak a történetét, Mária Antoinettenek egy csontra festett arcképét, mely nagyon megtetszett Piroskának, nyomban odaajándékozta neki:

— Nagy örömet okoz, hugocskám, ha elfogadja.

Aztán előcipelte a Rákóczyné ott felejtett vállfűzőjét és erővel fölpróbálta Piroskának, már persze a ruhája fölé, de úgy is nagy volt.

Ez pedig olyan foglalkozás volt, hogy egy király is ritkán élvez ilyet (ilyet csak a szabó élvez gyakrabban), hozzáérni a fölséges idomokhoz, megérinteni a vállacskát, ott babrálni a nyaknál, meg a csipőknél, azon a szűzies derékon. Buttler a száját harapta, ha eszébe jutott, hogy az öreg úr neki engedhette volna át ennek a fölpróbálási ötletnek a helyszínen való foganatosítását; ő nem adná egy uradalomért, az öregnek ellenben nem ér semmit. A nagyszony azonban még se állta meg, hogy tetetett haraggal meg ne fenyegetse: „Ej, ej, te vén kujon.“ Amire az apóka szemei úgy villogtak, úgy csillogtak, mint valami ócska, ráncos bőrtokból kivilágzó két gyémánt gomb.

Ugy eltelt az idő mindenféle bohóságok közt, hogy észre se vették, csak mikor az inasok az égő gyertyákat hozták az asztalra. Ettől aztán megijedt a Frida kisasszony, hogy már túllépték a szabadságukat. Minélfogva az egész Ber-

náth család fölkerelkedett és haza kísérte a vendégeket, de Piroska mellől az öreg úr még most sem akart tágitani, ő nyújtotta neki a karját, Zsigának meg Jánosnak Frida kisasszonynyal kellett megelégedniök. János folytonosan zsörtölődött az úton :

— Itt van ni, az utolsó este is elmúlt és még csak hozzá se juthattam a menyasszonyomhoz.

Már teljesen sötét volt, a lány elé siető Horváth föl sem ismerte a kíséretet, csak mikor szemben álltak. Egy darabig habozva nézett egymásra a két öreg úr, a nagyasszony azonban egy haragosat intett hatalmas parancsoló szemöldökével, azt talán még a sötétben is megértette Bernáth, s most már hirtelen odanyújtotta a kezét Horváthnak :

— Jó estét, szomszéd !

— Jó estét, — viszonzá amaz halkán, szinte félénken.

De itt megszakadt a társalgás, s Buttlernek alkalma nyílt Piroska mellé osonni és a kezét maga kezébe venni ; mintha egy meleg, puha fészekbe nyult volna.

— Igen sokszor irjon, — sugta neki a leány.

— Szép idő lesz holnap, — törte meg most a csendet az öreg Bernáth az égre nézve, hol a csillagokat gyujtogatta ezer ponton egy láthatatlan erő, — a diákjaink elutazásához.

Piroska sóhajtott. Horváth gépiesen ismételte :

— Igenis az elutazáshoz.

— Megint árva leszek — folytatta az öreg Bernáth melancholikus hangon, — megint nem lesz fiam.

— Minden nap, — egészítette ki Piroska az előbbi parancsát.

— Nekem sem sokáig lesz leányom, — felelte az öreg Horváth.

— Igaz, igaz, — jegyzé meg a gőgös öreg nemes megcsukló hangon, — neked se lesz.

S ez a „neked“ hogy csengett ez a neked a levegőben s hogy cirpelt, zizegett rá ezer prücsök, millió bogár a kapu előtti buja növényzetben. Hús áram futott át a gallyak közt és összekopogtatta őket, mintha az ősök csontjai mozdultak volna meg, de valójában csak a természet érezte a rendkívüli eseményt, hogy a száz vitézlő apák ivadéka per tu szólitotta a rozsólisfőzőt.

TIZEDIK FEJEZET.

Tóth uram pletykázik.

Elhangzott a sok nyájas „jó éjszakát“, aztán becsukódott a kapuajtó, csak még egy pillanatra nyúlt hátra egy kis kezecske fehér keszkenővel. Ez a Jánosnak szólt. Volt olyan ügyes, hogy villámhirtelen lehajolt, megcsókolta a kezecskét, kikapta a fehér kendőt, s élvezte egész hazáig az illatát. Otthon a vánkosa alá tette, s az a kendő adta föl neki a témákat az álmodáshoz; eszméket iszen adhatott az álmhoz, és adott is, de időt nem adhatott hozzájuk. A kendő idehozta kis úrnőjét és a kis úrnő meg az álmodó uraság együtt éltek egy kis kunyhóban, Piroska ebédet főzött, ő pedig a tüzet rakta a tűzhely alá és amikor tetszett, akkor csókolta meg a szakácsnétEgyszer aztán kész volt az ebéd, János gróf beült az asztalhoz, felkötötte az asztalkendőt nyakába és várta a leveses tálat — hát csakugyan kinyílt az ajtó. És úgy tetszett neki, mintha nem

Piroska hozná a leveses tálat, hanem egy vén boszorkány áll meg előtte; ráordít dühösen: „Mit keres maga itt?”

— Hát felkölteni jöttem, kérem alásan.

Megrázkódik, fölpillant, hát se nem Piroska, se nem boszorkány, hanem András huszár hozta be a reggelit és hogy tessék hamar felöltözni, mert már fognak. A Zsiga úrfi már füttyörész az ambituson.

Szomorú biz ez, de csak mégis el kell indulni. A kocsi csak Olasz-Röszkéig viszi őket, ott leszállnak Dőryéknél és onnan másnap gyalog mennek Patakra. Kár volna a lovakat fárasztani, mikor ő nekik is jó lábuk van. Így szól az öreg Bernáth utasítása.

Áztán az is milyen szerencsétlenség, hogy köd van. A Horváth-kastélyt eltakarja. Pedig bizonyosan ott állna az ablaknál Piroska. De hát köd van és a Buttler családon átok fekszik.

Bizony az egész úton bús, pedig eloszlik a köd apródonkint és a nap is fényleni kezd. Milyen fiatal még ez a nap így áprilisban. Csak csiklandoz, csak játszik, sziporkázik, de nem éget. Egész gyerek még, aki nem veszi komolyan a dolgát. Még a hidegnek is hagy némi beavatkozást. Ő is süt, az is csipdes. Ő maga kicsalja délben a gyümölcsfa fehér virágait, erre jön éjjel a hideg és az is megpróbálkozik a fehér festékjével, rá fencseli a deret a

fákra. A fák pedig jó, hogy nem tudnak panaszkodni, mert nem lehet tudni, kit szidnának jobban, a napfényt-e vagy a hideget; — hogy melyik a csalfább.

Ezeket a borus gondolatait osztatgatta útközben Bernáth Zsiga.

— Min búsulsz kenyeres? Ha én a helyedben volnék, ujjonganék.

— Neked más természeted van. Látod, engem ijeszt a jövő. Mintha valami megdöbbentő, valami ijesztő volna benne. Úgy tűnik fel sokszor, mintha egy sötét hegy készülne rám omlani.

— Pedig csupa rózsaszín minden körülötted. Képzeldő vagy, ez az egész.

— Aztán, látod, nem tréfa dolog Piroskát elhagyni, nem is képzeled, mennyire szeretem.

— Hiszen nem választ el tőle tenger, akkor jöhetsz, mikor akarsz. Most már független úr vagy. Addig azonban élj a valóságnak, minek a bolond ábrándozás? No mingyárt Röszkére érünk s iszunk estére egy nagyot az öreg báróval. Már látszik is a kastély!

Valóban kibukkant a kanyarodónál a Dőrykastély rozsdavörös fedele a hatalmas jegenyefák között.

— Te, mit gondolsz, miféle leány az a Dőry Mariska?

Gróf Buttler vállat vont.

— Én semmi különöset nem leltem rajta.

— Mintha valami titokzatos volna a lényében.

— Nem tudom . . . meglehet — felelgette Buttler szórakozottan.

Lelke Piroskánál kóborgott, próbálta magával hozni, be-behúnyta szemeit, hogy képzeletben előállítsa, de mikor már kész volt a kép, vagy egyet tüsszentett Zsiga (oh de prózai ez a Zsiga), vagy zökkent a szekér és megtocsozott a kocsikerék valami kátyuban, vagy a kocsis csendergetett hangosan ostorával és összeomlott az egész bájos alak.

A vidék se érdekelte Jánost. Pedig hangulatos tájakon jöttek, völgyeken, dombokon, erdők, nádasok mellett. (Hallod a szárcsák hangját, János? Tik, tik, tik.) Most a *Hegyalja* bontakozik ki, úgy fest messziről a sok fehér szőlőkaróval, mint egy megspékelt óriási nyúlgerinc.

Az öreg kocsis hátrafordul és elbeszéli, hogy mikor ő a Benczúr-ezredben szolgált, erre vonultak egyszer Kassa felé, a generális, gróf Kláris (gróf Larisch), e helyre érve, egyszer csak rákiáltott az ezredre: „Tisztelegj!” s nosza a legénység megcsinálta a nagy parádét a hegynek, mintha maga a császár lenne. De ér is az annyit, mint egy császár!

Vigan röpült a négy ló, úgy vitte a kis

csézát, mint a pelyhet — midőn egyszerre csak kilépett oldalt a pagonyból egy fekete posztós alak s ismerősen integetett a kalapjával.

— Bonum mane praecor.

— Hahó! hó! Hisz ez a röszei korcsmáros, aki a csirkéért nem fogadott el pénzt. Álljon meg, Istók bácsi!

A négy ló megállt a gyeplőrántásra. A diákok nyájasan üdvözölték Tóth uramat.

— No, üljön föl, — invitálta Zsiga — haza visszük és legalább beszélgetünk útközben. Én majd átülök a kocsishoz, úgy is kedvem szottyant a lovakat hajtani.

Tóth uram megtörülgette szerényen a bajuszát s keleties lassusággal fejtette ki, hogy ami a felülést illeti, nem volna ellenére, fölötte fáradt lévén, minthogy a szomszéd faluból kutyaagol, a szekere felültetvén az asszonyt, a gyerekeket, a két sógornőjét, meg azoknak a rajkóit, az utolsó már csak a saroglyába fért, de még se fogadhatja el a szives meghívást, mert ő nemes ember és jurat in verba magistri, tartja azt, amit a megboldogult tekintetes Dókus Pál uram, a nemesek kapitánya, szokott mondogatni: „arról ösmerni meg a nemes embert, hogy se többet, se kevesebbet nem akar mutatni, mint amennyi“, melyeknél fogva a világ minden schmukkjáért se ülne föl egy négylovas kocsira; holtig arról csúfolnák.

— No az igaz lehet, — hagyta rá Zsiga úr, sőt még az Istók kocsis is, az utóbbi megjegyezvén :

— Hanem ha talán hozzám felülne. . . . Mert abban aztán nincsen semmi.

Az már más, a kocsis mellé, azt már teheti, aminthogy föl is kapaszkodott oda, fejfel féloldalt fordulván, hogy az úrfiakkal beszélhessen.

A fogat minősége jelezte a nemesek rangját, előkelőségét az arisztokratikus megyékben. Különben is minden valami egyebet jelezett, mint ami volt. Az emberek bele voltak bolondulva a symbolumokba. Erdélyben a kürtők symbolizálták a rangfokozatokat, volt két füstű, egy füstű és körülfüstű familia, amint két vagy egy kémény volt a kúrián, vagy csak úgy a zsupfedelen át szivárgott ki köröskörül, ahol nyilást lelt a konyha füstje. A szegény tót megyékben a fák után igazodott el a földi nagyság mércéje ; a báró Révayak, Justhok hársfák, fenyőfák alatt ültek, azoknak csak árnyék kellett ; a Lehoczkyak, Rakovszkyak diófát tartottak, mert ez adja a sok árnyékot és egy kevis gyümölcsöt is ; a kisebb familiáknak ellenben szilvafájuk volt, aki adja kevis árnyékot, de sok szilvát. Sajnos, ezekből is csak hetet engedélyezett nekik a fukar köztudat.

Zemplénben, Szabolcsban, Ungban fogatok

határoztak. A Bernáthok például négy lovas familia voltak. Egy Bernáth sokszor ment gyalog, de két lovon soha se ment. Az derogált volna. Két lovon a Fodorok jártak, a Bóthok, Oroszok és Zsitkovszkyak.

A lovak a rangot ábrázolták, nem a vagyont. Meggazdagodhatott például a két lovon járó nemes ur is, még ménese is lehetett, de azért még az első két generáción legalább, míg egy elért hivatali rang, szerencsés nexus vagy mozzanat közbe nem jön, csak két lovat illet befogni: a négy ló miatt nagyon megszólnák. Stréber, svihák még akkor nem volt. Csak egy-egy ide vetődő lengyel úr képviselte ezt a genret.

Persze a négyes fogatokban ismét érvényesülnek árnyalatok. A Barkóczyak négy pejen jártak, a Perényiek négy feketén, a Sztárayak négy csődörön, a Waldsteinok, Majláthok mindenik színre, marokra, járásra négy egyöntetű paripán, amelyeken rögtön meglátszik, hogy ezerből vannak megválogatva. Ez a mágnási jelleg. Ellenben utálatos lenne, ha Szerencsyek, Csathók, Bernáthok is ilyen parádéval rukkolnának ki. A négy ló dukál nekik is, de annak a megválogatása már valami felsőbb, előkelőbb dolog. A Bernáthok négy lova csak úgy pongolán, nagyjából vág össze, van a' közt sárga kanca, fekete herélt, egy marokkal magasabb,

az ostorhegyen egy ficánkoló vasderes; szóval minden ló egy külön egyéniség és hogy még patriarchálisabb legyen, az egész lócsalád együtt van, a kis csikó is ott poroszkál egy csenge-tűvel a nyakában, az anyja után.

— Hát van-e valami jó újság azóta, Tóth uram?

— Bizony nem igen van — szólt a vendéglős elgondolkozva — ha csak azt nem vesz-szük, hogy az anyósom meghalt azóta.

— Ugyan?

— Épen husvét napján. Ma aztán osztoz-kodás volt a testvérek közt, onnan jövök.

— Volt-e nagy örökség?

— Csöppen valamicske, de persze több volna, ha a betegségében körülötte lehetek, így azonban a papunk környékezte meg és a tem-plomra hagyta a nagyobb részt. Azt mondja nekem, mikor haldokolt: „Ne haragudjatok, gyermekeim, hogy istennek hagytam némelye-ket a lelken kívül is, azért tettem, mert az ő ajándéka volt mindenem.“ „No — mondok — mami nem illik pedig az ajándékot vissza-adni“ amire egyszeribe úgy elrántott az ágya mellől a plébánosunk, mintha ott se lettem volna.

— Az itteni plébános? Az, akit a Dőryék-nél ismertünk meg a multkor?

— Igen, az, mert a szomszéd község csak

filiale. Sima, ravasz emberke és átkozottul csinos legény, vagy püspök lesz a vén napjaira, vagy ördög. Ámde most már nem jár a Dőryékhez. A főbíró úr kiadta neki az utat. Úgy látszik, nem jól tanította a baronesset.

— Hát a nemzetes asszony csirkéi megnőttek-e már?

— Föl ám, fölcseperedtek szépecskén, de mi haszna, ha nem ehetnek belőle, mert már harmadnapja két pandur lesi az úrfiakat a faluvégén az országútnál, hogy ha akarják, ha nem, a Dőry-kastélyba vigyék. Dehogy szorulnak maguk a feleségem főztjére, — ámbár most magam se ajánlanám, mert a könnyei belepotyognak minden ételbe, mióta az anyja meghalt; én csak megeszem, mert az ura vagyok, de idegen ember nem kénytelen vele.

— Tehát itthon vannak Dőryék?

— Itthon mindig, nem jár most azokhoz senki, hanem mintha készülődnének valamire, nyolc vagy tíz napig dolgoztak ott éjjel-nappal kőművesek, asztalosok, ácsok, kovácsok.

— Talán a kisasszony megy férjhez?

— Nem hallani semmit. A francia asszonyt is elküldték.

— Úgy? Hallod János? Madame Malipau már nincs ott.

— Nem baj, — jegyezte meg Buttler, — helyettesíthette magát. Ott van a csimpanz.

— Ah, a majom! Kicsibe múlt, hogy ott nincs. Mert azzal is mi történt? Különös egy eset. Hát a szomszéd házban ott laknak az Izsépyék, két vén kisasszony, meg az öreg úr. Az egyik kisasszony, az Anna, hálósobája ablakában egy idő óta minden reggel egy kinyílt rózsát találtak. Ki lehet, mi lehet? Elterjedt a faluban a hír, valaki udvarol Izsépy Annának! No, kutya szive lehet. Maga Anna kisasszony se nem eszik, se nem alszik, tükön ül a boldogságtól, hogy ki lehet a titkos udvarló; az egész ház föl van fordulva és egyre várják, hogy nyíltan is beköszönt. Csak nem jön, csak nem jön. Vigyázzák béreseket, kocsisokat egész éjjel, de emberi lény nem fordul meg az ablak táján, a virág ellenben ott van hajnalra. A kisasszony most már neki pendült, hogy legalább némely dolgokat kifürkész, honnan jön, merre megy, szóval nyomozható szálakat szerez s egy este az ablak alatt hamuval öntött be egy nagyobb tért, hogy az udvarlónak a lábanyoma megmaradjon a hamuban. Hát nézik reggel és uramfia az imádónak ott van mind az öt ujja a hamuban. (Fikom teremtetten! — hüledeznek a kocsisok, hiszen ez az úr mezitláb jár.) De még ez mind semmi, nézi a szakácsné, nézi Szekeresné, Kajszainé, Vidákné, szóval a házbeli és a szomszéd öregasszonyok s elsápadnak: „Mária József segíts! Hisz en-

nek a szerzetnek nincsen sarka“ s legott kitálják s hirdetik faluszerre, hogy ez a Belzebub ördögnek a legkisebbik fia, a Droma boszorkánytól való, de még fiatal a kis princ és a lópata, meg a sarok nem formálódott ki jól a lábán. Méregbe jött ennyi pletykára az öreg Izsépy s parancsolá csőszének, egy istentelen obsitos katonának, hogy álljon lesbe éjjel és lőjje le az alkalmatlankodót, bárki légyen; hát szót is fogadott s a neszre az ablaknál rásütötte puskáját valami feketére, mire nagy, idéetlen ordítás támadt, oda szaladnak, hát a Dőryék majma fetrengett ott megsebesítve. A szerencsétlen kisasszonyt, bizony isten sajnálom szegényt, a nagy szégyenre, hogy a majom szegődött udvarlójának, nyomban kitörte a hideg láz s azóta se hagyta el az ágyat. A majmot is még mindig ápolják, mert még nem heverte ki se a lövést, se a szivsebet.

Szibből kacagott Zsiga diák.

— No ez derék! Szerelmi dráma Olasz-Röszkén! Még János is mosolygott s maliciával jegyzé meg:

— Hm, a csimpanz utánozott valakit. De kit? Az bizonyos, hogy a háznál látnia kellett éjjelenként ilyen jeleneteket. Kombinálj ebből Zsigácska!

— És hol vehette a rózsákat ilyenkor?

— Az üvegházból lopta.

— Ej no a selyma! — tréfálózik Bernáth . . . A szerelem, denique a szerelem! Alig várom, hogy lássam ezek után csimpanz úrfi.

— Hop — mondá most élénken Tóth uram — körülbelül itthon vagyunk. És most itt valahol leszálok. Ni ott állnak a pandurok is!

Csakugyan ott lebzsel a falu alatt Jecszenka és Kazsmári András lóháton. Arra a pontra álltak, ahol két felé ágazott el az út, nehogy a diákok talán csalafintasággal az egyikken a falut megkerülve vág hassanak át Patak felé, míg a másikon vigyázza őket a vendégszerető gazda.

Szalutáltak a diákoknak s megállították a kocsit, mondván, hogy a méltóságos úr tiszteletét küldte és türelmetlenül várja már két nap óta az úrfiakat.

Meleg kézszorítások között leszállt a kocsi-ról Tóth uram, az egyik pandur pedig, nevezetesen Kazsmári András átnyargalt a másik oldalra, közbül vevék a bricskát, s úgy kísérték galoppban a falun végig.

A falubeliek, menyecskék, leányok, kis gyerekek, rendre kiszaladtak a kópjás, tulipános kapuk elé, mint mindig, ha négyes fogat csörtetett végig a helységen; egy-egy zsiros kalap megbillent az udvarokon, ahol a gazda fát vágott, vagy még messzebből is, a rétnek hagyott kertek aljáról, ahol a mácsonyát gyom-

lálta egy-egy nagyobb munkára már tehetetlen aggastyán. A paraszt még alázatos volt és szeretete az urakat. A maga uráért pedig rajongott. Azt hitte, hogy az adta neki a földet, a tápláló anyát. Csak később tanították meg rá: hogy voltaképen ő táplálja munkájával az urat. Vannak dolgok, amelyeket nem jó megtudni.

Az ura gyámolója, szószólója volt neki minden ügyében-bajában. S megesett Olasz-Röszkén is, egy Urbay János nevezetű szücsről kisült, hogy nemes ember; nagyon elbúsula ezen és instanciát írt vala a tekintetes vármegyének, hogy csak hagyják őt jobbágy sorban; mert ő patronus nélkül nem tud megélni.

Hiába, az ármális is csak úgy ért valamit, ha meg volt hozzá a négy ló. Ime, most is a négy lónak köszönnek a röszkei udvarokon.

— Aki minket így lát, — jegyzi meg Buttler gróf, — még azt is hihetné, hogy foglyok vagyunk.

Bernáth felelni akart valamit, de már megérkeztek. A Dőry-kastély kapujának két szárnya csikorogva tárult szét s egy mozsár elpukkant, nagy füstöt okádva. A másik oldalon megint egy, amitől megtorpantak, fölágaskodtak a lovak.

— Kutykuruty, gyerekek! — kiáltá eléjük a báró az ambitusról, széles szalmakalapjával integetve. — Azt hittem már, hogy meghaltatok.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Különös előjelek.

Ritka szivességgel fogadta őket, mint epedve várt régi barátokat (szinte nem természetes már ez a nagy szeretet), atyafiságosan megölelgette, hogy beleropogott a derekuk, elvezette a szobáikba, „verjétek le magatokról a port, ámbár senki sincs idegen nálunk: mindössze ketten vagyunk a leánnyal.” Különösnek látszott, hogy Zsigát az épület másik szárnyába vezette, holott erről is vannak vendégszobák, vendégek ellenben nincsenek. Az is föltűnt Zsigának, hogy a háznál alig van cselédség, üresnek, pusztának, szomorúnak tűnt föl, mint az elátkozott kastély a mesékben.

Árnyak látszottak végigsuhogni az ambituson, melynek egyik oszlopánál egy fekete macska nyújtózkodott, mereven szegezve sárga szemeit a diákokra. A konyha tájékaról kibukkant egy-egy alak, egy szolgáló valami tállal jött ki s kiöntötte a benne levő folyadékot, azután egy kukta fehérsipkás feje is kibújt, de hamar visszahúzta. Mind ismeretlen arcok voltak.

Dőry figyelmeztette vendégeit.

— Ne sokat keféledjete, mert mindjárt ebédelünk.

János gróf engedelmet kért, hogy néhány sort irhasson haza ebéd előtt, amit a kocsis elvisz, ha megetet.

— Talán valami bajotok történt útközben?

— Nem; csak úgy eszembe jutott valami.

— No jó, majd késleltetem egy kicsit a levest és küldök be írószereket.

Új hajdu hozott be ezüst tálcán papirost, tintatartót és ludtollakat eredeti állapotban, mert szokás volt, hogy a calamust maga faragja az ember a penecilusával.

Az új hajdu esetlen fickó volt, ellenszenves, nyomott képű, apró szemeiben alattomoság rejtőzködött, de rosszúl, az egyik szemére kancsalitott, a homlokot kifelejtette nála a szórakozott természet, mindjárt a szeménél kezdődött a vöröses haja. Ab invizis föl lehetett volna akasztatni.

— A Gyuri hajdu már nincs itt? — kérde Buttler.

— Én vagyok helyette — felelte tompa siri hangon, mintha a föld alól jönne.

Gyorsan vetett papírra néhány sort kedves Piroskájának, érzelmeiről, gondolatairól, hogy zörögte minden kerék az úton idáig: szeretlek, szeretlek, szeretlek. Most itt vagyunk, de sokat

nem irhatok, szívem szép szerelme, mert már az ebédhez sürgetnek, pedig még sok mondani valóm lenne, de majd este lefekvés előtt egy hosszú levelet írok.

Elolvasta, nem tetszett neki a levél, a szerelmes embert mindig arról lehet fölismerni, hogy rossz stilsztának tartja magát, amely tulajdonság nem fordul elő más halandónál. Zsebre gyúrte tehát a levelet, másikat irt s vitte ki sietve a kocsisnak.

Útközben egy kis sikátorban szembe találta Mariska baronesse-t.

Köszönt, kezét nyújtott neki, a baronesse halvány volt, szemeit lesütötte és a keze hideg volt, mint a halotté. Buttler érezte, hogy reszket az övében.

— Hát mégis eljöttek — sóhajtott és elfordította a fejét.

Általában igen különös volt. Mintha fájna neki, hogy eljöttek.

— Hiszen megigértük és a magyar ember a szavát tartja.

— Sokszor meg is keserüli, hogy tartja.

Buttler ránézett, feltűnt neki ez a fagyos hang, melyben volt valami baljóslatú és valami szivből erőszakosan kitörő igazság.

Magas, egészen nyakig érő ruhát viselt; egy azon apró virágos kelméből ruha és derék, melyet Pompadour szövetnek neveztek, a fod-

rok nem a szoknyán voltak alkalmazva, hanem a derékon végig húzódtak függőlegesen lefelé völgyön dombon keresztül.

A baronesse maga is észrevette, hogy szinte az udvariatlanság mesgyéjére jutott, sietett magát kiigazítani.

— Pedig, lássa, örülök, hogy eljöttek. Hiszen olyan szomorú életem van.

— Hogyan, szomorú élete ebben a víg faluban?

— Majd megtudja. Hiszen majd megtudja. S ezzel az ebédlő felé indult.

Kisvártatva mindnyájan együtt ültek az ismerős asztalnál, t. i. mind a négyen, mert a csimpanz még betegeskedett. Jó étel, jó borok volt, Dőry báró is mind próbálta csapra ütni az anekdotás hordóját, de ma nem tudta olyan jóízű bonhomiával előadni kalandjait egyszer se mondta Mariskának, hogy menjen ki. Látszott rajta, hogy a háta mögött valami sötét gond ólálkodik. Mariska tekintete feltűnően került Buttlert, Bernáthtal beszélgetett elfogultan, szakgatottan. Virágmagokról, palántákról, fák és növények szaporításáról tárgyaltak. Bernáth gúnyolódott, hogy a kis leányok ehez se értenek, semmihez se értenek. Az ő falujokban például van egy szép kis leány (az az most már nagy kisasszony, sőt már nemsokára asszony lesz), akinek ők ketten

Buttlerrel egy madártojást ajándékoztak és mit csinált vele a kis bohó? Beültette a földbe és várta, míg kikelnek onnan a fiók madárcák.

Buttler lángba borult, égett, mint a fáklya. Mariska baronesse rászegezte szemét és még fehérebb lett az arca, mint azelőtt.

— Igyatok, diákok, igyatok! — sürgeté őket Dőry. — Csak az a mienk, amit megiszunk. Rövid az élet, hosszú a sír. Igyál te is, Mariska! Azt akarom, hogy jó kedvünk legyen. Koccints Buttlerrel! No hadd lássam, tudtok-e koccintani, hogy a pohár fölül-alul összeérve csengjen.

Ittak, Mariska is koccintott Buttlerrel; a bor kiütötte magát rögtön a hártya-finom arcböre alatt. Fehér rózsából lett piros rózsa.

— Mindent mondhatnak az ellenségeim, de hogy jó boraim ne volnának, azt még az ellenség se foghatná rám. Kóstoljátok meg ezt a gránátpirosat!

Bizony a diákok ezt is megkóstolták.

— Most pedig add ki Gergely az arany billikomokat, töltsd meg őket tokaji esszenciával. Most sül ki majd, ki a legény közöttünk.

Előkerültek a szinaranyból vert drágaságok az almáriumból. Vitéz Dőry Pálnak adta ezt a rubintosat Nagy Lajos, mikor Nápolyban dula-kodtak. Ott szerezték. Hej szép rubintos ajkú asszony ivott ebből valamikor, gyerekek! Meg-

ölte az urát. Elvették a poharát. A híres Johannáé volt ez. Igyál belőle János gróf!

A másik két arany kehelynek is volt története. „Balassa Menyhárté volt az egyik (gyanus arany az ebugatta, — mert ő kegyelme rézharangokból szokta veretni az aranypénzt,) a harmadikat az apám kapta, mikor keresztelték, a keresztapjától, gróf Waldsteintől. Általában a Döryek most már csak akkor szereznek, mikor keresztelik őket.“

Buttler gróf megalborzongott, hogy egy Waldstein-pohár van az asztalán; * rossz omen és nem tudott többé inni.

Pedig ugyancsak arra ment ki a Döry igyekezete, hogy leitassa a diákokat. De hasztalan volt minden kínálgatás, minden animo, hiába hozogatta elő a sarkantyuzó bordalokat, hogy ősapánk is azt mondta, mikor a szőlőt alkotta, igyál, igyál ebatta fattya! Buttler gróf nem törődött most a Noé szabályrendeleteivel, makacsul eltolta a serleget. A Waldstein-pohár úgy hatott rá, mintha egy koponya vigyorogna az abroszon.

Nem maradt hát más hátra, mint föloszlatni az asztalt s kimenni egy kis friss levegőre az ambitusra.

Döry elől ereszté a diákokat s azt sugta útközben Mariskának:

* A Waldsteinok őse volt ama Waldstein, vagy mint Schiller elnevezte: Wallenstein, akit a Buttlerok őse leszúrt Égerben.

— Légy erős, leányom, mert a döntő percek közelednek.

— Nem fogja akarni, — rebegte a leány fojtott hangon.

— Épen azért kell erősnek lenned. Minden kockán van. Vagy mindent nyerni vagy meghalni.

— Jaj apám, nagyon szégyenlem.

Az öregnek minden vére a fejébe ment.

— Hallgas, hallgass. Először szégyenelted volna magadat, akkor ez a második szégyen nem érne. Először megcsináltad a szégyent, másodszorra ne ösmerd. Eredj szobádba és öltözz föl!

Mariska engedelmesen hajtotta meg a fejét. Olyan volt, mint a gally, melyet a saját gyümölcse húz most le.

Dőry utána ment vagy négy lépést és még azt mondta ama kis sikátorban, ahol ebéd előtt találkozott Buttlerrel:

— Bátorságodat el ne veszítsd, a dolognak mindenképen sikerülni kell. Egy nábob ez . . . nagy falát. Hogy miképen jutsz hozzá, az másodrendű dolog. Beszélnek majd róla az emberek, azután elfelejtik.

— Ah istenem, ha már ott tartanánk.

— Hol?

— Ott, mikor már elfelejtették.

— Ne félj! Ehez is van egy biztos cinkostárs. Az idő. Hát úgy-e nem félsz?

— Nem félek — nyöszörögte és reszketett, mint a nyárfa.

Az öreg úr kiment a diákokhoz. Épen akkor jött oda bucsúzni az Istók kocsis is, aki már megebédelt, megitatta a lovakat és haza indult.

— El ne felejtse kend, Istók bácsi, a levelet!

— Dehogy felejtsem, lelkem grófocskám!

A Bernáthék kocsija kigurult a kapun, mire hirtelen behúzták a cselédek nagy dübörgéssel mind a két szárnyát és a vasrudat is keresztbe tették.

Csodálatos; máskor ez a kapu nyitva-tárva áll a vendégeknek.

Kisvártatva kalapács-kopogás hallatszott a kapuajtón. Tehát az ajtó is be van csukva.

Bernáth Zsiga jelentősegteljesen tekintett Buttlerre, mintha mondaná: „Itt most történik valami.”

— Gergely, Gergely, nézd meg, ki kopog odakünn.

Az egész udvar pusztá volt, egyetlen cseléd se mutatkozott az udvaron. Se azok, akik találaltak, se azok, akik az edényeket elmosogatták, kocsisokból, béresekből, akik keresztül-kasul jártak, sűrögtek-forogtak itt a multkor, egy lélek se mutatkozik. Egy-egy hideg szél-áram fut át a park fái közt s az is oly különösen sipít és egyszerre elvész, mint mikor a

lúdnak a gégéjét hirtelen elmetszik s a hatalmas gágogás vékony nyaffadt sáporásban hal el.

Gergely is csak nagy nehezen cammogott ki az ebédlőből, ahol a maradék borok tisztességes eltakarításáról gondoskodék. Ez az eltakarítás pedig kétféle; de ördög vigye most a bort!

— Eredj, fiám, nézd meg, ki kopog a kapun, de senki sincs itthon, érted-e; ma egyedül akarok lenni a kedves vendégeimmel.

Feszülten figyelt Bernáth Zsiga s hallotta, hogy az ajtó mégis nyílik, vajon ki jöhet a parancs ellenére?

Léptek zaja hangzott nemsokára a lépcsőkön. Kip-kop, kip-kop. Zsiga a Dőry vonásait fürkészte, indulatba jön-e vagy meg van-e lepette, amiért a hajdú valakit beeresztett, de egykedvűséget olvasott ki a kemény, katonás arcon, amiből nyilvánvalónak látszott, hogy tudomása van az illető jöveteléről.

Egyszerre csak kibukkant egy fényes, nevezetesen kalap, majd egy ismerős fej, aztán egy reverenda, végre pedig egész mivoltában tisztelendő Szucsinka plébános úr.

Nem az a régi mosolygós abbé volt, aki itt otthonosan mozgott azelőtt, mint a pille a virág szárán, bizonytalan léptekkel, lesütött szemekkel közelgett, mint istennek szelíd szolgája, a hangja is alázatos, megtört volt, minden földi hivalkodástól ment.

Mély meghajlással köszönt a hatalmas földesúrnak és azután a nemes úrfiaknak ; Dőry kezét se fogott vele, csak széket tolt neki maga mellé.

Zsiga pedig újra fölkereste titkos pillantásával és csodálkozó gesztusaival Buttler-t, hogy ez mégis furcsa, hiszen a vendéglős azt mondta, hogy a papot kitiltotta Dőry a házból, de Buttler vak volt, egész Zemplénmegyéből nem látott egyebet ezen az úton, mint a saját karikagyűrűjét; most is azt nézegette és éppenséggel nem törődött a Zsiga gesztusaival.

— Jó, hogy jött, atyus — mondta a báró, de másfelé nézett, mikor hozzá beszélt — maga majd itt elmulatattja Bernáth öcsémet, míg én János öcsémmel ott bent a szobámban megbeszélgetek valamit. Gyere csak, Janikám!

Zsiga nyugtalanul mozdult meg székén.

A báró átkarolta a Buttler hátát s úgy vitte be magával egy meglehetősen homályos és nyirkos folyosón át a kancelláriába. Huh, egy bolond denevér föltreppent az ódon boltozatról és belevágódott a Buttler arcába.

— Ejnye, hogy megijesztett az utálatos!

(No, hát majd megijedsz te jobban is — gondolta magában Dőry.)

Elől ereszté az ajtón s ott volt a főbirói irodában, melynek bútorzatát barnás szattyán bőr székek és diván képezte. Az egyik falat egy fiókokra osztott állvány foglalta el, minden-

féle aktákkal tele rakva, egész a boltozatig. Az ablaknál állt a főbíró úr asztala, két gyertyával, egy feszület is volt ott, erre szokta megeskettetni a feleket, egy kalendárium és egy biblia. A lutheránusok erre az utóbbira tették a kezüket esküközben, s ha elhányódott, akkor szorultságból a „*Sibillát*, vagyis az álmokat magyarázó könyvecskét“, mely hasonlóan volt konpingálva s most a diványon hevert kinyitva, — használta erre a célra.

Az egyik szögletben balták, pisztolyok, borotvák, kaszapengék, fustélyok heverték szanaszét, mint bűnjelek, a falhoz támasztva egy kötegtben ellenben mogyorófpálcák, mint hathatós orvosszerek a földi gonoszság ellen.

— No hát, ez az iroda. Foglalj helyet, édes öcsécském. Ide, ide, a kanapéra. Csúnya, barátságtalan, füstös hely, mi? De látod, én jól érzem itt magamat. Az igaz, hogy vannak, akik itt rosszúl érzik magukat. Mert az emberek különfélék. Hanem, nini, itt van a szita a dohánynyal, gyújts rá, öcskös, pipafüst mellett könnyebben megbeszélhetjük azt a szép plánumot, amit én azóta, ahogy nem láttalak, kigondoltam, összegyúrtam, mint ahogy a kis méhecske csinálja a sejtet — amibe aztán belejön a méz. He-he-he, a méz.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A röszei dráma.

— Hallgatom, kedves bátyám uram.

— Jó, de még nem ég a pipád. Ne, itt van, gyujts egy másikra, ha az nem szelel. Igazi Nagy-féle pipa, harminc arany most már testvérek közt is. De nézd ennek a nyakahajlását, a fölséges idomait, hát még a fúrása! Milyen kár, hogy olyan ember is meghal, mint az a Nagy.* Így ni, most már ég. Hát, fiam, mit is akartam csak kérdezni? Mit tartasz te például én felőlem, de egyenesen beszélj, mert ez való a magyar emberhez.

Buttler gróf egy kicsit furcsának találta a kérdést, de megfelelt:

— Én igen derék embernek tartom.

— Az is vagyok, úgy is van, — szólt az öreg úr fejét ingatva — de már most mit tartasz a leányomról?

* Nagy híres pipafaragó volt Pesten 1790 körül, pipáit negyven-ötven aranyával vették, ami akkor nagy pénz volt.

Ezt a kérdést még különösebbnek ítélte Buttler az elsónél.

— A kisasszonyról? Igen tisztelem és igen becsülöm a baronesset.

— Tudom, fiám, de hogy csinos-e?

— Amilyen csinos csak lehet egy fiatal leány.

— És hát tetszik-e neked? Ne ütközz meg ez egyenes kérdéseken, hiszen katona vagyok.

— Persze, — felelte János — miért ne tetszenék?

— No jól van. Eddig már volnánk. Kevés szóból ért a magyar ember, de sok szóból jobban ért. Lássuk csak, mit felelnél te nekem arra, ha én azt mondanám: irgum-burgum lópatkó, ezek a diákok nagyon megvették a szivemet, aminthogy ritkán szerettem meg úgy valakit, mint benneteket, kivéven egyszer egy diákot Prágában, főhadnagy koromban, de erről utóbb kisült, hogy studentruhába öltözött hercegkisasszony volt, — reménylem, rólatok nem fog ilyesmi kisülni.

— Nem gondolnám — mosolygott János gróf.

— Most azonban maradjunk a dolognál, ezt majd estére mesélem el. Nos igen, ha azt mondanám: ebből a két diákból itt fogok egyet, neki adom a lányomat, s csapunk olyan lakodalmat, hogy a holt ember is megelevenedik, mit mondanál?

Buttler nyugtalan szemeket meresztett a báróra, hogy mint afféle figurás ember valami selymaságon törje-e a fejét vagy komolyan beszél; de biz annak az arca szokása ellenére megdöbbentően komoly volt, s látható feszültséggel várta a választ. „De nem, még sem lehet, gondolta János, egy báróleányt még se szokás így odakinálni.“

— Nos? — sürgeté amaz türelmetlenül.

— Azt mondanám, édes bátyám uram, hogy én a magam részéről igen köszönöm a hozzám való bizodalmas jóakaratot, de nem vehetem hasznát, mert már engem ez a karikagyűrű leköt örökre.

— Kutykuruty! — szisszent föl a báró, mintha mérges kígyó csipte volna meg. — Micsoda karikagyűrű az?

— Egy Horváth kisasszonyt jegyeztem el e napokban — felelte Buttler boldog arccal, gépiesen előre nyújtván kezét, mert érezte, hogy most egy horribilis gratuláció következik. De nem az következett, hanem a báró vidám nevetése.

— Eljegyezted? Csak? Már megijedtem, hogy összekeltél valakivel. És szinte haragudni kezdtem rád, mert összes planumaimat tönkreteszed egy ilyen könnyelmű lépéssel — folytatta végtelen nyájassággal — de ha csak eljegyzés volt, az semmi. Az eljegyzés csak egy

kis előjáték. Bliktri. Az ember meglát egy szép almát és azt mondja: ezt én leszakítom, meghámozom, fölvágom és megeszem, de még egyelőre ott hagyja a fán. Nem látom be, miért ne jöhessen közbe egy incidens, hogy egy másik fán is meglát egy almát s minthogy ez közelebb van, ezzel oltja el az éhségét. Intelligis-ne amice?

A Buttler feje zúgott, mintha két harangot vernének félre benne és forgott vele a szoba összes bútoraival, mint egy motolla.

— Nos, nem felelsz? Mit szólnál hozzá?

— Semmit.

— Mit értesz ezalatt?

— Azt, amit mondtam, hogy el vagyok jegyezve és hogy jobban szeretem menyasszonyomat életemnél — majd emeltebb hangon hozzátette: és hogy egyáltalában nem értem önt, az ön tréfáját.

— Hogy e szerint nem veszed el a saját jóakaratodból Mariskát?

— Soha!

És fölkel, kifelé indult.

A főbíró fölugrott erre, mint egy hörcsög, útját állta:

— Ohó! hó! Lassan a testtel, fiacskám! Maradj csak veszteg a helyeden. Mert ami kaskat egyszer a róka a szájába vett, azt el nem ereszti. Tudd meg tehát, — és fenyegető lett a

hangja, — hogy ha el nem veszed Mariskát a saját akaratodból, akkor a tied lesz akaratod ellen. Ne is ellenkezz hát, édes fiacskám! (Meggfogta a kabátja gombját és már megint szelíd lett, megolvadt hangon kapacitálta): Látod, ennek meg kell történnie. Ne okozz keserűséget szegény bátyádnak, ki egy pár óra múlva szerető apósod lesz.

Buttler kitépte magát a kezéből.

— Ejh, uram, ami sok, az sok, — mondta hevesen. — Nem gondoltam, hogy ilyen izetlenségekkel párosítja a vendégszeretetet, melyet egy percre se kívánok többé igénybe venni. Isten önnel!

S fölszakította a kancellária ajtaját, hogy ott hagyja a házigazdát.

De a sötét folyosó torkából két durva hang kiáltá :

— Vissza !

A két pandur, Jaszenka és Kazsmári, állott az ajtóban fegyveresen, puskáik csörömpölve koppantak meg a kövezeten, amint hirtelen fölkapták.

Buttler a felindulástól holt-halványan tántorgott vissza a szobába.

— Hát mi ez, uram? — kérde méltóságteljesen, villámokkal a szemében.

— Iszen mondtam szivecském, hogy ne okoskodj, — csitította a báró, kedveskedő, bá-

torító melegséggel, ahogy a gyerekeket szokás,
— de látod, mikor nem hiszel a bátyádnak.

— Tudja-e ön, hogy ez erőszak?

— Persze, hogy tudom, édes fiam.

— Hát azt tudja-e ön, hogy én már nagykoru vagyok és a magyar törvényhozásnak tagja, mint mágnás?

— Ezt még nem tudtam, de csak örülök rajta, hogy már nagykorúsítva vagy.

— Hogy mer hát ön engem letartóztatni? Ön ezért keservesen lakol meg.

Dőryt még ez se vette ki a flegmájából.

— No az meglehet, de tudod, a palatinus messze lakik és igen lassu keze van. — A császár még messzebb lakik és annak meg a feje lassu, azonfelül a végzet nagyobb úr akár a császárnál, akár a palatinusnál, pedig mindezeket a végzet rendezi így. Azért hát csillapodj le inkább, öregecském és borulj a nyakamba, szeretettel, — mivelhogy előbb-utóbb úgysis kénytelen leszesz vele.

Buttler pedig a fogával szerette volna szétmarcangolni ezt az embert, nem hogy a nyakába boruljon. Melle zihált, halántékai lüktettek és egy vadállat ellenállhatlan ösztönével vetette magát Dőryre.

— Megfojtlak, meghalsz a kezem alatt, — hörögte vérbe borult szemekkel.

— No no, ne izélj, ne tüzeskedj! Ejnye,

ejnye, kis fiacskám! Micsoda dühös vadmacska vagy! Soha se hittem volna, hogy ilyen emberhez adom a leányomat.

S a kis köpcös ember úgy megfogta Buttler két karját, hogy meg se moccant, mintha két vaspánt szorítaná össze. Aztán gyöngéden beerőszakolta egy karosszékbe.

— Látod, látod. Mire való ez? Mit érsz ezzel? Legokosabb, ha megadod magadat és jó képet vágysz az elkerülhetetlenhez. Ni, milyen véres a szemed. Szinte csúnya vagy. Ha így meglát Mariska, biz isten, még ő vele is meggyúlik a bajom. A nyakkendőd is kioldódott. Hozd egy kissé rendbe az ünnepélyhez.

Buttler tehetetlenségében a fogait csikorgatta. De az „ünnepély“ szó mégis megreszketette egész valóját.

— Miféle ünnepélyhez? — kérde rekedten, kimeredt szemekkel nézve a főbirót, aki a földre lekuporodva, a „corpus delicti“ szerszámokat, vasakat, szuró eszközöket kezdte eltakarítani egy nagy szekrénybe, amelyre aztán rácsukta a lakatot.

— Ej furcsa, még mindig nem érted? Hát az esküvőhöz, gyermekem. Hiszen láttad a papot, már itt van.

De ahelyett, hogy Buttler elrémült volna, — épen e hihetetlen vakmerőség költött föl benne egy szabadító gondolatot, egy reménysu-

gárt. (Hja az emberi ész furcsa szerkezet!) Bolondság — tünődék magában. — Hisz ilyet gondolni sem lehet komolynak. Hiszen Magyarország végre is Európában van. És most már kezdte sejteni, honnan fúj a szél. Az öreg Horváth Miklós mesterkedése ez, aki még egy utolsó próbára teszi Piroska iránti szerelmét. Bizonyosan barátságban vannak Döryvel s tudva, hogy itt tölt egy napot, megírta barátjának az eljegyzést, megkérve, vegyen ki még ő is egy próbát. Ez annyira plauzibilisnek látszott előtte, hogy szinte megrestelte előbbeni viselkedését.

— No hát abból nem lesz semmi — felelte majdnem nyugodt hangon.

— Hogy hogy?

— Mert mikor a pap azt kérdezi, hogy szeret-e ezt a hajadont, azt felelem neki, hogy „nem szeretem“, hogy egy másik leányzót szeretek.

— A pap füleiben vatta lesz, gyerekecském, hidd meg, hogy vatta lesz.

— Ugyan ne komédiázzék, bátya, tudom már, hogy maga csak tréfál velem, hogy meg akarja tudni, szeretem-e valóban a menyasszonyomat vagy nem? No hát megírhatja a leendő apósomnak, hogy a pokol minden ördöge és a világ minden hatalma sem képes tőle eltántorítani.

A ravasz róka egyszerre felfogta a szituációt, elérte, hogy mire gondol Buttler; látván, hogy szép szerével már úgy se boldogul, legalább a simább lefolyást biztosítja, minélfogva igyekezett hasznára fordítani a tévelygését.

Tette magát, mintha kellemetlenül lepődnék meg, mint olyan ember, akinek a kártyájába látnak s hirtelen igyekszik eltakarni a nyitott rést az eszkamotőrök kiszámított ügyetlenségével.

— Ugyan, ugyan! Hogy gondolhatsz olyat? Hogy bugafővel apósodnak kaparjam ki a nábob vőt. Aztán nem is beszéltem vele mostanában, becsületemre mondom.

A mohó igyekezet, elhárítani a gyanút, még csak jobban megerősítette hitében Buttlert. „Persze, hogy nem beszélt vele, mert levelet váltottak.“

Most már Buttlernek állott fölebb.

— No, hát csak próbálja meg. Ám lássuk! De előre is figyelmeztetem, bátyámuram, hogy nagy botrány lesz belőle, mert én rúgok, kapálok, ellentállok és nem engedem magam holmi komédiákkal nevetségessé tenni.

Dőry István vállat vont.

— Okossá nem tudtalak tenni, azért kell nevetségessé lenned.

Egy kis ezüst csengetyűt vett fel az íróasz-

talról és meglóbázta. A kis bolondság éles, vékony hangon csilingelt s mégis mélán, mint valami lélekharang.

Elhalt a csöngettyűszó, mire a kétfelől nyíló két oldalajtóban egyszerre csikordúlt meg egy-egy kulcs s aztán megnyiltak az ajtók kétfelül. Buttler a fejéhez kapott, mintha egy rémes álmot látna. Mariska baronesse lépett be az egyik ajtón, siri halványan, mintha a kriptából jönne, fehér selyem menyasszonyi ruhában, földig leeresztett fátyollal, fehér gyöngyvirággal a hajában . . . Roskadozott, azt lehetett hinni, hogy mingyárt összeomlik. Egy ráncosképű, fecsegő paraszt anyóka sompolygott nyomában és hal-kan biztatta: „Ej no, ne féljen, lelkem baronesszka, mind átestünk ezeken mi is, én is, a mamája is és csak az eleje ilyen kellemetlen ennek, meg a vége; az, ami közbül van, az már nem rossz.“

A szemközti ajtón pedig ugyanakkor a pap lépett be, teljes egyházi ornátusban, szintén sápadtan, mint egy bűnös, aki vesztőhelyre megy s mögötte megjelent a hajdu útálatos alakja.

A pap egyházi ornátusban! Minden csöpp vér megfagyott ereiben.

Most már világosan látott Buttler. Ez már nem tréfa többé. A pap nem veszi fel az egyházi ruhát olcsó tréfáért. Itt bűn készül, borzasztó bűn.

A folyosóra nyíló ajtóhoz rohant és újra fölszakította a kétségbeesés erejével.

A két fegyveres pandur most is ott állt, megint hangzott a „vissza“ s keresztbe vágódott előtte a két puská.

— Tudjátok-e ki vagyok? — kiáltá az egyik örre és hátra taszította.

— Igen, tudjuk. Gróf Buttler János ő méltósága.

— Ereszszetek, vagy különben tömlőcben fogtok megrohadni, gazemberek.

— Nem lehet, uram. Csak vissza, vissza!

— Hét uradalma van, nagy úr vagyok. Egy-egy falut kap mindegyitek, ereszszetek el!

A fickók összenéztek, egy falu szép dolog, hm, de a Dőry derese nem szép dolog: azonfelül a két falu messze jövő, a deres ellenben ott áll az udvaron vagy a szinben, az a közel jövő.

Hát bizony csak megfogták a szegény János grófot, fölemelték, mint a pelyhet s vitték vissza a szobába, az harapott, rugott, de mikor az ajtón vitték, elől a lábas részét eresztve, a fejfelé biró testrészét, amelyik künn volt, még egy tele tüdőből fakadt hívó kiáltásra használta föl:

— Zsiga, Zsiga! Bernáth Zsiga, jőjj elő!

A nyirkos folyosó boltívei megnövesztve vitték a kétségbeesett kiáltás hangját szerte-

széjjel a kihaltak látszó épületben. Az emberek szive kemény volt szegényhez, de a kövek szolgálatába álltak.

A pandúrok letették a szoba közepére s eltávoztak. Mariska baronesse elfordította arcát a fal felé. Nem tudta nézni ezt a jelenetet. Zokogott. Volt még benne szemérem.

Az ifju reszketett az indulattól, lázban volt, homlokáról halálos verejték csurgott, fölemelte öklét és megfenyegette a papot és a főbirót :

— Isten szolgája és király szolgája, a mit ti most cselekedtek én velem, az gyalázat, égre kiáltó bűn, én az ellen az isten és a király nevében mint magyar nemes tiltakozom.

A báró hidegen mosolygott, leült az íróasztalhoz, kihúzta annak a fiókját, kivett egy megtöltött karabély pisztolyt s fölemelte a levegőbe, aztán azzal az enyelgő játszi modorral, melylyel adomázni szokott, jegyzé meg :

— Most pedig lássunk a dologhoz és semmi gyengeség, aki gyenge lesz, azt én ezzel a boldogsággal még gyengébbé teszem.

— Itt vagyok, engem löjjön meg vele — rimánkodott János gróf megtörten, oly szívet megrendítő hangon, hogy a vén katona is megborzongott. — Legyen kegyelmes irántam, hiszen én sohasem vétettem önnek semmit.

A báró kezében remegni kezdett a karabély. Legalább Gergely hajdu, aki mindenre figyelt, azt állította másnap a cselédek előtt. De aztán csak a fejét csóválta meg a vén farizeus.

— No, majd bolond vagyok, hogy éppen a vőmet lőjjem meg. Csak az kellene. Ej, ej, ne tarts hát olyan rossz embernek, édes fiam.

S ezzel a szemöldjeivel intett a papnak.

Az egy pár lépést tett előre, Buttler rekedt, lázas, de ünnepélyes hangon rivalt rá:

— Távozzék, ha ön az isten szolgája és nem az ördögé! Mindent semmisnek nyilvánított, ami itt történik. Én e hajadont nem szeretem, nem kell se testemnek, se lelkemnek. Isten engem úgy segéljen!

Dőry egy fitymáló kézmozdulatot tett.

— Lári-fári! Tisztelendő úr tessék a szertartást megkezdeni.

Akkoriban a Pázmány-féle rítus szerint jutottak főköthöz a leányok és törvényes asszonyhoz a legények. A „Ritus celebrandi matrimonii sacramentum“ írta elő a kérdéseket és az eljárást jó ódon magyar nyelven. Ebben volt megállapítva az eljárás sorrendje és mikéntje, hanem hát „nulla regula sine exceptione“ a papok hol megtartották, hol meg nem tartották.

— Ki neved? — kérde tisztelendő Szu-

csinka plébános úr, tompa fojtott hangon egymás után fordulva félkörben Buttler és a baronesse felé.

Buttler nem felelt, elfordult megvetőleg; a baronesse szava halkan röppent el, mint a méhdöngés:

— Halápi Dőry Mária.*

A pap épenséggel nem törődött azzal, hogy Buttler nem nevezte meg magát, még kevésbbé csodálkoztak a tanuk, mert azok semmit se hallottak, mind a kettőnek mind a két füle be volt tömve gyapottal.

Mintha minden rendben volna, a pap folytatta tovább, a vőlegény irányában fordulva.

— Kérdelek tégedet a te keresztény hitedre, mondd meg igazán, nem kötelezted-e magadat valakinek másnak házasságra, e tisztességes személynek kivüle, avagy nem tettél-e egyébnek fogadást, hogy őtet házastársul el akarnád venni?

— Igen is, tettem — kiáltá Buttler stentori hangon, hogy az még tán a vattán keresztül is áthallatszott — csak e nőszemélynek nem tettem, aki itt áll. Tettem, igenis, fogadást szilvási Horváth Piroskának, hogy őt feleségül veszem és hozzá hű maradok. Esküszöm az élő

* A halápi Dőry család, mely ezen Istvánnal kihalt, nem azonos a most is élő, még sokkal régibb főúri családdal, a jobaházi Dőryekkel.

Istenre és a Boldog Asszonyra, hogy ezt a hűségemet hozzá meg is tartom.

A tisztelendő úr ezt se látszott hallani és most már Mariskához intézte ugyanezt a kérdést. Csak a „tisztességes személy“ helyett tett az előírás szerint „jámbor személyt“. A jámbor személy alatt a férfi értetődött.

Mariska egy lehelletszerű nemet rebegett.

— Szereted-e ezt a tisztességes személyt?

— fordult ismét Buttlerhez.

— Utálom — felelte Buttler erős érces hangon.

A leány vonaglott a kintől; az öreg érezte, odafutott hozzá: „Jaj, apám, meghalok, jaj, apám, mit tettél“? — lihegte és karjaiba esett.

— Csak még egy percig ne hagyd el magadat és minden jó lesz. Felelj igent. Végy erőt magadon, édes morzsácskám. No szólj, szólj. (Most ugyanis hozzá intézte a pap a kérdést.)

— Igen.

— Akarod-e házastársul hozzád venni?

— Soha — felelte Buttler.

— Akarsz-e házastársul hozzámenni?

— Akarok — visszhangozta elhalón, szomorúan.

A pap megint Buttlerhez fordul:

— Mégis hitedre kérdlek, nincs-e ti közöttetek valami atyafiság, sógorság vagy egyéb

oly dolog, mely miatt házasságra egybe nem adathatnátok ?

— Te tudod pap legjobban, hogy mi van köztünk, hogy a bűn van köztünk — kelt ki vadul Buttler, — ha nem nézném rajtad a szent ruhát, minden szavadat a torkodba fojtánám, de így csak csináld a komédiát, úgy se lesz abból semmi. Vannak még törvények Magyarországon.

S ezzel leült az asztalhoz, magára akarva erőszakolni az egykedvüséget, elkezdett pipát tömni.

A pap csak az ajkait rágta, de nem felelt.

— Kurtitsa, kurtitsa a ceremóniát — sürgeté Dőry.

De még hátra volt a benedictio annulorum. Dőry kihúzott a zsebéből két kicsike karikagyűrűt és átadta a papnak, a pap megáldotta a gyűrűket és átnyújtotta a feleknek, hogy az ujjaikra huzzák. Buttler megfogta s olyan ügyetlenül vagy ügyesen vágta a falhoz, hogy a tanúnak odahítt szakácsné, Szimáncsiné asszonyom bal vakszeméhez ütődék s akkora kék daganat támadt rajta legott, mint egy Mária Terézia tallér. Szimáncsiné fölfordított s kezdte kezeit csipőjére fölszedni, amitől megijedvén Dőry, a saját kezével húzta ki füléből a gypotot, hogy megerősítse e szavakkal: „Ne okoskodjék kend, majd begyógyítjuk. Úgy se

volt még kend olyan menyegzőn, ahol arannyal hajigálták meg.“

Bizony ezekkel a gyűrűkkel már megint hiba történt. De egy kis formalitás ide-oda. Hiszen se a tanuk, se a pap nem voltak pedánsak. Maga Buttler is elégnék tartotta már a „protestatiot“, hogy ezt a bohókás csinyt senki se vehesse komoly dolognak. Kezdte lassankint a humor magaslatáról tekinteni. Az ördögbe, hisz ez egy nevezetes kaland. Hogy fog ezen a kis Piroska álmélnkodni és szörnyűködni! Hire megy ennek az egész világon s úgy fognak róla beszélni, mint ahogy beszéltek a rejtélyes Hauser Gáspárról, vagy a híres Buckingham hercegről, akit egy Dudley kisasszony elraboltatott, de miután a bérenc rablók éjjel meztláb hozták el felső ruha nélkül az ágyából, úgy, ahogy volt, a finnyás lady disgustálódott és rájuk rivalt: „Hát ilyen ő — ugyan vigyétek kérlek vissza.“

Most következett a benedictio nubentium, de már sötétedni kezdett a szobában, a tárgyak és a fejek pépszerű szürkeségbe vesztek — s az ablakokba hajló hársfa leveleinek, melyeket az esti szél mozgatott, a falon szaladgáló árnyékai úgy tűntek föl, mintha varangyos békák kergetőznének.

Gergely inas bement a szomszéd benyilóba és két gyertyát hozott az íróasztalra meggyújtva.

Aztán még egyszer kiment és behozott egy nagy könyvet, az ajtót kulccsal zárta be maga után. Ott künn a folyosó ajtónál is z sivaj támadt, feleselés, lárma, topogás, tülekedés. Ki lehetett találni a szakgatott szavakból, a hangokból, hogy Bernáth Zsiga marakodik künn a pandurokkal, nem akarják beereszteni.

A pap a szemeivel intett Dőrynek, hogy most meg már a kopuláció következik. (Hja a paradicsomnak még az előkertje is sok stációból áll.) Dőry elérte s oda somfordált Buttler mellé, újra kérlelni kezdvén mézes-mázos szavakkal, hogy adja meg már magát, amire az nem is felelt, csak szíta a pipáját tele tüdővel, egykedvűen, mint egy török, nagy füstmacskákat eregetve, ezzel is jelezni kívánván a jelenet pongyolaságát. De Dőrynek nem is kellett az ő lelki leszerelése. Abban már nem hitt, pusztán csak azon mesterkedett, hogy a kezét megfogja és tehetetlenekké tegye, mert az egyik kezére szükség volt, amelyet a pap a stolával kötött össze a Mariskáéval együtt.

Buttler rángatta magát, de hasztalan. Dőry a csuklónál tartotta rettenetes markával és még csak mozdulni sem tudott.

— No no, fiam, fiam, ne sziszegj, ne fújj úgy, hiszen már úgy is mindegy.

Buttler dühbe jött erre s mikor a kezét eleresztette Dőry, mellbe ütötte az öklével úgy,

hogy az öreg katona hátra tántorodott. Aztán megcsikorgatta fogait és a papra akart rohanni, aki szepegve, kidülledt szemekkel, dult arccal morogta az eskü-formát. Jó szerencse, Dőry összeszedte magát és hirtelen átnyalábolta a „vőlegényt“, mire dulakodás támadt köztük, egy széket fel is fordítottak, végre kimerült az úgy is gyöngye ideges gróf és valóságosan összeesett a bőrszékbe.

Az utálatos Gergely inas átcoszogott közben Szimáncsinéhoz és kivéven a gyapotot a füléből, vigyorogva súgta neki :

— Úgy látszik szüle, hogy a szemünkre is tapasztani kellett volna valamit az uraságnak.

— Meglesz az, — vigyorgott vissza a szüle — de előre is megmondom, hogy nagy bankó legyék. Aranyat, ezüstöt ér, fiacskám, amit mi láttunk.

Dőry most már maga is elvesztette a türelmét, a hóhér munka, meg a dulakodás kimerítette, rekedten súgta a papnak :

— Gyorsan, gyorsan, mert mindjárt elájul a szegény leány.

Pedig most már túl volt az elájuláson ; megereedtek a könnyei : megkönnyebbült. Odaborult a diván karfájára és sirt, sirt, hangosan, szivettépőn.

— Hol a könyv ? — kérde a pap.

— Gergely a könyvet !

Tollért, tintáért maga futott s ott állott fedezetül, míg a pap bevezette a megtörtént házasságot az anyakönyvbe.

— No, most már ezt a macska se kaparja ki innen többé — mondá némi megelelégedéssel, fél szemmel oda sanditva Buttlerre, ha nem ugrik-e fel, hogy végső erejével összetépje a hamis okmányt.

De az össze volt törve, megsemmisült idegei fölmondták a szolgálatot, lelke megroppant, izzó agyában rendetlenül nyargaltak a gondolatok s merev, megüvegesedett szemekkel immár teljes apáthiával nézte, amint kinyilnak az ajtók és egyenkint távoznak, ki erre, ki arra, az örökké emlékezetes jelenet személyei.

— Rosszul csináltuk — mondá a pap Dőrynek, midőn a sötét folyosóra értek — le kellett volna itatni, így sehogy se ment, de én megtettem a magamét, nem panaszkodhatik méltóságod, meglehet, hogy a papi állásomba kerül, meglehet hogy börtönbe juttat — de legalább jól csináltuk volna.

Dőry az ujjait petyegette.

— Csak hagyja azt rám, domine reverende, a többi már az én dolgom. Olyan egy pár lesz abból, majd meglássa, mint a patyolat.

— Megbízhatók a tanuk?

— Hogyne? Két szemenszedett gonosztevő,

akiket akkor juttathatok hóhér kezébe, mikor akarom.

Percek, hosszú percek multak el, míg Buttler fölocsudott lethargiájából és ki akart menni; csodálkozott, mikor az ajtókat zárva találta, még a folyosóra nyíló ajtót is; dörömbölni kezdett valamennyin, senki sem jött, senki sem felelt, kinyitotta az ablakot, de azt hatalmas vasak keresztelték. Tehát nincs menekülés semerre. És ezek után már igazán megfoghatatlan, hogy mit akarnak még vele! Még bizonyosan készülnek valamire. Ez a bizonytalan valami úgyszólván nagyobb szorongatást okozott neki, mint a lefolyt komikus esketés, amit úgy is megsemmisít az egyházi bíróság. Azaz, hogy az egy percig se érvényes. Hanem hogy mi készül, ez gondolkozóba ejté s fölkavarta szívében újra azt a sok keserűséget, amit ott meggyűlt. De hiszen megvan arra az orvosság; letérdelt, imádkozott, nem szeliden, nem áhitattal, mint egyébkor, hanem panaszkodó nyöszörgéssel. „Istenem, istenem, mit vétettem én neked, hogy ilyen szigorú vagy hozzám, Uram? Hiszen szeretlek, tied vagyok, utadat járom és mégis kegyetlenül sujtasz.” Majd egyszerre szívébe nyilallott a rettenetes fenyegetés: „Megbüntetem az apák bűneit hetediziglen” és fölsóhajtott: „Hej Buttler, Buttler, öreg apám öreg apja, de kár volt neked akkor azt a tört beleverni abba a becsü-

letes Wallensteinba . . . Kiért? A császár kedvéért. Nézz most ide, az unokádra . . . Nézz most ide!”

És ebben a percben csakugyan benézett valaki az ablakon, nem a Buttler őse, de a Gergely kopogott be és kérte, hogy tessék kinyitni.

— A méltóságos báró úr üzenteti a méltóságos gróf úrnak, hogy tessék ez éjjelre ebben a szobában maradni, a vacsorát itt szolgálják föl és az ágyat is ide vetik meg. Reggel aztán mindnyájan parancsára állunk, de azt mondja, még az éjjel így kell lenni.

Buttler gúnyos tagmozdulatokkal bólingatott.

— Mondja meg a méltóságos báró úrnak, hogy tiszteltetem és hogy itt fogok maradni, annyival is inkább, mert kénytelen vagyok vele. És mondja meg, hogy nyugodalmas jó éjszakát kívánok a méltóságos báró úrnak.

Ezzel aztán leült az íróasztalhoz és egy hosszú, igen hosszú levelet irt a Piroskának, amely így kezdődött :

„Képzeld csak, édes boldogságom, milyen különös esemény ért ma, de ne ijedj meg, nincs hála istennek semmi bajom, leirom neked sorjában, ahogy történt

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Vidonka Józsi.

Mikor Dőry beinvitálta a folyosóról a gyanútlan Buttlert a kancelláriába, a papot künn hagyta a másik juristát mulattatni, amit meg is cselekedett, s csakhamar nagy szenvedélyes disputába bonyolódék a két tudományokban versatus fiatal ember.

Szóba jött ugyanis az a nyegle divat, amit akkor Zemplénben, de egyebütt is fölkaptak a nemes urak. Az pedig abból állott, hogy a felvidéki úri familiák körülbelül három nyelven beszéltek, németül, magyarul, tótul, de két nyelven, magyarul és tótul, egész bizonyosan.

No hát ezzel a két nyelvvel is lehetett flancolni a paraszt előtt. Ha tót faluban laktak, a magyar nyelvet hozták be konversáló nyelvül, hogy a cselédek ne értsék, ha magyar faluban laktak, akkor a tót nyelv lett otthonos a családban.

— Efféle nyavalyákba fog a magyar belehalni — kesergett a fiatal Bernáth.

Mire a pap pártját fogta a tót nyelvnek és bizonyítgatta, per longum et latum, hogy az Árpádok is tótul beszéltek. Hogy épen arról ír most egy értekezést és el fogja küldeni tekintetes Kazinczy Ferenc úrnak Bányácskára bírálat végett.

Zsiga úr goromba lett.

— No, az ugyan nem teszi az ablaka mögé, de egyebüvé.

A pap így-úgy nem hagyta magát, hogy azt mondja, kimutatja, mert a régi magyarok nem hozván magukkal elegendő asszonyfélét, onnan vettek, ahol volt, a lenhaju tótlányokból, innen van az, hogy nyelvükben a házieszközök elnevezései kizárólag tót szavakra vallanak. És most már az is valószínű, hogy a gyermekeik ahelyett, hogy az apa nyelvét tanulták volna el, aki mindig a nyeregben ült és elcsászkált ördögbe, pokolba Lehelékkal, Botondékkal, inkább az anyjuk nyelvén povedáltak.

— Lehettek egyesek, de ezek csak a kis emberek. Maguk az Árpádok még se hagyhatták el az ősi nyelvet.

— Hát akkor miért nevezték el a várme gyéket tótul Nowigradnak, Csernogradnak, Nógrádot, Csongrádot, sőt még a saját rezidenciájukat is tótul írják és mondják Visegradnak?

Bernáth boszúsan kalimpált a kezeivel.

— Lehetetlen azt föltenni. A nép már bizo-

nyosan előbb nevezte így ezeket a várakat és kerületeket, a királyok pedig meghagyták, mert a magyarok mindig „Nembánom Jánosok“ voltak és mondjuk meg az igazat, tisztelendő úr, Szent Istvánt nagyon megkörnyékezték az idegen papok s hamis politikai dogmákat adtak a szájába, amilyenek nekik kedveztek, például, hogy az „egynyelvű nemzet törékeny“. Ilyet csak egy pap gondolhatott ki, a király utána mondta, az utódok pedig szentül hitték.

Szücsinka tisztelendő úr fölfortyant :

— Az akkor okos mondás volt, ma már talán nem állja ki a sarat; de ez már másik sár azóta. Különböztetett ezt Szt István állította, én nem állítom, amit én állítok, az vas. Az Árpádok kétségkívül tótul beszéltek egy időben. A várak neveit adhatta a nép, de a gyerekek neveit a szent keresztségben mégis csak maguk a szülők választották. A hercegeket tótul nevezték Béláknak. Mert a Béla semmi egyéb, mint az Albertus név tótra fordítása, Albert, alba equale : fehér, tótul *Bjéla*. Quod erat demonstrandum.

Zsiga diák még csak nagyobb dühbe jött erre.

— Maguktól el kellene tiltani a tintát, tisztelendő úr. Mert maguk mindent meghamisítanak. Jaj, szegény történelmünk, de nagyon megváltozhattál csecsemőkori ábrázatodban, mikor még a papok pingáltak le. Ott van a szegény

Kálmán király, ráfogták, hogy púpos volt és csak azért, mert a babonát oszlatta és a fölvilágosodást hirdette.

— Az urfi úgy-e protestáns? — kérde a plébános.

— Vastag nyakú.

— No akkor aztán mindent értek.

— Természetes, azt is érti, — veté oda gúnyosan, — hogy miért volt Kálmán púpos.

— Ha nem igaz, hát bizonyítsa be az úr, hogy egyenes hátú volt.

— Semmi se világosabb ennél. Mert, ha nem lett volna jó termetű, nem választották volna meg a keresztes hadak vezérüknek. Hisz abban az időben képzelhetetlen egy púpos vezér, mikor a testi erő és a daliás külső imponálhatott csak a harcoló tömegeknek. Mennyi víz lefolyt azóta a Dunán és Savoyai Eugent még sem akarta a császár alkalmazni a hadseregbe, mert ocsmány külseje volt. Szinte hihetetlen, hogy a történetírók oly kevés logikával dolgoznak és még most is bent hagyják ezt a papi koholmányt komoly adatnak.

— Urfi, urfi, ön nagy ellensége a papoknak!

— A szemináriumnak vagyok ellensége, mert az neveli önöket hamisaknak.

— Én meg a kollégiumnak vagyok ellensége, mert azt neveli önöket gorombáknak.

— Célzás akar ez lenni?

— Ahogy vesszszük.

— Kikérem magamnak.

Mint két pulyka-kakas majdnem összekaptak. A pap szeme szikrákat szórt, ajkai vonaglottak (a bajúszatlan ajkak sokat elárulnak), Bernáth heves vére meg éppen forrt, már éppen ki akart ömleni a bögréből, mikor lábújjhegyen elősompolygott a Gergely inas és a pap füléhez hajolva súgta:

— Már kezdődik.

Erre a szóra egyszerre kialudt a szikra a szemeiből, fehér lett, mint a kréta, fölkelt és megindult az inas után.

Zsiga nagyot bámult utána. Már kezdődik? De hát mi kezdődik itt? Különös ez a titokzatosság, mely ránehezedik az egész épületre. Titok itt, titok ott. Titok ólálkodik a falombok közül, titok suhog a levegőben, titok száll a kéklő füstben, mely a kertész-lak kiskéményéből bodorodik. Eh, ostobaság. Hangulat az egész. Ámbár mégis feltűnő, hogy János milyen sokáig jön. Mit tárgyalhatnak annyit?

Talán utána kellene menni Jánosnak. De ezt a gondolatát csakhamar elvetette; hiszen nem tolakodhatik, ha négyszemközt akarnak lenni.

Egy darabig egyedül ült az ambituson, várta, hogy jön valaki. De nem mutatkozott senki az egész házban. Azonfelül utálatos szag kezdett

terjengeni a levegőben, a kertész-lak felől. Mi ördög lehet az?

A kertész-ház felé indult s nyomban észre vette, hogy mitől van az a kiállhatatlan szag. Vékony, hosszú üvegtokokat látott az ablakba támasztva. No persze, itt faggyút olvasztanak a tűzhelyen. Az üvegtokokban folyékony faggyúnak kellett lenni, mert így született valamikor a gyertya. Az üvegtok mindkét végén nyílás volt. Az alsó nyílás csak olyan piciny, amin egy fonalat keresztül lehetett húzni s alul úgy összebogozni, hogy a lyukat eldugaszolja. A felső öblös nyíláson öntötték be a faggyút s ha az megaludt, a fonálból kanóc lett, az öntelékből gyertya. Biz ez elég primitív dolog volt, de amikor először látták nagyapáink, értesülvén, hogy egy bizonyos Kaminszky nevű lengyel találta fel, felette csodálkozának: „Ménkő esze lehet az imposztornak.”

Az üvegtokokat a kertész kis leánykája hordta ki s amelyek már az ablakba nem fértek, egyszerűen a falhoz támaszgatta.

Szemben a leendő gyertyákkal egy fehér komondor ült a hátsó lábain és egy filozóf nyugalmával nézegette felváltva, részint az üvegtokokat, részint egy a ház mögött bundán fekvő s a napon sütkérező embert, aki szalonnát falatozott. A komondor csodákat látott. A szalonnát az ember nyelte le s mégis az üvegpálcák-

ban bukkant újra elő (amint tudniillik a sárgás folyadék hűlt, szemlátomást fehéredett és a szalonna csábitó színét vette föl), mindez nagy fejtörést okozhatott a komondornak, hol ide, hol oda kapkodott fejével, mint egy karmester s annyira el volt merülve a különös tünemény szemléletébe, hogy még a körülötte zengő-bongó zöld legyek se voltak őt képesek molestálni, oda tapadó figyelmét megosztani.

Bernáth átértette a jelenet humorát, elmosolyodott rajta s gondolta magában: „Lám, ez a komondor is titkokat szimatol, pedig a legegyszerűbb dolgok a világon, csak nem tudja megfejtetni; nyilván én is úgy vagyok most a házban történőkkel.“

— Ni ni Zsigácska, mladi pan! No aztat mar a nagy ujság — üti meg most a Bernáth fülét egy ismerős tótos hang.

Oda tekint. A szalonnázó ember szólítja meg, leteszi a bicskát meg a szalonnát meglepetésében.

— Hol vesz magát itt, hol madár se nem járja?

Bernáth most már ráösmer. Hisz ez a szakácsnéjük, a Vidonkáné, fia.

— Mi az ördög? Te vagy az, ezermeister Jóska? Én kérdezhetném jobban, hogy mit csinálsz te itt, hiszen úgy tudtam, hogy asztaloslegény vagy Ujhelyen.

— Vagyok is asztalos, minden vagyok, de itt is nagy úr vagyok, zsirt eszek, faggyút iszok. De mit csinálja enyim mamuska?

— No az megvan. Jó ebédeket főzött most nekünk. Ha tudta volna, hogy találkozunk, bizonyosan küldött volna tőlem egy kis görhőt.

— Egyen meg aztat Bodrog! Itt pecsenyét eszek és bor iszok, amennyi enyim bőrbe fér. És milyen bor! Tokajszkovo vino, mladi pan! Haja, haja, haj! Ugy vagyok itt, mintha estem volna Szűz Mariának . . . no ami az izé, a szoknyája elé van kötve . . . az övé kötényébe.

— Csak nem te vagy a kertész?

— Oh no — förmedt föl sértődötten és most már hasmánt feküdt le a bundára, kosztros fejét a könyökben föltámasztott karjaira nyugtatva.

— Hát, tréfán kívül, mi a foglalkozásod?

— Várok.

— És egyebet nem csinálsz?

— Semmit se nem, csak várok, de az is elég teher. (Ásított egyet, aztán megint lenyelt egy darab szalonnát.)

— És mit vársz?

A fiatal Vidonka titokzatosan hunyorított a szemeivel.

— Az estét.

— Az estét? Minek?

Vidonka Józsi ravaszul vigyorgott.

— He he he, tacs, tacs, tacs, épen aztat nem szabad megmondani. Igaz-e, he? Mi?

Ezt a kérdést egy zöld-mázos korsóhoz intézte, mely a lábánál állt, egy pizske bokortól félig elfedve. Utána nyúlt, húzott belőle egyet. Csettentett a szájával s megelégedetten tette vissza.

— Ez bizony ezernyolcszázharmadiki.

— No látom, hogy jó dolgod van, Józsi, megmondom az anyádnak; és hát mióta vagy itt az uraságnál?

— Tíz naptul óta.

— Azóta mindig csak vársz?

— Dehogy! Olyan mesterséget csináltam neki, hogy ha a gazdám, Odrejovics Márton meglátná, mindjárt nekem adná a kisebbik övé leányt, vagy hogy nem a legkisebbet, mert az bandzsál, hanem ami előtte van, a Katuskát. To je kraszna, mladi pan, ako lyalyuja! (Gyönyörű az, ifju uram, mint a lilium.) Kertész nem neveli olyat.

Izmos, tagbaszakadt fickó volt ez a Vidonka Józsi, csinos is lett volna, hanem a Bernáthék disznaja gyerekkorában kiharapott egy darabot a felső ajkából, ez rútította el, szinte ijesztővé tette, mert, fogak és a foghús egy része mindig kilátszott azon a megmarcangolt helyen.

— Miféle mesterséget? Tudsz is te már valami ügyeset csinálni? Azt hallottuk, hogy agyonittad az eszedet.

Bernáth csak kötekedett vele ravaszságból, hogy közlékenynyé tegye, ő tudta legjobban, mekkora lángész Vidonka Józsi, amit a két szeme meglátott, azt faragta ki bicskájával, sőt még újakat is kitalált, órát csinált, az összes kerekeket, az óra minden ezer apró ízeckéjét fából, csak pondusoknak akasztott a madzag végére egy-egy követ, s az óra járt és pontosan mutatott, hogy minden órásmeister elbújhatott előle. Aztán tele volt ötletekkel, az önmagától járó szekeren egy évig dolgozott, a repülő gépet is próbálta. Volt akkor is már sok ilyen talentum az országban, de abból vajmi kevés érvényesülhetett úgy, mint a pozsonyi Kempelen, aki épen akkor járt királytól-királyhoz világhírű önmagától sakkozó gépével, mely minden sakkjátékost levert, még I. Napoleont is. Azóta se tudott nyomára jönni semmiféle emberi elme, mi volt annak a gépnek a titka. Vidonka Józsi még jól járt, az öreg Bernáth méltányolta a tehetségét, odaadta Ujhelyen asztalosinasnak, de legtöbbször elvesztek az ilyen istentől megáldott paraszt genik, kik az amerikai föltalálókka vetekedhettek volna egyébként; — a végén koporsót csináltak otthon és egy kis pálinka reményében játékszereket a földesurak porontyainak.

Vidonka Józsefet bántotta az úrfi lenéző véleménye, sértődve felelte:

— No hát majd hallja róla.

— Mikor?

— Talán este is.

— Hiszen már mingyárt este lesz, hát mért ne mondhatnád meg előbb egy-két órával, ha valami ügyes dolog lenne? De talán nem is te csináltad, mert hallom, hogy több mesterember dolgozott, talán csak hallottál valamiről harangozni és utólagosan magadra fogod. Látod, örülne az anyád, ha elmondanám neki, de este én már nem leszek itt.

— Elmegy?

— Alkalmasint!

— És nem szólja senkinek?

— Hát csak nem képzeled, hogy kellemetlenséget okozok neked? Majd adna nekem az anyád,

— Szegény mamikám! Aj, haj, de jó babfőzeléket tudja főzni, oldal disznóval. (Élérzékenyült, megolvadt a gyermekkori emlékeken.) Már kinyitom szívét maga előtt, de aztán száj hallgass, mert Joskának fáj feje tüle. Hát csináltam, de hozzon ide fülét közelebb, mert sugom aztat — csináltam olyan instrumentum, hogy a ház alja fölmászsza a tetejére, vagy a teteje lemászsza az aljára, ahogy akaródzik.

— Beszélj inkább tótul Józsi, jobban megértem.

— Jól van, mladi pan, hát mondom, egy olyan szerkezetet csináltam, ami az egyik szobát fölemeli a fölötte levő szobába.

— Ugy? Értem. Egy sülyesztőt.

— Megfordítva, egy emelő gépezetet, de végre is egy kutya a kettő. Akár a csont gurul a kutyához, akár a kutya szalad a csonthoz.

Bernáth elgondolkozott a hallottakon.

— És melyik az a két szoba, amit így kellett átalakítani?

— A kancellária, ahol a báró irni szokott és a fölötte levő szoba. Mondhatom, nagyszerű munka. Kár, hogy nem látta meg az ifjú úr.

— És ki lakik most abban a szobában?

— Hát a kisasszony. Óh, jajajaj! micsoda finom csirkehús! És valakit éjjel erőszakkal húz fel hozzá az instrumentum. A melyik annyiba került. Az ördög értsen ilyet! Hát nem tud az a mamlasz a maga lábán felmenni?

Bernáth ijedten tántorodott hátra, mintha golyó érte volna. Most egyszerre sejteni, tudni kezdett.

A Vidonka Józsi hibás szája nevetésre görbült és furcsa fejcsóválással csapta a földhöz a gomba kalapját s ütötte meg öklével a saját homlokát.

— No, no, no, mladi pan, mitől ijedt úgy meg? Csak talán nem járt el a szájam, csak talán nem maga az az ízé . . . mi?

De már erre nem felelt Bernáth Zsiga, hanem rohant fel bokron, virágon keresztül gázolva, a főépületbe.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

A helyzet bonyolódik.

Egy ideig össze-vissza kóborolt a nagy épülettömegben, melyhez minden Dőry hozzáépített valamit, mindenik a maga ízlése szerint, ki román stýlben, ki barokkban, vagy csak úgy, ahogy a falusi kőmívesek esze vetett ; némely lakatlan része már besüppedt, összeroppedezett, baglyok, denevérek tanyáztak benne, szóval a vén kastély úgy volt ott a dombon, mint egy összekuporodott, mindenféle mankókkal, toldalékokkal megtámogatott vén matróna, aki a sügő lombok, madárcsicsergés és méhzöngés közt a fiatalságról álmodik.*

Bernáth végigjárta az ismerős lakosztályt, kinyitogatott egy csomó szobát, de nem talált egy lelket sem, csak a csimpanz nyöszörgött

* Amit álmodozott, be is teljesült rajta, mert mint a szerző a regény megjelenésekor egyik jegyzetben elárulta, Olasz-Röszke alatt *Bodrog-Olaszi* rejlik : ugyan az a kastély, melyet most egy második világhírű házasság tesz érdekessé.

egy pokrócon fekve a volt társalkodóné szobájában, a hátulsó ballapockája be volt pólyázva. Saját szerelmén tanul a majom is: ez se viszem többé virágot senkinek.

— Hej, ki van itt? — ordította Bernáth szerteszét, de egy lélek sem felelt sehonnan.

Csak talán nem nyelte el a föld ezt az egész háznépet?

Egyszerre úgy rémlett neki, mintha a saját nevét hallaná kiáltani: Zsiga, Zsiga gyere elő! Szakasztott a Buttler hangja. Tompán, a föld alól hangzott. Meglehet különben, hogy hallucináció.

De ha az ő hangja, akkor a földszintről jön, ahol pedig nem igen lakott a család, mert a földszint félig a földbe volt építve és valaha börtönökül szolgált, mikor még az első építető, egy Krucsay, jus gladiit is gyakorolt (egyszer a saját szép feleségét fejeztette le, épen azon a helyen, a hol most a melegágyak vannak). A falak nyirkosak voltak és még cselédek se laktak az alsó helyiségeket. Bernáthnak mégis eszébe jutott, hogy Dóry említette multkor, mennyire nem szereti a bunda meg a ködmön szagot, amelylyel a perlekedő felek az egész lakosztályt elárasztják, minélfogva áttette a kancelláriáját a földszintre.

Futott tehát a földszintre, de ott is időbe került, míg a sok sikátor, zig-zug között ráta-

lált a szolgabírói irodába vezető folyosóra. Nem volt semmi jelző táblácska, ami kalauzolta volna, hanem a folyosó ivezete előtt ott állott balról a deres, jobbról a kaloda. Hát bizonyosan itt kell lenni a kancelláriának.

A folyosón már sötét volt, de Bernáth mit se törődött vele, ment tapogatózva a fal mellett, míg egyszer egy hang szólalt meg:

— Ki az?

Bernáth odább ment a hang felé, anélkül, hogy felelt volna.

— Szólj, mert lövök — hallatszott ismét az előbbi hang.

— Bernáth Zsigmond vagyok, vendég itt a háznál — felelte Bernáth.

— Menjen vissza az úrfi, itt most semmi keresete!

De a mi diákunk bátran előre hatolt, míg csak el nem jutott a két fegyveres pandúrhoz.

— Hol van Buttler gróf? — kérdezé parancsolón.

— Hagyja csak őt, majd megláthatja később, most még dolga van.

— Akarom tudni, mi dolga van? Itt valami gázság történik. Mit csinálnak vele?

— Semmi rosszat, ifjú úr, bár csak én lennék a helyében. Szívesen lennék két esztendeig juhászkutya egy ilyen éjszakáért.

Bántó, utálatos röhej kíséerte e szavakat.

— Ereszszenek! Be akarok menni.

— Abból ugyan semmi sem lesz úrfi, ne is tessék házsártoskodni.

— Micsoda jogon merik megakadályozni?

— Azon a jogon, hogy aki nincs valamely esküvőre meghíva, annak odakünn sokkal tágasabb.

Esküvő? Ez a szó mindent megfejtett. Most már tudta, miért jött a pap, miért csukták el a kaput, hogy idegen vendég meg ne lephesse a gazdát, miért távolított el minden fölösleges cselédet, csak a beavatott cinkosokat hagyva meg a háznál. Hiszen oly világos, mint a nap. A gazdag nábobot meg akarták fogni minden áron. Hét uradalom ura nagy csalétek. De hogy ez előbb nem jutott eszébe? Mikor száz jel mutatta. Kedve volna oda verni fejét ahoz a nyirkos falhoz, míg csak szét nem loccsan. Egymást egészítette ki a sok feltűnő jelenség. — Most már minden kidomborodott, minden részlet beleillett az óriási csiny rovátkáiba. Természetes, hogy most erőszakkal esketteti a pap odabent, de ez még nem lesz elég. Este majd föltolják emelő készülékkel a menyasszonyához. Tanuk majd benyitnak, bevilágítanak a menyasszony szobájába és tanuskodhatnak, hogy a vőlegény ott töltötte az éjszakát . . . Oh istenem, istenem, hát csakugyan te kormányozol-e itt, vagy csak hagyod löketni ide-oda

az embereket, engedve a sorsukban turkáltatni, mint a hanyag gazda a szalmájában?

Felforrt a vére és dühösen taszította meg az egyik pandurt.

— Bemegyek, ha az ég a pokollal szakad is össze. Félre kutyák!

— Egy szót se, mert mindjárt elbánunk az úrral.

Az egyik pandur, Kázsmári, átnyalábolta derekánál fogva, fölemelte a levegőben, mint egy macskát, aztán letette a földre, ahogy letesz az ember egy fazekat, vagy kancsót, amiből ivott, még gúnyolódott is hozzá az akasztófára való.

— Hopsza bögre, nem törsz el!

Három esztendeig szopta ez az anyját, szörnyű kemény keze volt, érezte Zsiga s nyomban taktikát változtatott:

— Jó emberek, nézzék az istent, beláthatják, hogy be kell mennem. Hiszen maguk a vármegye alkalmazottjai, katona-féle emberek, maguknak is van pajtásuk, aki életbe-halálba segítene magukon és maguk rajta. Hiszen magyarok. Hát nekem ez az egyetlen jó cimborám került most a vesztőhelynél rosszabb helyre. Ne akadályozzák meg, hogy bemehessek és hogy ne engedjem megtörténni, ami ott folyik. A szíveikhez szólok, kedves barátaim. Nem arról az oldalról kell nézni az esetet, amelyről

maguk látják. Hanem azt kell venni, hogy az én barátomat egy szép leányka szereti a mi falunkban s ő is azt; — annak a leánykának a szíve fog meghasadni. Hiszen maguk is szeretnek vagy szerettek már valakit életükben, tudom, hogy jók és ha agyon is tudnak löni egy zsványt, de egy fülemilét meg nem ölnének szándékosan, hogy annak a kis szíve megszűnjön dobogni és abban maguk is részesek legyenek. Ereszszenek be, jó emberek, úgy, mintha én kerekedtem volna felül a dulakodásban és nem bírtak volna velem, hogy semmi szemrehányás se érhesse és isten meghálálja azt maguknak, sőt én sem akarom egész ingyen.

A zsebébe nyult és abból a hat fényes huszasból, melyeken a szűz Mária áll királyi palástban a kis magzatjával, miket a nagyasszony ma reggel elváláskor a zsebébe csúsztatott, kivett kettőt-kettőt s a panduroknak nyújtotta.

Gunyos nevetéssel tolták vissza :

— Felszaladt a mincér * — humorizált Jեսzenka — még az imént egy-egy falut akasztott rá körtének a fiatal gróf, most már két huszassal akarja az ifju úr lenyomni.

— Meg is adta volna, ha mondta.

— Ránk férne, ifju uram, mert régen vagyunk szegények. Az ember szeretné megpróbálni a másik sort is, hanem hát az a baj . . .

* Akkoriban a sulymérőt hívták így.

— Mi ?

— Hogy mikor ilyenkor a tenyerünk kezdene viszketni, hát mindjárt viszket a nyakunk is. Nem tehetünk mi semmit az úr ellen, azért csak menjen az urfi isten hírével és hagyjon nekünk békét. Ami nem lehet, nem lehet.

Bernáth maga is belátta, hogy semmire se megy és csak annyi barátságot kért már a panduroktól azért a négy huszasért, hogy engedjék benézni a kulcslyukon. Ami némi külön tanácskozás után neki meg is engedtetett, de csak úgy, hogy ez alatt ez egyik kezét az egyik pandur fogja, a másik kezét a másik pandur, ám legeltesse meg a szemét, ha neki tetszik, ez úgy se árthat a dolgok fundamentumának.

Zsiga benézett és a fogait csikorgatta dühében, mint egy vadkan. Épen akkor kötözte össze a baronesse meg a János kezeit a pap a stólával, mialatt az öreg Dőry tartotta Jánost lefogva.

— Rettenetes ! — kiáltá. — Oh, hogy nincs most hatalom a kezemben, hogy összemorzsolnálak mindnyájatokat.

— Jobb bizony, ha nem morzsol, ifjú uram, hanem örül, hogy szabadon van. Nagy hiba is volt, hogy a méltóságos úr így hagyta. Ha mi nem lennénk itt, még zavart csinálhatna.

A Zsiga füleit megütötte ez a mondás. Csakugyan lehetne még rosszabbul is, ha őt magát

is becsukták volna valahova. Most legalább szabadon van még, esetleg tehet valami hasznos is. Kimehet, föllármázhatja a falut vagy isten tudja, mi mindent csinálhat, csak egyszer künn legyen.

S ettől a vágytól ösztökélve, szó nélkül indult vissza a sötét lépcsőn, mire kiért, már odakünn is beesteledett, messze a falu tornyában megszólalt búsan az esti harang, apró csillagok gyűladoztak az égen és a falusi viskók ablakaiban.

Futott egyenest a kapu felé. Sajnos, a kapu be volt zárva, úgy az ajtaja is, hiába fészegette, hiába verte öklével. A megmászására pedig gondolni sem lehetett, mert éles szögekkel volt el látva a kőfal mindenütt. Talán a parkban talál valami rést. Lihegve futotta be a parkot, de a szöges kőfal sehol se eresztette ki.

— Tehát én is fogoly vagyok.

A fölháborodás feszítette szivét és izgatta idegeit. Voltak percei, hogy ott akart maradni és szembeszállni Dőryvel, birokra kelni vele, széthasítani a koponyáját s kiszabadítani a barátját. De az okosság azt súgta neki, hogy ereje csak akkor lesz, ha kívül jut e falakon.

De hogyan szabaduljon ki innen? A kerítésnél egy helyen óriási hársfa volt, amelynek koronája majdnem összeborult a szomszéd kertnek a kőrisfájával. Hátha a hársfáról fönt a ma-

gasban át lehetne ugrani a kőrisfára, a szomszéd portáról aztán kijuthatna a szabadba.

Hm, ez jó gondolat. Elég ügyes mászó volt, levetette csizmáit (mert akkoriban rövid szárú csizmát viseltek a nadrág alatt az urak is), összekötötte valami iszalaggal s nyakába kanyarítván őket, sietve kúszott föl a fára. Jó szerencse, mert még fönt se volt egészen, mikor fölhangzott a Dőry parancsoló szava:

— Keressétek valahol, itt kell lennie. Ha a pokolba volna is, elő kell keríteni. A portáról semmi esetre se mehetett ki.

Bernáthnak hangosan dobogott a szive és nem mert megmoccani se többé, félt, hogy a lombok mozgása, suhogása elárulná.

A léptek pedig egyre közelegtek, keresztül-kasul csörtettek a pandurok a bokrok közt. Dőry ezalatt a kertészlakhoz közeledett és úgy tetszik, Vidonka Józsit szólította meg.

— Hé asztalos, nem láttál itt valahol egy fiatal urat?

— Semmit se nem láttam. De mégis láttam egy fekete macskát.

— Edd meg a fekete macskádat, te számár.

Majd halkan kezdtek valamit beszélgetni. Bernáth feszülten figyelt, de egyetlen hangot se fogott el, pedig az esti szél onnan fújt.

A pandurok a kert nyugoti végébe kanyarodtak, ahol a filagória volt meg a kuglizó.

Zsiga most időt nyert, a veszedelem megnevelte ügyességét, úgy mászott, mint a mókus, míg végre elérte a kellő pontot, ahol a két fa legközelebb esett egymáshoz, megkapta annak egyik ágát és egy merész lendítéssel áthajította magát a szomszéd fára. Hanem a szerencsétlen csizma épen abban a röpülési pillanatban oldódott meg a nyakán, s az egyik a Dőry-kertbe pottyant, a másik ellenben tovább tartott ki a gazdája mellett, szerencsésen átesett az Izsépy fundusra.

Túlról hallotta a pandur lassú megjegyzését. Olyan éles volt most a hallása, mint egy nyúlé.

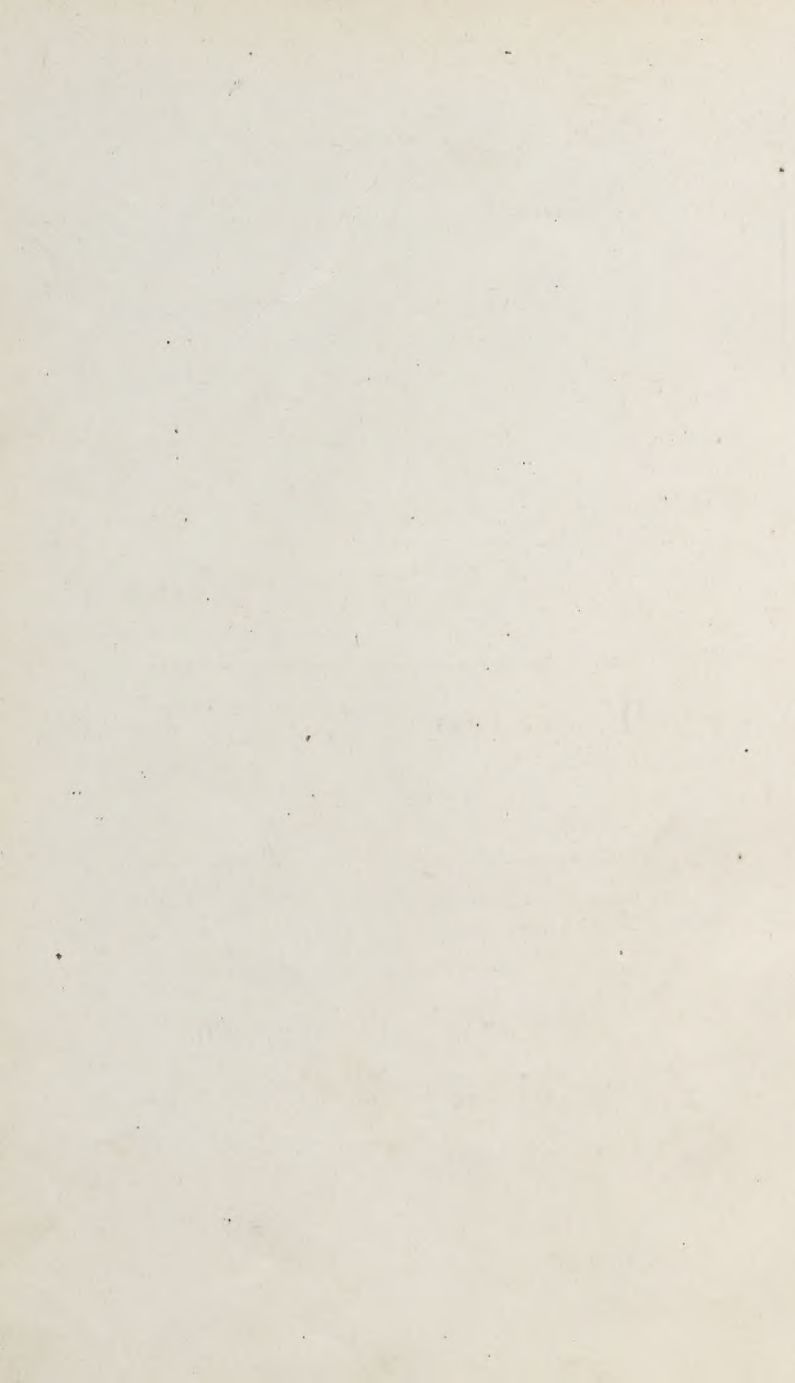
— Pszt, valami recscsent, nem hallottad Kázsmári?

— Semmi, — felelte Kázsmári, — nyilván egy macska ugrott le ott a szögletben valamelyik fáról.

(Vége az első kötetnek.)

LÉGRÁDY TESTVÉREK KÖNYVKIADÓHIVATALA
BUDAPEST.

FLAMMARION CAMILLE:

STELLA. Diszkiadás félbőr diszkötésben .. 13 korona.
Füzve 10 „

URÁNIA. Diszkiadás. *Bieler, Gambard és Myrbach*
eredeti rajzaival. III. kiadás.

Diszkötésben 9 korona.

Füzve 6 „

Népszerű (olcsó) kiadás, kötve 2 korona 40 fillér.

Füzve 1 „ 60 „

A VILÁG VÉGE. Diszkiadás. Francia művészek
eredeti rajzaival.

Félbőr diszkötésben 13 korona.

Füzve 10 „

Népszerű (olcsó) kiadás 2 „

LUMEN. (Világosság) kötve 2 korona 40 fillér.
Füzve 1 „ 60 „

AZ ISMERETLEN
ÉS A LELKI PROBLÉMÁK.

2 kötetben, füzve 6 korona.

